Erdutski sporazum i mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja

Skoko, Toni

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:053157

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-27**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

Erdutski sporazum i mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja

Diplomski rad

Student

Toni Skoko

Mentor

dr.sc. Hrvoje Klasić

Zagreb, 2019.

Sadržaj

Uvod....1

1. Razdoblje prije potpisivanja Sporazuma....5

1.1. Događaji prije vojno-redarstvene akcije *Oluja*....5

1.2. Događaji nakon *Oluje*....7

2. Mirovna misija UNTAES-a i Prijelazna uprava....13

2.1. Potpisivanje Erdutskog sporazuma....13

2.2. Uspostava i funkcioniranje Prijelazne uprave....17

2.3. Privođenje mandata kraju....22

3. Demilitarizacija i prijelazne policijske snage....25

3.1. Razvojačenje srpskih snaga....25

3.2. Prijelazne policijske snage....29

4. Gospodarska reintegracija....31

4.1. Početak reintegracije gospodarstva....31

4.2. Reintegracija javnih tvrtki i poduzeća....33

5. Upravna reintegracija i održavanje izbora....37

5.1. Srpska upravna i politička organizacija za vrijeme UNTAES-a....37

5.2. Održavanje izbora....45

5.3. Ustroj lokalne uprave i samouprave....49

6. Društvena reintegracija i povratak prognanika....52

6.1. Dvosmjerni povratak prognanika....52

6.2. Srpske izbjeglice....56

6.3. Hrvatski prognanici....61

Zaključak....64

Summary....67

Popis kratica....68

Bibliografija....69

1. Izvori....69

2. Literatura....73

Uvod

Ovaj rad prilog je raspravi o procesu mirne reintegracije prostora istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske nakon srpske okupacije za vrijeme Domovinskog rata. U radu se opisuju okolnosti potpisivanja Erdutskog sporazuma između hrvatske Vlade i pobunjenih Srba koji će rezultirati dolaskom mirovne misije Ujedinjenih naroda u hrvatsko Podunavlje, uspostavljanja Prijelazne uprave koja će preuzeti upravljanje nad područjem od podunavskih Srba, te prikazuje postupni tijek mirne reintegracije i njenih glavnih procesa koji su se događali za vrijeme njenog trajanja sve do konačne predaje vlasti u hrvatske ruke.

Prostor hrvatskog Podunavlja je tijekom druge polovice 1991. godine za vrijeme agresije jugoslavenske vojske i srpskih pobunjenika nad Republikom Hrvatskom postao dijelom samoprozvane *Srpske autonomne pokrajine istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srem* koja će do kraja godine biti integrirana u takozvanu *Republiku Srpsku Krajinu*, kao istočni dio srpske paradržave na međunarodno priznatom teritoriju Republike Hrvatske.

Nakon što je Hrvatska vojska od svibnja do kolovoza 1995. u vojno-redarstvenim operacijama *Bljesak* i *Oluja* oslobodila gotovo cijeli prostor okupiranog teritorija i time izazvale kolaps RSK, prostor istočne Slavonije ostao je jedini u rukama pobunjenih Srba. Hrvatske vojne pobjede i pritisak međunarodne zajednice otvorile su put političkom dijalogu, koji će omogućiti mirno rješenje statusa hrvatskog Podunavlja i njegovu reintegraciju u hrvatski teritorij.

Rad je podijeljen na šest međusobno povezanih cjelina, od kojih svaka istražuje pojedini segment u postepenoj reintegraciji istočne Slavonije. Prva cjelina opisuje razdoblje neposredno prije Erdutskog sporazuma i događaje koji su doveli do njegovog potpisivanja. Druga cjelina donosi pregled rada mirovne misije UNTAES-a i Prijelazne uprave kao glavne izvršne vlasti na tom prostoru, a ostatak cjelina opisuje njena glavna djelovanja – u trećoj cjelini riječ je o procesu demilitarizacije i razvojačenja srpskih snaga kao preduvjetu početka reintegracije te formiranja mješovitih policijskih snaga, četvrta cjelina donosi pregled reintegracije gospodarskih poduzeća i javnih institucija na području Prijelazne uprave, peta cjelina opisuje upravnu i političku organizaciju Srba za vrijeme mirne reintegracije te opisuje održavanje lokalnih izbora za hrvatska županijska i općinska tijela kao pravi početak hrvatske uprave na tom području. Posljednja cjelina donosi problematiku pomirenja i suživota između srpske zajednice u Podunavlju i hrvatskih prognanika izvan njega, te problem srpskih izbjeglica iz drugih krajeva Hrvatske i regije nastanjenih u Podunavlju. Cilj i svrha ovog rada je prikazati kako je tekao proces mirne reintegracije kroz prizmu hrvatske i srpske strane te međunarodne zajednice kao arbitra između te dvije zajednice.

U radu se koriste kronološka i analitička metoda interpretacije povijesnih i arhivskih izvora iz vremena mirne reintegracije, te opširna znanstvena literatura koja potpomaže rad. S obzirom na to da rad istražuje razdoblje najnovije hrvatske povijesti, velik dio fondova koji su mogli korisno poslužiti za izradu ovog rada ulaze u kategoriju gradiva s ograničenom dostupnošću, temeljeno na *Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima* (NN 105/97). Na temelju Zakona moguće je odobriti privremenu dostupnost u svrhu znanstvenog istraživanja koju odobrava Povjerenstvo pri Hrvatskom arhivskom vijeću, no ono se dobiva isključivo za stručne i doktorske radove. Za pristup arhivskom gradivu hrvatske provenijencije u obliku pismohrane Vlade RH potrebno je imati certifikat za pristup dokumentima, s obzirom na to da se radi o dokumentima s oznakom tajnosti, odnosno potrebno je proći sigurnosnu provjeru i dobiti dozvolu Vijeća za nacionalnu sigurnost. S druge strane, gradivo srpske provenijencije je odvezeno iz države ili uništeno tijekom reintegracije, i samim time dokumenti nastali djelovanjem srpskih vlasti u istočnoj Slavoniji nisu dostupni za istraživanje.

Zbog toga je u radu kao primarni izvor korišteno hemerotečno gradivo hrvatskog i srpskog izdanja *Vukovarskih novina* iz razdoblja mirne reintegracije u posjedu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, koji su izlazili u izdanju Hrvatskog radija Vukovar odnosno srpskog Informativnog centra. Činjenica da se radi o dvama različitim novinama istog imena, od kojega jedno predstavlja hrvatsku a druga srpsku stranu, daje navedenim tiskovinama vrijednu povijesnu važnost. Članci, intervjui i reportaže objavljeni u njima pokazali su se kao važan i zanimljiv izvor informacija o tijeku mirne reintegracije i radu Prijelazne uprave UN-a iz perspektive hrvatske ali i srpske zajednice, te otkriva političku i društvenu atmosferu kakva je prevladavala u njima. Kao vrijedan arhivski izvor pokazalo se i izdanje edicije *Tuđmanov arhiv : korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine* u sedam knjiga tiskanih 2015. u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade i Hrvatskog instituta za povijest, u kojima je sadržana čitava korespondencija Predsjednika i njegovog Ureda te članova tadašnje Vlade sa stranim državnicima, diplomatima i predstavnicima međunarodnih organizacija. Za izradu rada korištena je peta knjiga, naziva *Godine povratka: 1996. i 1997.* koja sadrži 253 različitih dokumenata i arhivske građe od kojih većina nije bila dostupna javnosti i istraživačima. Digitalni arhiv UN-a također je poslužio za izradu rada, u kojemu se mogu pronaći rezolucije koje se odnose na Republiku Hrvatsku prije i nakon potpisivanja Erdutskog sporazuma te rezolucije koje su usmjeravale djelatnost UNTAES-a i cijeli proces mirne reintegracije.

Od korištene literature od velike su pomoći bile knjige *Proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja* dr.sc. Ane Holjevac Tuković koja donosi detaljan pregled čitavog tijeka mirne reintegracije i pruža vrijedne podatke prikupljene iz arhivske građe Vlade RH. *Istočno od Zapada*

Ivice Vrkića opisuje sve važne događaje iz razdoblja mirne reintegracije u obliku dnevnika autora koji je tad obnašao funkciju predsjednika Prijelaznog ureda za uspostavu hrvatske vlasti u Podunavlju, vladinog tijela koje je najuže surađivalo s UNTAES-om. Vrijednom knjigom pokazala se i *Erdutska krivulja mira* Višnje Mišin, ratne izvjestiteljice Hrvatske radiotelevizije koja je bila njihov glavni novinarski reporter u ključnim događajima mirne reintegracije. Za stavljanje istraživanog razdoblja u kontekst cjelokupne pobune hrvatskih Srba na prostoru RH poslužila je knjiga *Srpska pobuna u Hrvatskoj* Nikice Barića, a za pružanje detaljnog kronološkog pregleda pobrinula se knjiga *Olujni mir: kronologija hrvatske misije mira na Dunavu* Vesne Škare-Ožbolt i Ivice Vrkića koja ujedno donosi i bogatu sintezu članaka iz najvećih hrvatskih novina (Vjesnik, Jutarnji list, Večernji list...).

Iznimno važnima pokazali su se i memoari – Mario Nobilo, ondašnji hrvatski veleposlanik pri Ujedinjenim narodima u knjizi *Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata* donosi vrijedan opis događaja između hrvatske diplomacije i međunarodne zajednice u to doba, a Hrvoje Šarinić kao glavni Tuđmanov savjetnik u knjizi *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem* donosi pregled događaja na najvišoj hrvatskoj instanci iza zatvorenih vrata. Kao šira vanjskopolitička podrška događajima koji su vodili do Erdutskog sporazuma poslužile su knjige *Završiti rat* Richarda Holbrookea, američkog ambasadora pri UN-u i glavnog arhitekta Daytonskog sporazuma te *Tajna povijest Daytona* Dereka Cholleta. Za pružanje društvene perspektive na reintegraciju iz odnosa hrvatske i srpske zajednice pobrinula se knjiga *Suživot Hrvata i Srba u Slavoniji: rekonstrukcija multietničkih lokalnih zajednica nakon ratnih sukoba* Dragutina Babića.

Kao vrijedan izvor događaja za vrijeme mirne reintegracije Podunavlja poslužili su i brojni znanstveni radovi. Vrijedi istaknuti izvorni znanstveni rad Nikice Barića *Srpska oblast istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem – od „Oluje“ do dovršetka mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja* u časopisu *Scrinia Slavonica* izdanja Hrvatskog instituta za povijest koja je izašla u dva dijela, a pruža vrijedne podatke o svim glavnim procesima koji su se događali za vrijeme Prijelazne uprave. Od iznimno velike pomoći pokazao se i zbornik radova *Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi* urednika Dražena Živića i Sandre Cvikić u izdanju Područnog centra Vukovar i Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar koji sadrži izlaganja sa znanstveno-stručnog skupa *Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja: očekivanja, učinci, perspektive* povodom desete godišnjice mirne reintegracije. Zbornik donosi izlaganja nekih od najvažnijih ljudi mirne reintegracije, poput Prijelaznog upravitelja UNTAES-a generala Jacquesa Paula Kleina i tadašnje pomoćnice Ureda predsjednika Republike Hrvatske Vesne Škare Ožbolt, te stručne radove Alberta Binga, Slavka Barića, Sanje Špoljar Vržine i Sandre Cvikić u kojima se

razlažu diplomatska, vanjskopolitička, gospodarska, vojna, sociološka i prosvjetna slika mirne reintegracije istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema.

1. Razdoblje prije potpisivanja Sporazuma

1.1. Događaji prije vojno-redarstvene akcije Oluja

Tijekom osamdesetih godina prošlog stoljeća socijalističku Jugoslaviju počele su razdirati međunacionalne napetosti između njezinih konstitutivnih naroda, koje su zamah dobile u drugoj polovici desetljeća dolaskom na vlast nacionalističke struje u Srbiji okupljene oko Slobodana Miloševića. U Hrvatskoj, na prijelazu u devedesete novonastali proces zahvatio je njezinu srpsku manjinu, koja se počinje politički organizirati u autonomne regije kao reakciju na moguće odcjepljenje Hrvatske. Do eskalacije sukoba dolazi 1991. godine kada Jugoslavenska narodna armija (JNA) osvaja gotovo trećinu hrvatskog prostora, uključujući i teritorij istočne Slavonije kojeg ostavlja u rukama pobunjenih Srba. Na tom prostoru hrvatski Srbi uspostavljaju *Srpsku oblast Slavoniju, Baranju i zapadni Srem*, koja 19.prosinca 1991. ulazi u sastav samoproglašene *Republike Srpske Krajine* (RSK). Kako bi spriječili daljnje sukobe i protjerivanje stanovništva, Vijeće sigurnosti UN-a je u veljači 1992. godine Rezolucijom 743 odredilo osnivanje Zaštitnih snaga UN-a - UNPROFOR (United Nations Protection Force) kako bi u Hrvatskoj mogla započeti provedba Vanceova plana.[1] Prostor istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema tako je postao dijelom teritorija *Sektora Istok* unutar kojeg su raspoređene međunarodne mirovne snage. Ključan događaj za povijest mirne reintegracije Podunavlja bilo je primanje Republike Hrvatske u članstvo Ujedinjenih naroda 22. svibnja 1992. unutar njenih republičkih granica iz 1990. godine.[2] Priznanje hrvatskih granica i teritorija od strane međunarodne zajednice bitno je za istaknuti u kontekstu srpskih teritorijalnih osvajanja, procesa stvaranja njihovih paradržava i srpskih pregovaračkih zahtjeva u budućim pregovorima. Stav UN-a bio je jasan - Hrvatska može postojati samo unutar svojih međunarodno priznatih granica.[3] Time se može reći da je sudbina istočnog Sektora, *de facto* teritorija u rukama pobunjenih Srba, bila određena nekoliko godina prije potpisivanja Erdutskog sporazuma.

Iako je međunarodna zajednica priznavala prostor istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema hrvatskim teritorijem, situacija na terenu govorila je drugačije. Hrvatske vlasti i javnost držale su mandat UNPROFOR-a neučinkovitim, jer je održavao *status quo* u svojim sektorima i tako legitimirao pobunjeničku srpsku vlast u njima i u nekoliko godina trajanja mandata nisu učinili ništa u pogledu povratka prognanih Hrvata na te prostore. Zbog kronične neučinkovitosti mirovne akcije

---

[1] Sandra Cvikić, „Sociološki pristup u kritičkom preispitivanju društvenih posljedica mirne reintegracije u Vukovaru, *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, 2010: 136.

[2] Mario Nobilo, *Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990.-1997.* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2000), 267.

[3] Miljenko Brekalo, „Povijesni prikaz i pravni karakter normativnih akata Republike Srpske Krajine, *Zbornik pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci*, 2012: 564 – 565.

UNPROFOR-a i neizvršavanja Vanceovog plana, predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman je na osnovu svojih ustavnih ovlasti 12.siječnja 1995. godine donio odluku o prestanku mandata UNPROFOR-a na području Hrvatske s danom isteka mandata 31.ožujka.[4] Ovoj odluci prethodilo je duboko nepovjerenje u sposobnosti i mogućnosti mirovne misije, kako u Hrvatskoj tako i unutar Vijeća sigurnosti. Malo tko je od stranih diplomata vjerovao u novi mandat i uspjeh misije. Peter Galbraith, američki veleposlanik u Hrvatskoj, izjavio je kako je: „potpuno jasno da se misija UNPROFOR-a ovdje iskazala uzaludnom. Nijedan prognanik nije vraćen u sektor Istok, a nastavlja se i etničko čišćenje. Kao jedinu prihvatljivu alternativu vidim da se ovi teritoriji vrate Hrvatskoj."[5] Na mjesto UNPROFOR-a Vijeće sigurnosti je rezolucijom 981 oformilo novu mirovnu misiju pod nazivom UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia) čiji su pripadnici također raspoređeni u dijelovima Hrvatske pod srpskom kontrolom.

Drugi važan događaj koji će imati utjecaj na proces mirne reintegracije Podunavlja jest neslaganje u ciljevima između srpskog vodstva u Beogradu i Kninu. Sankcije nametnute svim republikama bivše Jugoslavije Europska Unija odlučila je u prosincu 1991. ograničiti samo na republike Srbije i Crne Gore, uskoro poznate pod nazivom Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) da bi se tijekom svibnja 1992., nakon izvršene agresije nad Bosnom i Hercegovinom (BiH) Ujedinjeni narodi pridružili punom sankcioniranju Srbije.[6] Ekonomske sankcije i vanjska izolacija uzele su svoj danak i smanjile velikosrpske apetite Slobodana Miloševića i Beograda, toliko da je Milošević sredinom devedesetih godina pokušavao prekinuti rat u Bosni i Hrvatskoj kako bi iznudio ukidanje sankcija. No srpski prekodrinski vođe željeli su nastavak osvajačkog rata zbog čega je u ljeto 1994. Milošević prekinuo sve odnose s Republikom Srpskom u BiH, što je imalo velikog utjecaja u RSK čije se vodstvo u Kninu pod predsjednikom Milanom Martićem priklonilo Radovanu Karadžiću i vodstvu bosanskih Srba.[7] Međutim, srpski političari u istočnom dijelu RSK ostali su odani Beogradu te su osnovali svoj *Koordacioni odbor* na čelu s bivšim predsjednikom RSK Goranom Hadžićem. Knin i Banja Luka su tijekom prve polovice 1995. godine radili na izradi plana za spajanje njihovih srpskih republika u buduću zajedničku državu, tzv. *Ujedinjenu Republiku Srpsku*.[8] Koordacioni odbor suprotstavio se ujedinjenju, što je vodstvo u Kninu protumačilo kao secesiju njenog istočnog dijela. Ova strukturalna neslaganja među srpskim vođama rezultirale su neujednačenom politikom

[4] Sanja Špoljar Vržina, „Mirna reintegracija, nemoralna pravda, nemirna međunarodna savjest – prilog antropologiji Vukovara", *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, 2010: 123 .
[5] Albert Bing, „Međunarodna zajednica i reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: realpolitika i multietnički odnosi", *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, 2010: 105.
[6] R.J.Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century – and After* (New York: Routledge, 1997), 457 .
[7] Nikica Barić, „Srpska Oblast istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem – od „Oluje" do dovršetka mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja (prvi dio), *Scrinia Slavonica*, 2011, 395.
[8] Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005), 482.

njihova djelovanja, što je među ostalim odredilo i sudbinu podunavskog teritorija. Glavna politička lica u istočnoj Slavoniji krajem 1995.godine bila su pro-beogradska, a službena Miloševićeva politika u tom je *Daytonskom* razdoblju već uvelike digla ruke od Podunavlja.

1.2. Događaji nakon Oluje

Neučinkovitost UNPROFOR-a, tromost međunarodne zajednice i odbijanje svih oblika pregovora i suradnje od strane srpskih pobunjenika nagnuli su hrvatsko vodstvo na vojno vraćanje okupiranog teritorija. U svibnju 1995. godine u vojno-redarstvenoj akciji *Bljesak* Hrvatska vojska (HV) vratila je područje zapadne Slavonije pod nadzor hrvatskih vlasti. U njoj su prokazane sve slabosti srpske pobune koje su se ogledale u nemogućnosti uspostavljanja kvalitetne obrane i borbene spreme, kao i nevoljkost službenog Beograda da im priđe u pomoć. Međutim, tek je operacija *Oluja* početkom kolovoza 1995.godine u potpunosti slomila srpsku pobunu, nakon čega je zapadni dio RSK uključujući i Knin vraćen pod hrvatsku vlast. Bio je to događaj koji je promijenio odnos snaga u ratu, stvorio novu geopolitičku realnost i kročio put političkim pregovorima koji će u konačnici dovesti do potpisivanja Daytonskog i Erdutskog sporazuma.[9] Jedini preostali dio RSK nalazio se sada na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Novonastale okolnosti u regiji, uključujući početak Daytonskih mirovnih sporazuma za okončanje rata u Bosni, njeno će obezglavljeno političko vodstvo i stanovništvo, uključujući i izbjeglice iz ostatka Krajine prisiliti na prihvaćanje međunarodnih mirovnih inicijativa i mirnu predaju preostalog okupiranog teritorija hrvatskim vlastima. Krajem 1995. prostor istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema koji se nalazio pod okupacijom činio je 4.6 % hrvatskog teritorija, od toga 50 % Vukovarsko-srijemske županije, ukupno 2.580 km² površine. Slobodni i okupirani dio hrvatskog teritorija dijelila je *crta razgraničenja* koja je služila kao svojevrsna granica, preko koje se nije prolazilo zbog oružanih postrojbi koje su bile stacionirane s obje strane. Prema podacima Tajništva UN-a iz listopada 1996., na tom prostoru živjelo je otprilike 153.000 ljudi, od toga 61.000 domicilnih Srba, 67.000 Srba iz drugih dijelova RH, 11.000 Hrvata i 14.000 osoba drugih nacionalnosti.[10]

U razdoblju neposredno nakon *Oluje* postojali su ozbiljni planovi o hrvatskoj vojnoj akciji za oslobađanje istoka zemlje.[11] Nepovjerenje u rad međunarodne zajednice i niz ratnih pobjeda u Hrvatskoj i Bosni naglašavali su potrebu za brzom vojnom reakcijom. Ni srpski ekscesi nisu pomogli smanjenju tenzija, u tjednima nakon *Oluje* podunavski Srbi nastavili su granatirati Osijek i

[9] Ana Holjevac Tuković, *Proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata-Despot Infinitus, 2015), 55.
[10] Nobilo: 518.
[11] Derek Chollet, *Tajna povijest Daytona: Američka diplomacija i mirovni proces u Bosni i Hercegovini 1995.* (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2007), 334.

Vinkovce.[12] Hrvatska javnost tražila je brzo vraćanje preostalog istočnog komada zemlje, posebice njezini prognanici. Hrvatske *Vukovarske novine* vršile su anketno ispitivanje među prognaničkim stanovništvom koje je pokazalo da je većina bila za vojno vraćanje Podunavlja jer nisu vjerovali u učinkovitost međunarodne zajednice, smatrali su da bi mirno rješenje bilo presporo a mnogi su maštali o trijumfalnom ulasku vojske u Vukovar, zbog stravičnih razaranja koje je grad pretrpio za vrijeme opsade 1991. godine i snažne simbolike samog mjesta.[13] Na granicama Oblasti HV je već tjednima grupirala svoje borbene jedinice, u rujnu pripadnici 1. gardijske brigade *Tigrovi* stacionirani su u Vinkovcima blizu crte razgraničenja.[14] Međutim, hrvatska Vlada odlučila je naposljetku pregovarati s pobunjenim Srbima i mirnim putem riješiti pitanje Podunavlja. Razlozi odustajanja od vojne akcije bili su unutarnji i vanjski. Situacija na bojnom polju nakon *Bljeska* i *Oluje* te pobjedničkih nastupa u Bosni promijenila je geopolitički odnos snaga u regiji, te se sada hrvatska Vlada mogla nadmoćno postaviti nad srpskim pobunjenicima i zahtijevati od njih mirnu predaju preostalog teritorija, bez nepotrebnog riskiranja života svojih vojnika i daljnje materijalne štete. Hrvatska Vlada procijenila je da bi nove štete od posljedica mogućeg kontraudara iznosile između 1,5 i 1,7 milijardi DEM, s tim da se dana procjena odnosi na vojnu akciju koja bi trajala samo dva dana.[15] S obzirom na to da su sveukupni troškovi provedbe mirne reintegracije bili daleko manji od procjene troška vojnog napada, vidljiva je ne samo politička i ljudska nego i materijalna prednost takve odluke. Drugi razlog bio je onaj vanjske prirode. Sjedinjene države su nakon uspostavljanja strateške ravnoteže u Bosni bile odlučne u tome da se provede mirovna konferencija na kojoj bi se rat u Hrvatskoj, a prvenstveno Bosni priveo kraju političkim razgovorima. Američka veleposlanica Madeleine Albright izrazila je Tuđmanu ozbiljno upozorenje iz Washingtona da se Sjedinjene države oštro protive bilo kakvoj vojnoj akciji u istočnoj Slavoniji.[16] SAD su imale zadnju riječ kod donošenja odluka, već godinama američka diplomacija bila je daleko najznačajniji međunarodni faktor na prostoru bivše Jugoslavije. Zračne NATO-ove intervencije na prostoru RS bile su pokazatelj da su SAD odlučile preuzeti vodeću ulogu međunarodnog arbitra u sukobima i da su odlučne njima stati na kraj. Osim toga, Bosna je s vremenom postala ključno vanjskopolitičko pitanje na skorašnjim američkim predsjedničkim izborima. Republikanci su željeli isključivo podjelu Bosne, dok ju je Clintonova administracija htjela održati cjelovitom; u slučaju neuspjeha, Clinton je mogao

[12] Hrvoje Šarinić, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem: Između rata i diplomacije 1993-1995 (1998)*, (Zagreb: Globus International, 1999), 275.
[13] „Kako do Vukovara“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.78, (30.8.1995.), 2.
[14] Višnja Mišin, *Erdutska krivulja mira* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998), 49.
[15] Ibid: 51.
[16] Nobilo: 498.

izgubiti izbore.[17] Sjedinjenim državama je stoga bilo stalo do uspjeha misije na istoku Hrvatske, jer smirivanjem situacije na tom prostoru pružala im se mogućnost koncentracije svojih najboljih diplomata na najvažniji vanjskopolitički problem – Bosnu. Izbijanje novog ratnog sukoba značilo bi propast čitavog mirovnog plana za BiH. Bilo je jasno da SAD neće dozvoliti nikakvu vojnu akciju na prostoru istočne Slavonije, kako na hrvatskoj tako i na jugoslavenskoj strani. No Hrvatska je zato mogla računati na američku podršku u procesu mirnog diplomatskog rješenja, što je bila podrška ravna pobjedi. Proučavajući arhivske spise korespondencije Tuđmanovog ureda s američkim diplomatima može se jasno vidjeti američka odlučna podrška reintegraciji. U pismu američkog državnog tajnika Warrena Christophera upućenog Tuđmanu početkom 1996. državni tajnik jasno navodi da su mirno rješenje reintegracije istočne Slavonije i posljedična uspješna implementacija IFOR-ovih snaga u Bosni u ovom trenutku glavna američka vanjskopolitička preokupacija.[18] Glavni američki pregovarači u mirnoj reintegraciji Podunavlja bili su američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith, zamjenik tajnika za europska pitanja Richard Holbrooke i američki veleposlanik pri UN-u Thorvald Stoltenberg. Galbraith je osmislio sporazum koji bi mirno reintegrirao regiju u Hrvatsku tako da se osigura siguran ostanak srpskog stanovništva i omogući povratak prognanih Hrvata. Sjedinjene države su se čvrsto držale navedenog stajališta dvosmjernog povratka kroz čitavo vrijeme trajanja mirne reintegracije, o čemu će više riječi biti kasnije u radu. Međunarodne snage za provedbu Daytonskog sporazuma (I-FOR), formirane da implementiraju i promatraju provedbu, bile su većinom američke i van kontrole UN-a. S obzirom na to da je bilo jasno kako će mirna reintegracija Podunavlja biti svojevrsni produžetak sporazuma u Daytonu, to je davalo jasnu nadu Hrvatskoj da će u budućoj mirovnoj misiji koja će nadgledati provedbu reintegracije Podunavlja Amerikanci također imati odlučujuću ulogu.

Osim hrvatske vojne intervencije, postojala je i mogućnost srpske vojne reakcije, posebice one Vojske Jugoslavije (VJ). No američki stav tijekom *Daytonskog* razdoblja bio je jasan – kriza se mora riješiti samo i isključivo mirnim putem. Otvorena vojna intervencija u Hrvatskoj bila je apsolutno neprihvatljiva za Miloševića, jer bi njome izravno ugrozio svoj pregovarački status u Daytonu i ne samo otklonio mogućnost ukidanja sankcija Jugoslaviji, već i pooštrio postojeće.[19] Međunarodna zajednica okrivila bi Jugoslaviju za ratove na Balkanu, i moglo bi doći do

[17] Mišin: 53.

[18] Pismo državnog tajnika Sjedinjenih Američkih Država Warrena Christophera predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 9. veljače 1996., *Tuđmanov arhiv: Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine – Peta knjiga – Godine povratka: 1996. i 1997.* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest 2015), 80.

[19] Holjevac Tuković: 57.

teritorijalnog kažnjavanja i oduzimanja Kosova, Vojvodine, Boke i Sandžaka. Postojala je i opasnost od preusmjeravanja NATO-ovih zračnih napada iz Republike Srpske na SRJ u slučaju slanja vojske na istok Hrvatske. Da su takvi planovi postojali, govori izjava Richarda Holbrookea šefu hrvatskog pregovaračkog tima Hrvoju Šariniću: „Ako (mirovni ugovori, op.a.) propadnu, ako Milošević to ne prihvati, organizirat ćemo multilateralno dizanje embarga na oružje, uključujući i Hrvatsku, opskrbiti i obučiti postrojbe Federacije, pojačat ćemo zone zabrane letenja i u prijelaznih 9 mjeseci izvodit ćemo zračne napade.“[20] Bilo je jasno da se SRJ neće moći izravno uključiti u rat. To je potvrdio i umirovljeni admiral JNA Branko Mamula, navodeći kako Srbija ne može intervenirati zbog sankcija UN-a i ako Tuđman želi uzeti istočnu Slavoniju, on će to i učiniti.[21] Toga su bili svjesni i lideri preostalog dijela RSK koji su znali da, ako se žele obraniti, to će morati učiniti bez neposredne pomoći SRJ. Međutim, borbena sposobnost *11. slavonsko-baranjskog korpusa Srpske vojske Krajine* (SVK) stacioniranog u hrvatskom Podunavlju bila je vrlo niska. General-pukovnik VJ Nedeljko Ćopić je na sjednici Vrhovnog savjeta obrane SRJ sredinom kolovoza 1995. rekao da ne vjeruje u obrambene mogućnosti SVK bez aktivne podrške i sudjelovanja Vojske Jugoslavije. Zbog slabe popunjenosti trupa poslije pada RSK, nedostatka financija i razbijenog jedinstva u svim segmentima društva koji se negativno odražavaju na borbeni moral jedinica i ukupnog stanja obrane, Ćopić je zaključio kako bi korpus najvjerojatnije bio u potpunosti razbijen za jedan do dva dana.[22]

Prihvaćanje mirovnih pregovora umjesto vojne intervencije ojačalo je ugled Hrvatske u međunarodnoj zajednici i pretvorilo ju u glavnog diplomatskog saveznika Sjedinjenih država na ovim prostorima. No put do takvog statusa nije bio nimalo lak. Prvotni nacrt rješenja hrvatskog Podunavlja ponuđen hrvatskoj Vladi 22. rujna 1995., bio je izrazito nepovoljan. Plan na kojemu su radili Galbraith i Stoltenberg temeljio se na dva dokumenta. Prvi dokument odnosio se na SRJ i RH i predviđao je njihovo uzajamno priznanje, normalizaciju odnosa, gospodarsku suradnju i mirno rješavanje problema Podunavlja. Drugi dokument je trebao biti potpisan između Vlade RH i lokalnih Srba, a predviđao je dvogodišnju međunarodnu upravu i referendum o specijalnom statusu lokalnih Srba unutar Hrvatske.[23] Specijalni status temeljio bi se na Galbraithovom *planu Z-4*, za kojeg su hrvatske vlasti smatrale da je davno zaboravljen. Već u ovom nacrtu spominjala se prijelazna uprava, demilitarizacija, prijelazna policija, posebni prosvjetni sustav i ostale točke koje će biti implementirane Erdutskim sporazumom. Ovaj nacrt bio je vrlo nepovoljan za Hrvatsku jer je podrazumijevao stvaranje područja sa specijalnim statusom, svojevrsne države u državi. Zato je

[20] Šarinić: 286.
[21] Holjevac Tuković: 60.
[22] Ibid: 61.
[23] Nobilo: 496.

hrvatska diplomacija predvođena Hrvojem Šarinićem, njegovom zamjenicom Vesnom Škare-Ožbolt, ministrom vanjskih poslova Matom Granićem i Ivicom Vrkićem, budućim predstojnikom *Ureda za uspostavu hrvatske vlasti u Podunavlju* nastojala ukloniti svaku implementaciju *plana Z-4*. Pitanje prava i lokalne samouprave Srba u Podunavlju bila je točka oko koje su hrvatska i američka diplomacija teže pronalazile zajednički jezik. Galbraith se argumentirajući potrebu za lokalnom srpskom autonomijom pozivao na hrvatski Ustav koji je predviđao specijalan status etničkih manjina u općinama u kojima predstavljaju većinu. No srpsko stanovništvo ondje nije činilo većinu prema predratnom popisu stanovništva iz 1991.godine. Zato je hrvatskoj diplomaciji bilo potrebno raditi na što bržem osiguranju povratnika kako bi obnovili predratnu hrvatsku većinu.

Srpska diplomacija u istom je razdoblju inzistirala na potrebi za međunarodnom upravom na tom prostoru, zbog straha od hrvatske vojne intervencije i radi održavanja statusa quo u Podunavlju – zadržavanja postojeće srpske lokalne samouprave u nadi da će taj istočni dio nekadašnje RSK (koji je 5.rujna 1996. službeno preimenovan u *Sremsko-Baranjsku Oblast*[24], dalje u tekstu: Oblast) postepeno biti integriran u Jugoslaviju. Srpski političari u Oblasti naglašavali su potrebu za petogodišnjim međunarodnim protektoratom. Trebalo je to biti srednje rješenje između dviju krajnosti – pripojenja Hrvatskoj ili Srbiji. Oni su pratili mišljenje Slobodana Miloševića o sudbini Srba na tom području: „U istočnom sektoru ima 200 hiljada ljudi, a 99 procenata su Srbi. Treba da im date pet godina administracije UN-a koji će da demilitarizuje taj teritorij, a onda neka se raspišu izbori te referendum o statusu istočne Slavonije u Hrvatskoj ili da im se da autonomija prema Z-4.“[25] No više od duljine trajanja prijelazne uprave hrvatsku diplomaciju brinulo je srpsko inzistiranje na referendumu o specijalnom statusu, koji se spominjao i u prvotnim nacrtima o reintegraciji. Za vrijeme pregovora sa Šarinićem, Milošević je pristao na predaju srpskog naoružanja i odlazak došljaka iz SRJ i BiH te UN-ovu administraciju, no problem je ostao na referendumu. Na Šarinićev izvještaj Tuđman je istaknuo kako je maksimum o čemu se može razgovarati jest status srpske etničke zajednice u istočnoj Slavoniji, bez iluzija o tome da će Srbi moći odlučivati sami o sebi.[26] Ministar vanjskih poslova Mate Granić rekao je kako je Hrvatska spremna prihvatiti „prijelazno razdoblje od godinu dana“ kako bi uspostavila svoju potpunu suverenost nad Podunavljem, ali pod uvjetom da Beograd „prizna Hrvatsku i da potpiše trajni mir“. U zamjenu za beogradsko priznanje svoje teritorijalne cjelovitosti, Hrvatska pristaje na „obnavljanje etničkog sastava koji je postojao u regiji prije izbijanja rata“.[27] Osim pitanja referenduma, Tuđmanu je bilo važno spriječiti da se Srbiji

[24] Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj,* 529.
[25] Šarinić: 281.
[26] Ibid: 303.
[27] T.Čorak, „(Ne)vrijeme“, *hrvatske Vukovarske novine,* br. 79 (27.9.1995), 2.

skinu sankcije jer bi ono onemogućilo započeti proces mirne reintegracije. Zadržavanjem sankcija trebalo se prisiliti Srbiju na priznavanje hrvatske vlasti u Podunavlju.

Početkom listopada 1995. započeli su pregovori hrvatskih vlasti sa srpskim predstavnicima iz istočne Slavonije. Sastanci su održani u Zagrebu, Osijeku i Erdutu posredstvom Stoltenberga, Galbraitha i Arhensa.[28] Glavnu ulogu pregovarača na srpskoj strani imao je Milan Milanović, donedavno pomoćnik ministra obrane RSK, a sada glavna Miloševićeva osoba od povjerenja za podunavsko pitanje. Iako vođe podunavski Srba poput Gorana Hadžića i Slavka Dokmanovića nisu bili skloni Milanoviću, imao je podršku generala Dušana Lončara, zapovjednika 11.korpusa SVK i Ilije Kojića, pomoćnika ministra unutarnjih poslova RSK, dakle imao je podršku oblasne vojske i policije.[29] Galbraith i Stoltenberg željeli su riješiti podunavsko pitanje prije potpisivanja Daytonskog sporazuma, jer ga međunarodna zajednica nije željela inkorporirati u mirovni paket. Na početku pregovora u Daytonu Tuđmanu je jedino bilo stalo do sudbine hrvatskog Podunavlja, toliko da su pregovarači izrazili bojazan da bi mogao blokirati pregovore za Bosnu ako se ne unese barem skica sporazuma za istočnu Slavoniju.[30] Milošević se prvenstveno držao toga da se Srbiji prvo trebaju skinuti sankcije, a tek zatim rješavati pitanje Podunavlja, no nakon diplomatskih pritisaka pristao je potpuno se povući iz istočne Slavonije u zamjenu za skidanje sankcija. Nakon vijesti iz Daytona o dogovoru između dvaju predsjednika, lokalni Srbi predvođeni Milanovićem dobili su naredbu da postupe prema Miloševićevoj odluci te da skupa s hrvatskom Vladom potpišu *Temeljna načela dogovora o istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu*. U Temeljnim načelima dogovorena je uspostava prijelazne vlade UN-a koja će zastupati interese hrvatske Vlade, lokalnih Srba i prognanih Hrvata, dogovorena je demilitarizacija područja koju će nadgledati međunarodne snage, uspostava etnički miješane prijelazne policije, povrat i obeštećenje imovine, povratak prognanika i poštivanje svih najviših ljudskih prava. Ono najvažnije za hrvatsku stranu bila je točka koja je propisivala postepenu reintegraciju hrvatskih službi i održavanje lokalnih izbora nakon isteka prijelaznog razdoblja.[31] Ove točke postat će temelj Erdutskog sporazuma koji će ubrzo biti potpisan.

[28] Albert Bing, „Put do Erduta: položaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici 1994.-1995. i reintegracija hrvatskog Podunavlja“, *Scrinia Slavonica,* 2007, 396.
[29] Holjevac Tuković: 72.
[30] Ibid: 70.
[31] Nobilo: 497.

2. Mirovna misija UNTAES-a i Prijelazna uprava

2.1. Potpisivanje Erdutskog sporazuma

21.studenog 1995. godine postignut je sporazum o miru u BiH na mirovnoj konferenciji u Daytonu, svečano potpisan 14.prosinca u Parizu.[32] Sporazumom je službeno završen rat u Bosni, a time i u Hrvatskoj. Sjedinjene države nadgledat će provedbu mirovnog procesa, a u tome će im pomoći vojne snage NATO-a. U Daytonu se o hrvatskom Podunavlju razgovaralo vrlo kratko. Za Hrvatsku je bilo važno da se uspjelo izbjeći uklanjanje referendumskog pitanja o specijalnom statusu srpske zajednice i mogućnost stvaranja svojevrsne države u državi – nova geopolitička situacija u regiji nije davala prostor za bilo kakvu implementaciju *Z-4 plana* i Sjedinjene države odlučno su stale iza odluke da se najduže tri mjeseca prije isteka Prijelazne uprave provedu lokalni izbori na teritoriju koje će se do tada postupno integrirati u Republiku Hrvatsku. Drugo pitanje, ono o duljini trajanja prijelazne uprave, određeno je na godinu dana uz mogućnost produljenja roka za još jednu godinu ukoliko to zatraži jedna od strana.[33] *Temeljni sporazum o istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu* konačno je potpisan 12. studenog 1995.godine, najprije u Adamovićevom dvorcu u Erdutu gdje ga je potpisao srpski predstavnik Milan Milanović uz posredstvo Galbraitha i Stoltenberga, da bi istog dana u Zagrebu svoj potpis stavio Hrvoje Šarinić kao predstavnik hrvatske strane. Temeljni sporazum, prozvan Erdutskim, sadržavao je 14 točaka:

> 1) Postojat će prijelazno razdoblje od 12 mjeseci, koje može biti produženo najduže za još jedno razdoblje istog trajanja, ako to zatraži jedna od strana.
>
> 2) Od Vijeća sigurnosti UN-a traži se uspostava Prijelazne uprave koja će upravljati tim područjem, u interesu svih osoba koje u njoj žive ili će se vratiti
>
> 3) Od Vijeća sigurnosti traži se da odobre razmještanje međunarodnih snaga koje će održavati mir i sigurnost u području i koje će pomagati u provedbi sporazuma. Područje će biti demilitarizirano u roku od 30 dana nakon razmještaja međunarodnih snaga, a njome će biti obuhvaćene sve vojne snage, oružje i policija osim međunarodnih snaga i policije koju će uspostaviti prijelazna uprava.
>
> 4) Prijelazna uprava osigurat će mogućnost povratka izbjeglica i prognanika u svoje domove. Sve osobe koje su napustile područje ili su došle u područje, a ranije su imale stalno prebivalište u Hrvatskoj, imat će ista prava kao i drugi stanovnici područja.

[32] Chollet: 395.
[33] Bing, „Put do Erduta": 403.

Prijelazna uprava poduzet će sve potrebne korake za ponovnu uspostavu funkcioniranja svih javnih službi bez odgode.

5) Prijelazna uprava uspostavit će prijelazne policijske snage i raditi na njihovoj obuci, izgradnji profesionalizma u policiji i uspostavi povjerenja među etničkim zajednicama.

6) U području će na najvišim razinama biti poštovana međunarodno priznata ljudska prava i temeljne slobode.

7) Sve osobe imaju se pravo vratiti u svoja mjesta prebivališta u području i na njima živjeti u uvjetima sigurnosti.

8) Sve osobe imat će pravo na povrat imovine koja im je oduzeta nezakonitim postupcima ili koju su morali napustiti silom, te na pravednu naknadu za vlasništvo koje im ne može biti vraćeno.

9) Pravo na povrat imovine, naknadu za imovinu koja ne može biti vraćena i pravo na dobivanje pomoći u obnovi uništene imovine bit će jednako dostupno svim osobama bez obzira na etničku pripadnost.

10) Od zainteresiranih zemalja i organizacija traži se da poduzmu odgovarajuće korake kako bi unaprijedili ispunjavanje odredbi sporazuma. Nakon isteka prijelaznog razdoblja međunarodna zajednica obavljat će nadzor i izvještavati o poštivanju ljudskih prava na duži rok.

11) Od zainteresiranih zemalja i organizacija traži se da osnuju povjerenstvo koje će biti ovlašteno za nadzor nad provedbom sporazuma, posebice njegovih odredbi o ljudskim i građanskim pravima, te koje će biti ovlašteno da provodi istrage o svim navodima o kršenju ovog sporazuma.

12) Ne kasnije od 30 dana prije isteka prijelaznog razdoblja Prijelazna uprava organizirat će izbore za tijela lokalne vlasti, uključujući općine, distrikte i županije, te pomoći srpskoj zajednici da imenuje Zajedničko vijeće općina. Od međunarodnih organizacija i institucija (npr. OESS i UN) traži se nadzor izbora.

13) Vlada Republike Hrvatske surađivat će u potpunosti s Prijelaznom upravom i međunarodnim snagama, a tijekom prijelaznog razdoblja odobrit će nazočnost

međunarodnih promatrača na granicama područja, kako bi se osigurala sloboda kretanja osobama preko postojećih graničnih prijelaza.

14) Ovaj sporazum stupa na snagu nakon što Vijeće sigurnosti usvoji rezoluciju koja će pozitivno odgovoriti na zahtjeve iz ovog sporazuma.[34]

Kao što se može primijetiti, u tekstu Erdutskog sporazuma u čak 7 točaka od njih 14 spominje se zaštita ljudskih prava. Potenciranjem problematike ljudskih prava hrvatska strana nastojala je osigurati što brži povratak prognanika radi obnove predratne većine, a srpska strana pokušavala je pomoću njih spriječiti iseljavanje svojeg stanovništva. Također, SRJ je preko Rusije iz Sporazuma pokušala izbaciti svako spominjanje Podunavlja kao dijela RH.[35] Zato se u tekstu sporazuma prostor hrvatskog Podunavlja navodi samo kao *područje*. Američka se diplomacija nije tome odmah suprotstavila jer je trebala rusku kooperativnost u zaključivanju Daytonskog sporazuma.[36] Srpskoj strani bilo je veoma važno motivirati srpsko stanovništvo da ostane u svojim domovima i da ne napuštaju Oblast zbog ostvarivanja što veće autonomije. Zato se u srpskom tisku kroz narednih godinu dana Sporazum predstavljao kao jamac za stvaranje srpske države u državi, bez ikakvog spominjanja reintegracije u hrvatski prostor. Slavko Dokmanović uvjeravao je stanovništvo kako je istočna Slavonija srpska i takva će i ostati, dok je Milan Milanović u *Vukovarskim novinama* istaknuo kako Sporazum nipošto ne uključuje mirnu reintegraciju u Hrvatsku.[37] Srpsko vodstvo stalno je uvjeravalo svoje stanovništvo kako je njihov konačni cilj život u Jugoslaviji, za što se treba zalagati mudrom politikom za vrijeme trajanja Prijelazne uprave. Srpska javnost tako je potpisivanje Sporazuma na početku doživljavala kao garanciju njihove političke autonomije na podunavskom prostoru i put ka integriranju u sastav SRJ.

Hrvatska javnost potpisivanje Sporazuma dočekala je hladno. Nakon teških razaranja i okupacije istočne Slavonije i protjerivanja većinskog hrvatskog stanovništva s tog prostora, Hrvati su očekivali vojne pobjede poput onih u *Bljesku* i *Oluji*. Dožupan Vukovarsko-srijemske u progonstvu, Dragutin Guzovski rekao je: „Sasvim je jasno da Vukovarci, u dubini duše i srca, ne mogu biti zadovoljni samo ovako prezentiranim rješenjem problema preostalog okupiranog hrvatskog područja. No nemamo niti trunka osnove sumnjati u ispravnost politike našeg Predsjednika.“[38] No unatoč srpskim nadanjima i medijskim izjavama, nije bilo nikakve sumnje u konačnu reintegraciju

[34] Goran Božičević (ur.) *U dosluhu i neposluhu: pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije*, (Grožnjan: Miramida centar, 2010), 76 – 77.
[35] Holjevac Tuković: 75.
[36] Nobilo: 500.
[37] „Sporazum je potpisan“, *srpske Vukovarske novine,* br.68 (4.12.1995), 1.
[38] T.Čorak, „Vjerujem politici predsjednika Tuđmana“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.84 (22.11.1995), 3.

tog prostora u hrvatski teritorij. Tri dana nakon potpisivanja Sporazuma, Richard Holbrooke uputio je pismo Tuđmanu u kojem je naveo da će Prijelazna uprava biti uspostavljena samo uz suglasnost hrvatske Vlade i da će u njenim odlukama biti zastupljeni interesi Vlade i lokalnog hrvatskog pučanstva. Zadatak prijelaznog upravitelja bit će priprema predaje vlasti Republici Hrvatskoj, tako da će se primjenjivati hrvatski propisi kroz Prijelaznu upravu. Pismo sličnog sadržaja uputio je i državni tajnik Warren Christopher, dok je američki predsjednik Bill Clinton u izjavi za javnost pozdravio mudrost svih stranaka u postizanju Sporazuma o mirnoj reintegraciji tog područja pod hrvatski suverenitet.[39] Bilo je sasvim jasno da će prijelazno razdoblje završiti integriranjem istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u prostor Republike Hrvatske. To su znali Milošević i najodgovorniji srpski predstavnici u Oblasti, no nisu smjeli Sporazum predstaviti Srbima na takav način zbog opasnosti od demoralizacije stanovništva i egzodusa s podunavskog prostora.

Mirna reintegracija dogovorena u Sporazumu nije mogla početi bez rezolucije Vijeća sigurnosti koja će trebati službeno potvrditi mandat novih mirovnih snaga. Najprije je trebalo riješiti status UNCRO-a. Njihov mandat isticao je 30.studenog i postojala je bojazan kod hrvatske Vlade da će UNCRO biti taj koji će provoditi odredbe iz Sporazuma, i to pod VII. poglavljem Povelje UN-a. Navedeno poglavlje, znano i kao *ratno* poglavlje ovlastilo bi Vijeće sigurnosti da može odobriti ekonomske, diplomatske i vojne sankcije pri rješavanju razmirica, te da se pri tome smije koristiti oružanim snagama. Međunarodna zajednica dobila bi vrlo visoke ovlasti vojnog djelovanja i mogućnost uvođenja sankcija protiv Hrvatske.[40] To bi *de facto* značilo suspenziju hrvatskog suvereniteta nad istočnom Slavonijom za vrijeme trajanja mandata. Također, mandat pod VII. poglavljem se nije mogao otkazati, kao što je primjerice prethodno Tuđman otkazao mandat UNPROFOR-u. Iako je Vlada tražila da se UNCRO udalji iz Hrvatske što prije moguće, Kofi Annan, posebni Ghalijev izaslanik u Zagrebu, predložio je tehničko produljenje mandata UNCRO-a za još nekoliko mjeseci kako bi se ispunio vakuum do uspostave novog UN-ova mandata u Podunavlju. Hrvatska Vlada je na to pristala uz uvjet da se rezolucija koja će pokrenuti mandat Prijelazne uprave donese najkasnije do siječnja 1996. godine.

U međuvremenu se radilo na pitanju pod čijom će ingerencijom djelovati mirovne snage. Hrvatska nije htjela UN-ove snage već one NATO-a koje su već bile stacionirane u Bosni. Htjelo se izbjeći UN zbog mogućnosti da u Podunavlje dođu vojnici iz istočnoeuropskih zemalja, posebice Rusije, što Hrvatskoj nije odgovaralo s obzirom na izrazito prosrpski stav ruske diplomacije. No Washington se zbog nesklonosti Kongresa usprotivio proširenju snaga IFOR-a na istočnu

[39] Nobilo: 498.
[40] Holjevac Tuković: 79.

Slavoniju.[41] Mogućnost da NATO provodi mirovnu misiju u Podunavlju stoga je bila izgubljena. Ali hrvatska se diplomacija uspjela izboriti da na čelu Prijelazne uprave (samim time i vojnih snaga) bude Amerikanac, na čemu je Tuđman posebno inzistirao, da najmanje polovicu snaga na području čine članice NATO-a i da Sjedinjene države preuzmu ulogu jamca za provedbu Sporazuma.[42] Ruske postrojbe se nije uspjelo istisnuti iz budućeg sastava mirovnih snaga, no Hrvatska se mogla nadati da im neće biti dopuštena dominacija u broju s obzirom na to da je glavni američki logistički pravac iz srednje Europe u Bosnu išao upravo kroz hrvatsko Podunavlje.[43] Glavni tajnik UN-a Boutros Boutros Ghali nevoljko je pristao na UN-ove mirovne snage, smatrajući kako će se Sporazum moći provesti jedino oformljavanjem velike međunarodne snage do 9.300 vojnika i s još njih 2.000 u logističkoj podršci, opremljene teškim naoružanjem i zračnom potporom.[44] Ghali je držao kako je nužno da se mirovne snage oforme pod poglavljem VII. jer je smatrao da postoje temeljne nesuglasice oko interpretacije Sporazuma između Zagreba i Beograda. Međutim, Tuđman je dao do znanja kako je spreman primiti najviše 5.000 vojnika, a hrvatska diplomacija intenzivno je radila da mandat budućih snaga djeluje pod VI. poglavljem Povelje, koje dopušta Vijeću sigurnosti tek posredovanje u možebitnim razmiricama. Iako je Ghali smatrao da je poglavlje VII. prihvatljivija opcija, njegove su izjave više bile usmjerene na isticanje kako UN nema dovoljno spremne snage za očuvanje mira u Podunavlju, time neizravno implicirajući da se SAD trebaju aktivnije uključiti u provedbi Sporazuma, što je odgovaralo hrvatskoj strani. Važnu podršku Hrvatskoj dale su i belgijske snage, koje su pristale sudjelovati u mirovoj operaciji i koje su smatrale da nije potrebno djelovati pod sedmim poglavljem. Hrvatskoj su na ruku išle i otegotne okolnosti oko međusobnog priznanja Hrvatske i SRJ, koje se unatoč Daytonu još uvijek nije dogodilo. Iako su mnogi u Vijeću sigurnosti smatrali kako do priznanja nije došlo zbog Podunavlja, pravi se razlog krio u problemu Prevlake i pitanju njenog sljedništva. Bilo je jasno da je Beograd stoga potajice digao ruke od istočne Slavonije. Ruski veleposlanik u Zagrebu Sergej Lavrov je zato pristao da mirovne snage (uključujući i ruski bataljun) imenuje Vijeće sigurnosti, da ih plaća UN, da će im sigurnost garantirati NATO i da će direktno odgovarati Prijelaznoj upravi na čijem čelu može biti Amerikanac.[45]

2.2. Uspostava i funkcioniranje Prijelazne uprave

Sporazum je službeno stupio na snagu 15.siječnja 1996. Rezolucijom 1037 kojom je Vijeće sigurnosti uspostavilo *Prijelaznu upravu za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem* (United

[41] Richard Holbrooke, *Završiti rat* (Sarajevo: Šahinpašić, 1999), 261.
[42] Mišin: 53.
[43] Holbrooke: 223.
[44] Nobilo: 503.
[45] Ibid: 504.

Nations Transitional Authority in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium – UNTAES).[46] Uloga Prijelazne uprave bila je upravljati regijom tijekom prijelaznog razdoblja. Njen nastanak označio je kraj srpske okupacije Podunavlja. Rezolucijom je na tom prostoru započela mirovna misija Ujedinjenih naroda čiji je cilj bilo demilitarizirati područje, obučiti prijelaznu policiju, omogućiti prognanicima slobodan povratak svojim domovima, obnoviti normalno funkcioniranje javnih službi, surađivati s Međunarodnim kaznenim sudom u procesuiranju ratnih zločina, organizirati slobodne izbore za lokalne organe vlasti i postupno reintegrirati čitav teritorij u sastav Republike Hrvatske.[47] Rezolucija je obvezala izvršavanje svih točaka Erdutskog sporazuma, uz bitnu razliku da je u njoj ovog puta jasno naznačeno da je prostor istočne Slavonije i Podunavlja sastavni i neotuđivi dio Hrvatske. Bila je to velika pobjeda hrvatske diplomacije i konačna potvrda njenog teritorijalnog integriteta. Hrvatska je tako u potpunosti uspjela sačuvati svoje granice iz predratne 1990. godine, i to bez potrebe za vojnom akcijom i dodatnim ljudskim stradanjima već na miran i diplomatski način. Vukovarski gradonačelnik u progonstvu, dr. Jure Kolak, rekao je za *Vukovarske novine* „u ovom trenutku, možda, mnogi su priželjkivali neku novu *Oluju* ili *Grom* koji bi nas tako brzo doveli na zgarišta naših domova. Međutim, možda je, ipak, na zgarišta bolje doći bez novih svježih rana i grobova iza nas.“[48]

Za razliku od prijašnjih rezolucija i mirovnih misija na hrvatskom prostoru, Vijeće sigurnosti se ovoga puta aktivnije očitovalo oko zaštite hrvatskog suvereniteta u istočnoj Slavoniji. Vremenska odrednica trajanja misije ovoga puta bila je jasno određena, vojna komponenta odlučnija a ciljevi misije usmjereni na potpunu reintegraciju u što kraćem vremenu umjesto pasivnog održavanja *statusa quo*. Međunarodna zajednica bila je svjesna da bi potencijalni neuspjeh u Podunavlju nosio kobne posljedice za Daytonski sporazum i čitavu mirovnu misiju u Bosni, stoga je bilo nužno osigurati uspjeh misije. Za upravitelja Prijelazne uprave imenovan je američki general Jacques Paul Klein, koji je prilikom preuzimanja dužnosti poručio: „imam mandat UN-a i on će se provesti. Nakon mandata okupirana će područja i *de facto* i *de iure* biti dio Hrvatske, započet će obnova i povratak prognanih domovima.“[49] General Klein je iskusno vojno lice te ujedno i izvrstan diplomatski operativac, europejac porijeklom iz Alzasa u Francuskoj s prilično velikim znanjem o povijesti europskih političkih odnosa. Izgradio je karijeru kao general-bojnik američkog zrakoplovstva, a 1993. postao je desna ruka glavnog zapovjednika američkih vojnih snaga u

[46] Barić, *prvi* dio: 405.
[47] UN resolution 1037, http://unscr.com/en/resolutions/1037
[48] „Sudbinu slijedimo do kraja“, *hrvatske Vukovarske novine,* br. 86 (20.12.1995), 3.
[49] T.Čorak, „Klein zrači optimizam“, *hrvatske Vukovarske novine,* br. 93 (10.4.1996), 5.

Europi.[50] Klein je prema objema stranama u Podunavlju djelovao odlučno i uvjerljivo, ali i fleksibilno i pragmatično. Bio je u stalnom latentnom sukobu s političkom strukturom UNTAES-a naslijeđenom uglavnom iz statičnih prethodnih mandata UN-a koji nisu bili navikli na Kleinov dinamizam i pragmatizam.[51] Kleina je na poziciju upravitelja imenovao glavni tajnik UN-a odmah nakon donošenja rezolucije i dao mu potpune ovlasti nad svim komponentama UNTAES-a, koje su bile podijeljene na civilni i vojni dio. Civilni dio bio je zadužen za uspostavu djelovanja javnih institucija, za poticanje mirnog suživota, otvaranja crte razdvajanja, organizaciju povratka izbjeglica, provedbu lokalnih izbora te stvaranje uvjeta za postepenu predaju vlasti u hrvatske ruke. Klein je često naglašavao gospodarsku ulogu Prijelazne uprave i važnost gospodarske obnove područja poput naseljavanja rubnih sela, stvaranja uvjeta za proljetnu sjetvu, osposobljavanja dalekovoda i naftovoda te otvaranje autoceste. Vojni dio bio je zadužen za razvojačenje srpskih snaga, preuzimanje kontrolnih točaka duž crte razdvajanja, obuku prijelazne policije i uspostavljanje mira i sigurnosti u području. Određen je broj od 5.000 vojnika koji su razmješteni na prostoru Podunavlja nakon donošenja rezolucije, među kojima su prevladavale belgijske i ruske postrojbe, s manjim kontingentom Ukrajinaca, Jordanaca, Slovaka i Pakistanaca.[52] Broj vojnika odgovarao je maksimalnom broju kojeg je Tuđman bio spreman primiti. Nacionalni sastav vojnika određen je na preporuku srpskih predstavnika koji su s ruskim i belgijskim postrojbama dobro surađivali u prijašnjem *Sektoru Istok* i stanovništvo je imalo povjerenja u njih.[53] Vojnim snagama zapovijedao je belgijski general Joseph Schopus direktno podređen Kleinu, čime se uspjelo u potpunosti izbjeći vojno zapovjedništvo pod ruskim utjecajem. Osim *plavih kaciga* u Podunavlju je odobrena prisutnost za još 1.000 vojnih promatrača i 500 civilnih policajaca. Vojne snage UNTAES-a imat će zračnu potporu NATO-ovog zrakoplovstva.[54] Razdoblje trajanja mirovne misije određeno je na 12 mjeseci uz mogućnost maksimalnog produljenja roka na još dodatnih 12 mjeseci. Iako je hrvatska strana nastojala okončati mandat što prije, mandat mirovne misije naposljetku će biti produljivan dva puta po 6 mjeseci, te će konačno završiti 15. siječnja 1998. godine, potpunim integriranjem teritorija u prostor Republike Hrvatske. Rezolucija je usvojena pod kompromisnim poglavljem *VI. i pol* – pod poglavlje VII. stavljeno je pravo korištenja sile u samoobrani, a operativna provedba mandata koja podrazumijeva dobrovoljnu suradnju stranaka Erdutskog sporazuma stavljena je pod VI. poglavlje

[50] T.Čorak, „Čovjek vojnog i diplomatskog iskustva“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.91 (13.3.1996), 3.
[51] Nobilo: 510.
[52] Ibid: 508.
[53] Barić, prvi dio: 404.
[54] Vesna Škare-Ožbolt, Ivan Vrkić, *Olujni mir: Kronologija hrvatske misije mira na Dunavu* (Zagreb: Narodne novine, 1998), 53.

Povelje UN-a.[55] Troškove mirovne misije snosili su Republika Hrvatska i UN, s tim da je Hrvatska plaćala one elemente koje su pridonosili integraciji, poput financiranja lokalne uprave, javnih poduzeća i prijelazne policije.[56] UNTAES-ov glavni stožer nalazio se prvo u Erdutu, da bi se nakon demilitarizacije područja preselio u bivšu vojarnu u Vukovaru. Međunarodno i lokalno osoblje UNTAES-a ne računajući vojni kontingent brojalo je oko 2.000 ljudi čija su mjesečna primanja iznosila 2 milijuna dolara. Za smještaj je osoblje svakog mjeseca izdvajalo pola milijuna dolara.[57]

U prvoj polovici 1996. godine u Hrvatskoj su tako djelovale dvije mirovne misije Ujedinjenih naroda. Uz UNTAES postojala je još i misija UNMOP-a (*United Nations Mission of Observers in Prevlaka)* zadužena za pitanje Prevlake na samom jugu Hrvatske. UNTAES misija bila je ogledni primjer kako međunarodna zajednica treba postupati na kriznom području. Ujedinjeni narodi, potaknuti procesom *regionalizacije* Europske unije koja naglašavanjem međuregionalne suradnje umanjuje mogućnost stvaranja (vojnih) sukoba, posegnula je za nenasilnim pristupom tranzicijskog tipa mirne reintegracije koji se sastoji od tri *funkcionalne faze integracije*: demilitarizaciju, uspostavu prijelaznih policijskih snaga te provedbu slobodnih lokalnih i regionalnih izbora.[58] Takvim načinom najprije je razoružana jedna strana a drugoj je zabranjen vojni upliv u teritorij, zatim je uspostavom multietničkog policijskog sustava stanovništvu zajamčena njihova sigurnost, da bi organiziranjem slobodnih izbora otvorena mogućnost stanovništvu da se politički izrazi i izbori za svoje pravne slobode.

Odmah u prvim tjednima svog mandata Klein se angažirao na otvaranju željezničkih i cestovnih puteva kroz Podunavlje, kao i na što bržem osposobljavanju naftovoda koji je prolazio područjem. Prijelazna uprava je odmah počela tiskati vlastite novine u 25.000 primjeraka na hrvatskom i srpskom jeziku te na latinici i ćiriličnom pismu kako bi smanjila mogućnost dezinformacije i medijske manipulacije režimskih medija. Prijelazna uprava emitirala je i vlastiti radijski program koristeći postojeću infrastrukturu i frekvenciju srpskog *Radija Vukovar*, što je izazvalo ljutitu reakciju hrvatske strane, jer su emitiranjem UNTAES-ovog programa nekoliko sati dnevno i ustupanjem svoje opreme Srbi sačuvali svoj piratski radio od gašenja. Program je išao na srpskom jeziku, a prije i poslije emitiranja UNTAES-ovog programa Srbi su mjesec dana puštali svoju špicu s pjevanim tekstom „I ovo je Srbija“ i tek na intervenciju hrvatskih novinara ta je špica

[55] Nobilo: 507.
[56] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr.Franji Tuđmanu, 19. srpnja 1997. *Tuđmanov arhiv,* 488-489.
[57] T.Čorak, „Od UNTAES-a neki dobro žive“, *hrvatske Vukovarske novine,* br. 111 (25.1.1997), 2.
[58] Cvikić: 148.

maknuta.[59] Klein je odredio da obuka mješovite prijelazne policije započne odmah u Budimpešti, kako bi bili spremni na preuzimanje kontrole nad crtom razgraničenja koju će preuzeti od srpske vojske koja je trebala biti u potpunosti demilitarizirana 30 dana nakon dolaska posljednjeg UN-ova vojnika u Podunavlje, što se trebalo dogoditi najkasnije u svibnju. Trudio se održavati granicu na Dunavu mekom, kako se Srbi ne bi osjećali zatvoreno, a istodobno je ažurno radio na pilot programu povratka hrvatskih prognanika. Proces mirne reintegracije bio je praćen normalizacijom odnosa između Beograda i Zagreba. 23.kolovoza 1996. ministri vanjskih poslova Hrvatske dr. Mate Granić i Jugoslavije Milan Milutinović potpisali su *Sporazum o punoj normalizaciji i uspostavljanju diplomatskih odnosa* između dvije države.[60] Tim sporazumom dvije su se zemlje međusobno priznale u svojim međunarodno priznatim granicama, te su uspostavljeni puni diplomatski odnosi. Sporazum o međusobnom priznanju bio je veoma važan događaj u mirnoj reintegraciji, jer je njime SR Jugoslavija priznala istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem za hrvatski teritorij. Hrvatske *Vukovarske novine* povodom toga napisale su da „Vukovar i Podunavlje u Hrvatskoj priznali su i oni koji su ih htjeli zauvijek osvojiti, a mir i povratak sada dolaze tamo s pravdom.“[61]

Nakon pola godine djelovanja u Podunavlju, UNTAES i dalje nije nudio odgovor na dva najvažnija operativna pitanja – o mogućem produženju mandata UNTAES-a i datumu održavanja lokalnih izbora. U rujnu 1996. hrvatska diplomatska misija u UN-u predvođena Mariom Nobilom tražila je brisanje teme ljudskih prava s dnevnog reda Vijeća sigurnosti, navodeći kako je na djelu opasan presedan oko politiziranja pitanja ljudskih prava u VS i upućivali su na postojanje redovnih organa kako UN-a tako i drugih međunarodnih institucija (npr misiji OESS-a koja je već u Hrvatskoj) koje se time bave.[62] Hrvatska je također tražila da se lokalni izbori provedu u prosincu. Vijeće sigurnosti s druge strane je inzistiralo na promjeni Zakona o oprostu i usvajanju opće amnestije, u suprotnom je postojala opasnost produljenja mandata Prijelazne uprave. Također je izraženo nezadovoljsvo sa srpskim čelništvom u Podunavlju koje je na razne načine pokušalo kočiti reintegraciju u Hrvatsku, odbijajući primiti hrvatske dokumente. Srpsko stanovništvo trebalo je podići hrvatske dokumente – hrvatsku domovnicu i osobnu iskaznicu – i tako postati hrvatskim građanima, kako bi mogli pristupiti izborima. Bio je to uvjet kojeg se Hrvatska čvrsto držala. Osim toga, Ivica Vrkić rekao je kako hrvatska Vlada čvrsto zahtijeva da Srbi u Podunavlju mogu glasati samo za područje svojeg prebivališta iz 1991. godine.[63] S obzirom na to da velik broj Srba još nije

[59] Ž.Fekete „Unatoč prenemaganjima Srba proces napreduje“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.99 (3.7.1996), 2.
[60] Zajedničko priopćenje predsjednika dr.Franje Tuđmana i predsjednika Republike Srbije Slobodana Miloševića, 7. kolovoza 1996., *Tuđmanov arhiv*, 215-216.
[61] P.Brozović „Otvorena vrata Vukovara“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.101 (28.8.1996), 1.
[62] Nobilo: 514.
[63] „Optimizam i dileme mirne reintegracije“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.109 (18.12.1996), 9.

podigao hrvatske dokumente, Vijeće sigurnosti je održavanje izbora u prosincu ocijenio nemogućim.[64] S obzirom na kašnjenje isplata u financiranju javnih službi u Podunavlju i sporost hrvatske i srpske strane da se dogovore oko etničke kvote u poduzećima, gospodarsko stanje područja držalo se još uvijek kao krizno. Zbog spore dinamike izdavanja osobnih isprava i tehničkih problema koji ih prate, pretpostavljalo se da lokalni izbori u Podunavlju neće moći biti provedeni prije ožujka ili travnja 1997. Bilo je stoga jasno da mandat UNTAES-a neće završiti u prvotnom roku od 12 mjeseci. Na hrvatsko razočarenje, 15. studenog 1996. Vijeće sigurnosti Rezolucijom 1079 produljilo je mandat UNTAES-a za još šest mjeseci, do 15. srpnja 1997. [65] Vijeće je opravdalo produženje mandata jer su smatrali da u prvih 12 mjeseci Prijelazne uprave nisu provedene sve točke iz Erdutskog sporazuma. Među arhivskim dokumentima može se pronaći pismo upravitelja Kleina upućeno predsjedniku Tuđmanu u kojem Klein navodi kako hrvatske vlasti redovno kasne s plaćanjem lokalne uprave, da se ne poštuje meka granica, da se izdavanje osobnih isprava u regiji odvija veoma sporo te da se u hrvatskim medijima provodi negativna kampanja protiv UNTAES-a.[66] Zaključeno je kako situacija u istočnoj Slavoniji još uvijek predstavlja prijetnju međunarodnom miru i sigurnosti. No iako je Rezolucijom produljen mandat Prijelazne uprave, u njoj je jasno istaknuto da je područje istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema integralni dio Republike Hrvatske. Time se konačno stalo na kraj svim pokušajima srpske strane da područje dobije specijalni status, o čemu će više riječi biti kasnije u radu, i presječena je bilo kakva mogućnost srpske političke autonomije u istočnoj Slavoniji. Usporedo s produženjem mandata, započela je i teritorijalna integracija prvih dijelova područja pod Prijelaznom upravom u Hrvatsku. Rubna sela na granici s Hrvatskom bili su prva područja koja su predana hrvatskim vlastima još prije završetka mirne reintegracije. Navedena sela bila su Podgrađe, Apševci, Nijemci i Lipovac u tzv. *Srijemskom trokutu*, te Antunovac, Ernestinovo i Bilje u blizini Osijeka. U studenom 1996. otvaranjem Općinskog poglavarstva i Općinskog vijeća Nijemci su postali prvo selo u koje se vratila hrvatska vlast.[67]

2.3. Privođenje mandata kraju

Sredinom siječnja 1997. godine hrvatska Vlada uputila je Vijeću sigurnosti *Pismo namjere* u kojem su se nastojale obećati garancije koje će dovesti do uspješnog okončanja mirne reintegracije i rada Prijelazne uprave. U pismu je navedeno kako će se izbori na teritoriju pod upravom UNTAES-a

---

[64] Vladimir Šeks, „Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja i izbori za tijela lokalne samouprave“, *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, 2010, 39.
[65] UN Resolution 1079, http://unscr.com/en/resolutions/1079
[66] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr.Franji Tuđmanu, 31. listopada 1996., *Tuđmanov arhiv,* 266-268.
[67] Škare-Ožbolt, Vrkić: 115.

održati 16. ožujka 1997.godine, istodobno kad i izbori u drugim dijelovima Hrvatske. Prijelazni upravitelj bit će nadležan za održavanje izbora u Podunavlju, odnosno u njenim dvjema županijama (Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj) i potvrdit će njihove rezultate. U pismu je navedeno da će pravo izlaska na izbore imati svi hrvatski državljani i pripadnici srpske zajednice s hrvatskim državljanstvom pod uvjetom da su u vrijeme popisa stanovništva 1991. imali prebivalište na tom području.[68] Klein je od Tuđmana tražio da ubrza izdavanje dokumenata za Srbe povratnike i da zajamči jamstva za zapošljavanje Srba u tijelima lokalne uprave i javnih službi. Stoga je u Pismu osigurana razmjerna srpska zastupljenost u službama zdravstvene zaštite, policije i sudstva te su srpskim predstavnicima obećani položaji podžupana u dvjema županijama na prostoru pod UNTAES-om.[69] Pripadnicima srpske zajednice zajamčena je obrazovna i kulturna autonomija kroz pravo osnivanja *Zajedničkog vijeća općina*. U međuvremenu se na čelu Ujedinjenih naroda dogodila velika promjena, jer je novim Glavnim tajnikom imenovan Kofi Annan koji je zamijenio Ghalija na toj poziciji. Annan je prije preuzimanja nove uloge obnašao posao glavnog savjetnika za Podunavlje u Zagrebu, te je iz prve ruke bio dobro upoznat sa stanjem u istočnoj Slavoniji. Annan je pohvalio sadržaj Pisma, no zaključio je da će biti potrebno aktivno motriti njeno ispunjavanje.[70] Došlo je i do promjene na čelu Prijelazne uprave UNTAES-a. U kolovozu 1997. godine general Jacques Klein predao je dužnost Prijelaznog upravitelja američkom diplomatu Williamu Walkeru. Svečani ispraćaj Kleina održan je 9.kolovoza 1997. nakon čega je Klein otišao na novu dužnost visokog dužnosnika UN-a u Bosni i Hercegovini.[71] Kleinovo vojničko iskustvo i autoritet bilo je potrebno na početku mirovne misije kada je trebalo razvojačiti srpsku vojsku i rastjerati paravojne čete. Walker je s druge strane bio školovani diplomat koji je došao na čelo UNTAES-a šest mjeseci prije njegovog odlaska i trebao je nadgledati provođenje mirne reintegracije svome kraju.

Pismo namjere bio je pokazatelj da je Hrvatska spremna započeti normalizaciju života u hrvatskom Podunavlju, i da će Srbima kao etničkoj zajednici biti ponuđena sva prava prema međunarodnim standardima. Međutim, srpska strana je u pismu namijenjenom Vijeću sigurnosti zatražila produženje mandata UNTAES-a do 15.siječnja 1998. s obzirom na nesređena pitanja srpske zajednice u Podunavlju. S obzirom na to da je u Erdutskom sporazumu stajala mogućnost produljenja mandata ako to službeno zatraži jedna od strana, Rezolucijom 1120 Vijeće sigurnosti je 14. srpnja 1997. produžilo mandat UNTAES-a za dodatnih 6 mjeseci, do 15. siječnja 1998., što bi značilo da će misija trajati dvije godine, koliko je maksimalno bilo predviđeno Erdutskim

[68] Barić, prvi dio: 408.
[69] Škare-Ožbolt, Vrkić: 134.
[70] Holjevav Tuković: 154.
[71] M.Obrenović, „Oproštajne suze generala Klajna“, *srpske Vukovarske novine,* br. 97 (16.8.1997), 1.

sporazumom.[72] Faza povlačenja temeljila se na 3+3 planu, koji je predviđao tromjesečno povlačenje vojnih snaga UN-a i zatim tromjesečna postepena predaja civilne vlasti u hrvatske ruke.

Unatoč problemima koji su ipak karakteristični i neizbježni za svako rješavanje krizne situacije u konfliktnim područjima, mirovna misija UNTAES-a pokazala se kao veliki uspjeh. Svi prethodni mandati UN-a na prostoru Hrvatske uspostavljeni su bez jasne političke odluke i dogovora zainteresiranih strana te ih je svatko tumačio na svoj način. Kod pitanja političkog rješavanja krize i sukoba nisu učinjeni nikakvi značajniji pomaci. Za razliku od njih, misija UNTAES-a počivala je na čvrstim političkim temeljima koje su postavili lokalni akteri a međunarodna zajednica ih je prihvatila i čvrstom rukom odlučila pretočiti u stvarnost. Misija UNTAES-a odrađena je u predviđenom vremenskom roku uspješno integriravši prostor u upravno-pravni sustav Republike Hrvatske bez ijednog značajnijeg incidenta, zajamčivši srpskoj zajednici sva međunarodno priznata prava. Osim navedenog, mirna reintegracija bila je važan činitelj u normalizaciji odnosa između Hrvatske i SR Jugoslavije i jedno od ključnih činitelja mira i stabilnosti u široj regiji, posebice u Bosni i Hercegovini, i kao takva važna je karika u lancu izgradnje suvremene mape Europe, pa je i njeno povijesno značenje veliko.[73] Koliko je UNTAES-ova mirovna misija bila uspješna, dovoljno pokazuje i to da je Klein prilikom pristizanja na svoju novu funkciju prokušani model iz Podunavlja počeo primjenjivati i u Bosni – mješovita policija, način organiziranja i provedbe izbora, protjerivanje paravojnih formacija...Podunavlje se pokazalo korisnim poligonom za međunarodno uvježbavanje mira.[74] S punim pravo može se reći da je UNTAES mirovna misija u Podunavlju jedna od najuspješnijih misija koje su Ujedinjeni narodi ikada poduzeli u svojoj povijesti.

Srpski predstavnici tražili su da i nakon završetka mandata UNTAES-a na tom području međunarodna zajednica zadrži svoju prisutnost, bilo kroz promatračku misiju UN-a ili OESS-a, kako bi se spriječila eventualna kršenja ljudskih prava. Zato su sredinom rujna 1997. Zajedničko vijeće općina i SDSS uputili pismo glavnom tajniku UN-a Kofiju Annanu i prijelaznom upravitelju Walkeru u kojem navode da Erdutski sporazum i hrvatsko Pismo namjere nisu do kraja ispunjeni, zbog čega je nužno da nakon završetka mandata Prijelazne uprave međunarodna zajednica zadrži svoju prisutnost.[75] U točki 11. Erdutskog sporazuma navodi se da zainteresirane zemlje i organizacije mogu osnovati *komisiju* koja će vršiti nadzor nad provođenjem sporazuma čak i nakon isteka mandata misije UN-a. Navedena komisija je osnovana 15. srpnja 1997. godine i na njenom čelu se

[72] UN Resolution 1120, http://unscr.com/en/resolutions/1120
[73] Jacques Paul Klein, „UNTAES – sažeto izvješće misije“, *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znan*stveni, empirijski i iskustveni uvidi, 2010, 19.
[74] Mišin: 53.
[75] „Neophodno dalje prisutstvo međunarodnih snaga u regionu“ *srpske Vukovarske novine*, br.99 (26.9.1997), 1.

nalazio Peter Galbraith. Ona će surađivati s misijom OESS-a koju će voditi švedski diplomat Henrik Amneus i koja će nakon završetka mirne reintegracije narednih 18 mjeseci biti prisutna u cijeloj Hrvatskoj radi nadziranja zaštite ljudskih i građanskih prava, a trećina njenih ljudi bit će smještena u Podunavlju kao dodatno jamstvo zaštite ljudskih i manjinskih prava na tom području. Glavni tajnik UN-a Kofi Annan obratio se 17. studenog 1997. ministru Graniću u kojem ga obavještava da će UN-ova civilna policija u broju od 180 ljudi ostati na prostoru Podunavlja 9 mjeseci nakon završetka mirne reintegracije u ulozi promatrača, s posebnom pažnjom usmjerenom prema radu policije i tretiranju srpskih povratnika.[76]

3. Demilitarizacija i prijelazne policijske snage

3.1 Razvojačenje srpskih snaga

Uspjeh misije UNTAES-a na svom je početku izravno ovisio o uspješnom razvojačenju srpskih vojnih postrojbi stacioniranih na prostoru Podunavlja. Demilitarizacija je označena kao prvi korak u provedbi Sporazuma i mirne reintegracije. Srpskoj strani je dano do znanja da do nje mora doći, u suprotnom bi Vijeće donijelo odluku o povlačenju međunarodnih snaga zbog neispunjavanja obaveza u Sporazumu i ono bi službeno postalo unutarnja stvar RH, što bi značilo mogućnost vojnog zauzimanja Podunavlja.[77] Još 22. studenog 1995. ukinut je embargo na oružje za prostor bivše Jugoslavije, što je izazvalo negodovanje u Hrvatskoj zato što se očekivalo da se embargo na oružje neće skinuti prije završetka demilitarizacije Podunavlja.[78] No razloga za brigu nije bilo. Demilitarizacija je trebala obavezno završiti najkasnije 30 dana nakon dolaska mirovnih snaga UN-a. Proces demilitarizacije značio je rasformiravanje i razvojačenje svih srpskih vojnih i policijskih snaga u području, svih postrojbi i njihovih pripadajućih zapovjedništava i nadzornih struktura, potpuno razrješenje svih jedinica, demobilizaciju vojnika i predaju svih vojnih objekata i vojarni.[79] General Joseph Schoups službeno je preuzeo zapovjedništvo međunarodnih vojnih snaga 14.ožujka i oko 2.000 *plavih kaciga* odmah je raspoređeno u istočnoj Slavoniji. Tijekom naredna dva mjeseca još 3.000 vojnika raspoređeno je u Podunavlju, te je službeno demilitarizacija područja započela 21. svibnja. Na prostoru nekadašnje Oblasti bio je stacioniran 11. slavonsko-baranjski korpus SVK pod komandom generala-majora Dušana Lončara. Sve do početka djelovanja Prijelazne uprave 11.korpus

[76] Pismo glavnog tajnika Ujedinjenih naroda Kofija Annana ministru vanjskih poslova Republike Hrvatske Mati Graniću, *Tuđmanov arhiv*, 632 – 633.
[77] „Temeljni sporazum bez nesporazuma“ *hrvatske Vukovarske novine,* Br.89 (14.2.1996), 3-5.
[78] Nobilo: 502.
[79] „Počelo razvojačenje“ Iz biltena UNTAES-a, *hrvatske Vukovarske novine* br.97 (5.6.1996), 6.

bio je pod punom borbenom spremom zato što se očekivao hrvatski protuudar na istočnu Slavoniju.[80] U trenutku dolaska mirovnih snaga 11.korpus činilo je 15.000 vojnika, u što je trebalo uklopiti i 1.500 pripadnika lokalne milicije i oko 2.000 pripadnika paravojnih postrojbi (Arkanovi *Tigrovi, Škorpioni, Poskoci*). Na samom početku Prijelazne uprave general Lončar i pomoćnik ministra obrane Milan Milanović izradili su vlastiti plan demilitarizacije, koji je uključivao ostanak 11 srpskih četa jačine 1.350 ljudi. Svo teško naoružanje trebalo je povući u SR Jugoslaviju, ali je trebalo u tajnosti sakriti najveći dio streljačkog naoružanja i sredstava za blisku protuoklopnu borbu u slučaju potrebe. Cijela organizacijska struktura korpusa također nije trebala biti raspuštena, njihovo ljudstvo je u civilu trebalo ostati u Oblasti, skupa sa 300 pripadnika milicije iz Republike Srbije zbog sigurnosnih razloga.[81] Navedeni plan predložen je Prijelaznoj upravi, no on je istog trenutka odbijen. Demilitarizacija područja trebala se obaviti u potpunosti, nijedna četa nije smjela ostati stacionirana u njoj, svo teško oružje (topništvo, tenkove, raketne sustave) trebalo je preseliti u Srbiju, a svo ostalo oružje, streljivo, eksplozivne naprave i druga vojna oprema trebala je biti predana mirovnim snagama unutar roka od 30 dana.[82] Svako oružje nađeno nakon toga trebalo je zaplijeniti i uništiti. Demilitarizacija i rasformiravanje 11.korpusa u potpunosti je dovršeno u predviđenom roku, zaključno s 21. lipnja 1996.godine. S prostora hrvatskog Podunavlja povučeno je 118 tenkova, 19 oklopnih vozila, 150 komada topničkog oružja i 50 protuzračnih i oklopnih sustava.[83] Svo osoblje i vojnici više nisu smjeli držati oružje, a 26. lipnja započelo je povlačenje svih postrojbi vojske prema SRJ, dok je nadzor nad točkama razdvajanja preuzela prijelazna policija. Vojarne i skladišta borbenih sredstava, tehnike i opreme stavljena su pod nadzor mirovnih snaga. Vojarna u Vukovaru postala je centar UNTAES-ovog zapovjedništva. Čitav proces prošao je bez incidenata, srpske snage korektno su odradile demilitarizaciju i ispunile sve zahtjeve koje su podnesene pred njih. Velike zasluge za uspješno razvojačenje idu generalu Lončaru koji je blisko surađivao s upraviteljem Kleinom, njegov autoritet među vojnicima ali i unutar paravojnih jedinica pokazao se kao ključnom karikom u mirnoj predaji oružja i povlačenju jedinica. Lončar je tvrdio kako mu predaja oružja kao vojniku teško pada, ali ima puno povjerenje da će snage UN-a zaštititi narod Sremsko-baranjske oblasti, da opredjeljenje za mir nema svoju cijenu i zato se demilitarizacija mora ispoštovati.[84] Nakon demilitarizacije srpskih vojnih snaga provedeno je i razoružanje srpske milicije na tom prostoru, a provedeno je i razoružanje civilnog stanovništva. Svi civili bili su dužni predati ili prijaviti svoje

[80] S.Vukičević „Intervju: Komandant Slavonsko-baranjskog korpusa general major Dušan Lončar – Ovaj prostor će biti odbranjen“ *srpske Vukovarske novine*, br.67 (10.11.1995), 1.
[81] Barić, prvi dio: 412.
[82] Holjevac Tuković: 95.
[83]Vesna Škare-Ožbolt „Mirna reintegracija – nemoguća misija?“, *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi,* 2010, 76.
[84] S.Vukičević, „Nova misija UNTAES-a“ *srpske Vukovarske novine,* br.73 (15.3.1996), 1.

oružje. Lokalna policija i UN-ova civilna policija bila je zadužena za prikupljanje i registriranje naoružanja koje civili imaju u svojim kućama.[85] Osim demilitarizacije srpske vojske, UNTAES je jasno odredio da se za vrijeme Prijelazne uprave na području istočne Slavonije ne smije nalaziti nijedan vojnik Hrvatske vojske, osim posebno obučenih pripadnika vojne inženjerije koji će raditi na razminiranju područja. Također, HV-u je zabranjeno održavati bilo kakve vojne vježbe i organizirati kretnje svojih postrojbi u blizini granice s područjem pod Prijelaznom upravom. Jedan takav incident dogodio se 12.srpnja 1996. godine kada je Hrvatska vojska na prostoru Đakova održala vojnu vježbu 15 kilometara od crte razgraničenja, na što je Klein poslao Tuđmanu protestno pismo u kojem ga opominje zbog vježbe, i navodi da će ubuduće UN-ovi vojni promatrači biti prisutni na svakoj vojnoj vježbi koja se bude održavala u krugu od 150 kilometara od crte razgraničenja.[86]

Jedina akcija mirovnih snaga za vrijeme demilitarizacije, ali i čitave mirne reintegracije, koja je rezultirala oružanim sukobom bilo je zauzimanje naftne rafinerije u Đeletovcima. Unatoč stalnim hrvatskim traženjima za obustavljanje nekontroliranog iskorištavanja đeletovačkih bušotina još od 1991., Vijeće sigurnosti nije željelo spriječiti srpsku eksploataciju nafte. Đeletovačka nafta podunavskim Srbima predstavljala je važan izvor zarade za nužno funkcioniranje lokalne vlasti i za gašenje eventualnih socijalnih nemira.[87] No general Klein odlučio je zauzeti Đeletovce pod svaku cijenu, i to bez znanja glavnog tajnika UN-a. Dva su razloga zbog kojih se Klein odlučio na ovaj riskantan potez: pokazivanje autoriteta među podunavskim Srbima te demonstriranje sile UNTAES-ovog vojnog dijela misije i odlazak Arkanovih *Škorpiona*, kao jedine srpske paravojne postrojbe u istočnoj Slavoniji koja je mogla predstavljati opasnost.[88] Kleinova misija vraćanja Đeletovaca bazirala se na pokazivanju vojne snage UNTAES-a, za što mu je poslužio jordanski i ukrajinski bataljun. Sredinom svibnja UNTAES-ove postrojbe, tenkovi i topništvo postrojili su se pred Đeletovcima i naredili *Škorpionima* da moraju napustiti teritorij. Arkanove formacije tražile su 1.000.000 njemačkih maraka za povlačenje, a nakon što je Klein to odbio, srpski paravojnici ispalili su nekoliko granata na prostor s druge strane Bosuta gdje je bila stacionirana hrvatska baza.[89] Ubrzo su UNTAES-ovi tenkovi opkolili čitavo crpilište sa svih strana, a izveden je i zračni desant, nakon čega je srpska kolona od 150 vozila napustila područje i povukla se u SRJ. Mjesec dana poslije,

[85] Škare-Ožbolt, Vrkić: 54.
[86] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr.Franji Tuđmanu, 3. kolovoza 1996. *Tuđmanov arhiv*, 210.
[87] Mišin: 142.
[88] Ibid: 140.
[89] Holjevac Tuković: 127.

Arkanovci su napustili i bazu u Erdutu.[90] Veliku ulogu u čitavoj akciji tjeranja paravojnih postrojbi odigrao je general Lončar, koji je pružio jamstva da će Arkanovci moći neometano napustiti Hrvatsku, a zauzvrat je Kleinu obećano da će sve proći bez oružane borbe i miniranja bušotina. Osim Lončarove uloge, i Milošević je vršio pritisak na Arkana da povuče svoje postrojbe iz područja, i njegov pristanak je bio jedan od glavnih razloga zašto Arkan tada nije optužen u Den Haagu.[91] Srpske paravojne postrojbe tako nisu sudjelovale u procesu demilitarizacije 11.korpusa. Razmještajem mirovnih snaga i uspostavom UN-ovih nadzornih postaja konačno su prestali otvoreni i sporadični ratni sukobi između HV-a i paravojnih postrojbi pobunjenih Srba.

Početkom 1997.godine generala Schoupsa je na dužnosti zapovjednika vojne sastavnice mirovne misije zamijenio njegov sunarodnjak, belgijski general Willy Hanset.[92] Njegova glavna uloga bila je nadzirati postupno povlačenje vojnih snaga UNTAES-a. Povlačenje je započelo u srpnju 1997. odlaskom Pakistanskog i Jordanskog bataljuna te Argentinske satnije, koje su činile polovicu čitave vojne snage.[93] Druga faza povlačenja dovršena je 18. listopada, kada je preostalih 2.000 vojnika iz belgijskog i ruskog bataljuna napustilo područje. Od rujna 1997. UN-ovi vojnici više nisu bili prisutni niti na nadzornim točkama duž bivše crte razdvajanja, već su te točke preuzeli pripadnici prijelazne policije. Do kraja mirne reintegracije, tj. do 15.siječnja 1998. i potpune predaje područja hrvatskim vlastima na prostoru Podunavlja ostalo je još 720 vojnika koji su služili kao tehnička snaga za zaštitu UN-ovih objekata i osoblja.[94]

Nakon uspješno završene demilitarizacije, bilo je potrebno početi rješavati opasnost od minskih i eksplozivnih sredstava. Zagađenost minama i eksplozivnim sredstvima bila je najveća prepreka za povratak raseljenog stanovništva. Minska zagađenost odnosila se na postojanje svih vrsta ubojitih sredstava koja su se koristila tijekom ratnog djelovanja, uključujući sve vrste mina (od protupješačkih i tenkovskih mina do onih improviziranih), sve neeksplodirane projektile, zaostalo streljivo i sva sredstva s eksplozivnim punjenjem i mehaničkim sustavom aktiviranja. Procjena miniranosti u Podunavlju iznosila je 90 do 150.000 komada mina, i još nekoliko stotina tisuća primjeraka neeksplodiranih sredstava.[95] Stožer UNTAES-a postavio je stroge uvjete razminiranja u kojima pripadnici HV-a nisu smjeli biti na području Hrvatskog Podunavlja sve dok je ono pod nadzorom međunarodnih snaga, no UNTAES je dopustio operativnu upotrebu namjenskih postrojbi

[90] Slavko Barić, „Demilitarizacija Hrvatskoga Podunavlja kao preduvjet mirne reintegracije“, *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi,* 2010. 64 str.
[91] Nobilo: 511.
[92] Škare-Ožbolt, Vrkić: 141.
[93] „Smanjenje vojne komponente UNTAES-a“ *srpske Vukovarske novine,* br.96 (26.7.1997), 3.
[94] „UNTAES napustio kontrolne punktove“ *srpske Vukovarske novine,* br.98 (10.9.1997.), 1.
[95] Holjevac Tuković: 96.

inženjerije HV-a (900 pripadnika) na onim poslovima razminiranja koji su vezani uz provedbu pilot-programa povratka prognanika u već spomenuta mjesta unutar Srijemskog trokuta (Lipovac, Apševce, Nijemce i Cerić), Baranje (Bilje i Petrovo Selo) te Antunovac i Ernestinovo uz Osijek.[96] U Osijeku je HV osnovala Centar za mine koji je pripremao timove za razminiranje, a koristila su se znatna sredstva preko poduzeća *Mungos*. Razminiranje na prostorima na kojima se nalazio velik udio srpskog stanovništva vršila je srpska deminerska tvrtka *TNT*.[97] Sav trošak razminiranja snosila je hrvatska Vlada. Plan razminiranja na samom početku uključivao je potpuno razminiravanje područja vojarni i vojno-skladišnih kompleksa te razminiranje prostora za potrebe budućih javnih poduzeća. Od srpnja 1996. do prosinca 1997. tako je provedeno razminiranje željezničke pruge Osijek – Bilje te Vinkovci – Vukovar, zatim prostor kroz kojeg je prolazio vodovod Vukovar – Bršadin te prostor na kojem se nalazio kolektor za potrebe JP „Vodovod – Osijek“. Proces je uključivao i razminiranje prostora na kojem su se nalazili dalekovodi. Razminiranje svih navedenih prostora bio je uvjet za dobivanje međunarodnog kredita za izgradnju nove infrastrukture.[98] Tijekom procesa mirne reintegracije ukupno je razminirana površina veličine 9.680.988 m², 4.135 različitih objekata je razminirano, 182.959 m³ otpadnog materijala je uklonjeno, i pronađeno je 6.106 komada minsko-eksplozivnog materijala.[99] Unatoč tome, za proces cjelokupnog razminiranja teritorija Podunavlja predviđeno je trajanje od još najmanje 10 do 15 godina.

3.2. Prijelazne policijske snage

Nakon završene demilitarizacije, 1. srpnja 1996. godine u hrvatskom Podunavlju započele su s radom prijelazne policijske snage (TPF – *Transitional Police Forces*). Prema odredbi iz Rezolucije, planiran je ustroj multietničke policije koja će biti pod nadzorom UN-a i čija će uloga biti nadziranje mira i sigurnosti područja za vrijeme trajanja Prijelazne uprave. Srpski su predstavnici na početku mirne reintegracije tumačili odredbu Rezolucije tako da u mješovitim policijskim patrolama neće biti hrvatskih policajaca, već samo onih civilne policije UNTAES-a i srpskih milicajaca.[100] Međutim, od samog početka je planirano da će prijelazna policija biti u mješovitom sastavu Hrvata i Srba. U veljači 1996. general Klein zatražio je da se 150 srpskih milicajaca i 150 hrvatskih policajaca pošalje na zajedničku izobrazbu u Beč i Budimpeštu. Bio je to prvi pokušaj programa za vrijeme mirne reintegracije u kojem su zajednički sudjelovali Hrvati i Srbi.[101] Obuka ih je pripremala na zajednički

[96] Slavko Barić: 68.
[97] Mišin: 142.
[98] Slavko Barić: 66.
[99] Ibid: 70.
[100] B.Rkman „'Stop' za hrvatsku policiju“ *srpske Vukovarske novine,* br.72 (17.2.1996), 1.
[101] Holjevac Tuković: 106.

način rada u etnički podijeljenim sredinama. Na povratku s obuke, formirane su policijske ophodnje u kojima su sudjelovali po jedan Hrvat, jedan Srbin i jedan pripadnih UNTAES-ove policije. Oni su na početku trebali osiguravati područje crte razdvajanja nakon demilitarizacije srpskih vojnih postrojbi, te nadzirati dionicu autoceste Zagreb-Beograd. Odore TPF-a bile su na zahtjev srpske strane potpuno neutralne, tamnoplave boje i bez ikakvih oznaka osim natpisa *Police*[102] na njima. TPF su operativno podijeljene u sektore *Sjever* (sa središtem u Belom Manastiru i Osijeku) i *Jug* (sjedište u Vukovaru i Vinkovcima). Prvi načelnik prijelazne policije bio je srpski predstavnik Petar Đukić, a njegov zamjenik bio je Josip Miličević iz hrvatskog Ministarstva unutarnjih poslova.[103] Brojale su na početku 1.600 pripadnika, od toga 1.200 Srba i 400 Hrvata, uz još 400 pripadnika civilne policije UN-a. Takav omjer nije odgovarao hrvatskim prognanicima, koji se nisu željeli početi vraćati dok je takav omjer na snazi. Srbi su stoga nastojali zadržati postojeći omjer tako što su diplomatskim pritiscima održavali brojčanu dominaciju u TPF-u igrajući na kartu sigurnosti svog stanovništva. Međutim, hrvatski ministar unutarnjih poslova Ivan Penić početkom 1997.godine uputio je prigovor upravitelju Kleinu da je potrebno početi mijenjati nacionalnu strukturu policije s obzirom na to da se ona svojim radom i strukturom mora prilagođavati ustroju hrvatskog MUP-a. Od samog početka reintegracije hrvatska strana napominjala je da etnički sastav buduće policije mora biti proporcionalan popisu stanovništva iz 1991.[104] Stoga se omjer Hrvata u prijelaznoj policiji s vremenom postupno sve više povećavao. Još sredinom 1997. godine od ukupno 2.017 pripadnika prijelazne policije bilo je 1.181 Srba, a ostalo su činili Hrvati i pripadnici drugih nacionalnosti.[105] Istovremeno je došlo do predaje dužnosti načelnika TPF-a, gdje je Petra Đukića naslijedio Hrvat Ivan Babić, a 15.prosinca 1997. zapovjedništvo nad prijelaznim snagama preuzeo je ministar hrvatskog MUP-a Ivan Penić. U tom razdoblju 750 srpskih pripadnika prijelazne policije prihvatilo je nove radne ugovore za buduću službu u hrvatskoj policiji[106] Ono im je omogućeno u skladu s obećanjem iz Pisma namjere u kojem je svakom pripadniku prijelazne policije koji je prihvatio hrvatsko državljanstvo ponuđen radni ugovor hrvatske policije. To je izazvalo velike prosvjede sa srpske strane, koja je navedeno tumačila kao pritisak na srpske pripadnike TPF-a da prvi kolektivno preuzmu hrvatske dokumente.[107] Sve navedeno vodilo je ka konačnom zamjenjivanju prijelaznih policijskih snaga onima hrvatske policije. Prestankom rada Prijelazne uprave pripadnici TPF-a integrirani su u sastav MUP-a, pazeći pritom na brojčane uvjete nacionalnog sastava policajaca. Svi

[102] eng. policija
[103] Barić, drugi dio: 327.
[104] „Temeljni sporazum bez nesporazuma“ *hrvatske Vukovarske novine,* Br.89 (14.2.1996), 3-5.
[105] Pismo predsjednika dr. Franje Tuđmana prijelaznom upravitelju Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesu Paulu Kleinu, 30. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv*, 390-391.
[106] Barić, drugi dio: 329.
[107] „Menja li se sastav PPS?“ *srpske Vukovarske novine,* br.91 (10.1.1997), 1.

srpski pripadnici TPF-a među prvima su na zahtjev upravitelja Kleina dobili amnestiju.[108] Nakon isteka mandata mirovne misije civilna policija UN-a ostala je na prostoru istočne Slavonije idućih devet mjeseci radi nadziranja rada hrvatske policije.

4. Gospodarska reintegracija

4.1. Početak reintegracije gospodarstva

Nakon uspješno provedene demilitarizacije stvoreni su uvjeti za početak postepene reintegracije javnih službi i gospodarstvenih tijela u hrvatski sustav. Cilj Prijelazne uprave bio je do kraja svog mandata u potpunosti zamijeniti platežni, ekonomski, privredni i uslužni sustav koji je postojao u okupiranom Podunavlju onim hrvatskim. Još i prije demilitarizacije područja ministri vanjskih poslova dviju država, Mate Granić i Milan Milutinović potpisali su Zapisnik o otvaranju naftovoda i reguliranju graničnog i željezničkog prometa, a ministri prometa i veza Željko Lužavec (RH) i Zoran Vujović (SRJ) potpisali su ugovore o zračnom i željezničkom prometu, telekomunikacijskim vezama i otvaranju autoceste.[109] Ovim ugovorima prostor istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema počeo se otvarati ostatku svijeta nakon višegodišnje izolacije i što je još važnije, ostatku Republike Hrvatske. Klein se u prvim tjednima svog mandata odmah angažirao na otvaranju željezničke pruge, autoceste i Jadranskog naftovoda, kao i na preuzimanju naftnog polja Đeletovci. Upravo se taj dio područja pod upravom UNTAES-a kao prvi vratio pod hrvatsku vlast.[110] Za vrijeme srpskih ratnih pohoda na istočnu Slavoniju, Đeletovci su u ukupnoj strategiji osvajanja zauzimali posebno mjesto. Naftonosna polja nedaleko od istoimenog sela uz prugu Zagreb-Beograd, nastanjenog isključivo Hrvatima, bila su od velike važnosti za srpsku ekonomiju, kako onu podunavsku tako i unutar same Srbije. SRJ je bila pod embargom, primorana skupo plaćati naftu na crnom tržištu i Đeletovci su stoga igrali vitalnu ulogu, pa su Srbi nastavili s vađenjem nafte odmah nakon zauzimanja sela. U početku, sirova se nafta iz bušotina izravno prelijevala u cisterne i odvozila u pančevačku rafineriju. S vremenom je osposobljen dio Jadranskog naftovoda pa je đeletovačka nafta izravno odlazila u rafineriju preko Dunava.[111] Nakon zauzimanja đeletovačke rafinerije iz ruku Arkanovih *Škorpiona* koji su nadzirali crpilište UNTAES je sredinom svibnja 1996. godine vratio Đeletovce pod izravnu hrvatsku vlast. INA, hrvatska naftna kompanija, željela je što prije započeti s eksploatacijom nafte i tražila je povratak sve svoje imovine i integraciju benzinskih

[108] P.Brozović, T.Čorak „Vratiti ću vas u vaš Vukovar“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.100 (14.8.1996), 6-7.
[109] Škare-Ožbolt, Vrkić: 72.
[110] Nobilo: 510.
[111] Mišin: 138.

crpki. Predstavnici Srba bili su ogorčeni što je UNTAES prekinuo glavni financijski izvor lokalnih srpskih vlasti i željeli su nastaviti vlastitu eksploataciju koja se trebala odvijati preko njihove naftne kompanije NIK (Naftna industrija Krajine). Klein je postavio kompromisni uvjet da ako INA želi započeti s eksploatacijom najprije mora zaposliti sve osobe koje su do tada radile u NIK-u, a kojih je bilo 550. Do uspostave potpune kontrole nad područjem Đeletovaca došlo je u srpnju 1996., kada su predstavnici NIK-a pristali pustiti svoje zaposlenike u INA-u, koja je preuzela svih 15 benzinskih postaja na prostoru Prijelazne uprave, a koje će osiguravati čuvari UNTAES-a na INA-in trošak.[112]

Nakon uspješno provedene demilitarizacije Klein je otvorio autocestu Zagreb – Beograd za međunarodni promet. Ona je i simbolično označila početak normalizacije odnosa sa SR Jugoslavijom. Prijelazna uprava otvorila je autocestu uz isticanje državnih simbola Republike Hrvatske.[113] Istodobno je otvoren i granični prijelaz Bajakovo, a na sjeveru granicu s Mađarskom je bilo moguće proći samo uz predočenje hrvatskih dokumenata. Uskoro je uspostavljen poštanski i telefonski promet između Podunavlja i ostatka Hrvatske, a u potpunosti je osposobljen i dio Jadranskog naftovoda koji je prolazio kroz teritorij UNTAES-a. Ivica Vrkić i Jacques Klein potpisali su 8.kolovoza 1996. sporazum o privremenom hrvatskom financiranju javnih službi pod upravom UNTAES-a, kako je bilo i predviđeno Rezolucijom Vijeća sigurnosti.[114] Jedno od važnijih pitanja bilo je isplaćivanje hrvatskih mirovina Srbima na prostoru Podunavlja. Još u svibnju hrvatska Vlada napravila je model isplata mirovina prema kojem bi se one isplaćivale onim Srbima koji su ondje kao hrvatski građani prije rata stekli pravo na nju. Svi zainteresirani trebali su najprije podići hrvatske dokumente, a mirovina je trebala biti isplaćena u kunama. Ostvarivanje prava na mirovine i socijalnu skrb Srbima je omogućeno Zakonom o konvalidaciji.[115] Već 10. srpnja na prostoru Baranje 150 umirovljenika dobilo je lipanjske mirovine u kunama, što je bio prvi primjer ulaska kune na prostor UNTAES-a.[116] Još dvjestotinjak građana prihvatilo je primanje mirovine iz Hrvatskog mirovinskog fonda. Međutim srpski predstavnici tražili su od svog naroda da bojkotira model navodeći da neće dopustiti isplate u hrvatskim kunama i pod hrvatskim uvjetima.[117] Postojao je očiti raskorak između želja srpske zajednice i njihovih vođa. Primjerice, Ured privremene uprave navodi primjer u kojem su srpski željezničari imali želju raditi za Hrvatske željeznice, no nije im dozvoljeno od strane njihove vlasti.[118] Navedeni primjer isplata lipanjskih mirovina također je bio naprasno prekinut kad

[112] Holjevac Tuković: 129.
[113] Nobilo: 514.
[114] Ibid: 513.
[115] Brekalo: 568.
[116] Škare-Ožbolt, Vrkić: 86.
[117] Ivan Vrkić, *Istočno od zapada – Politički putopisi hrvatskim istokom* (Zagreb: Interpublic, 1997), 104.
[118] Holjevac Tuković: 124.

su srpski političari došli kod Ureda za mirovinsko u Dardi. Hrvatske *Vukovarske novine* pišu kako je 150 umirovljenika primilo hrvatsku domovnicu, osobnu iskaznicu i mirovinu u kunama, a još dvjestotinjak ih je čekalo u redu prije nego što su ih prekinuli Vojislav Stanimirović i Vaso Žigić.[119]

4.2. Reintegracija javnih tvrtki i poduzeća

Kroz čitavu 1997.godinu potpisivani su ugovori između UNTAES-a i hrvatske Vlade kojima su javne tvrtke i institucije na području postepeno prelazile u ruke hrvatskih. Od ožujka do lipnja tako su potpisivani ugovori s Hrvatskim cestama, Hrvatskim vodama, Hrvatskom željeznicom, Hrvatskom elektroprivredom, Hrvatskom poštom i telekomom, Hrvatskom radiotelevizijom te Hrvatskim šumama. Sve ceste i prometnice, šumske površine, sustav pošte, radio i televizijski odašiljači, vode, električni sustav i željeznice na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema prešle su tako u hrvatske ruke. Osim preuzimanja javnih poduzeća, Hrvatska se obvezala preuzeti i zaposlenike (velikom većinom srpske) koji su do tada radili u javnim poduzećima i ustanovama, ako žele nastaviti ondje raditi. Sva druga poduzeća i privatni poduzetnici koji su željeli nastaviti djelovati trebali su se registrirati u skladu s hrvatskim zakonima, a sredinom 1997. na snagu su stupili hrvatski porezni zakoni i carinski zakoni. Gotovo godinu dana prije toga, hrvatska vlada i Prijelazna uprava potpisali su 8. kolovoza 1996. *sporazum o financiranju javnih službi i poduzeća na prostoru pod nadzorom UNTAES-a*. Sporazum su potpisali upravitelj Klein i predstojnik Ureda za privremenu upravu Ivica Vrkić. Iako je Hrvatska Rezolucijom 1037 bila obvezna financirati lokalnu upravu, kroz čitavo vrijeme trajanja reintegracije dolazit će optužbe, kako sa srpske tako i s međunarodne strane, o kašnjenju plaća ili njihovom neisplaćivanju. Tako se u Kleinovom izvješću od 19. srpnja 1997., dakle godinu dana nakon potpisa sporazuma o financiranju, navodilo da već mjesecima srpski službenici lokalne vlasti i javnih poduzeća ne primaju plaće, čime se potiče teško ekonomsko stanje na području i opća nesigurnost.[120] Međutim, kriviti samo Hrvatsku za loše ekonomsko stanje regije bilo bi pogrešno. UNTAES je činio vrlo malo kako bi stvorio nova mjesta za zapošljavanje. Umjesto toga, Prijelaznoj upravi je glavni fokus bilo kako zaštiti status srpskih zaposlenika na već postojećim mjestima unutar reintegriranih poduzeća i institucija.[121] Hrvatska Vlada tvrdila je da bi svi problemi mogli biti riješeni kad bi lokalne srpske vlasti pristale ući u sve sustave javnog života u RH. Mjesečno se za plaće i mirovinsku te socijalnu sigurnost srpskog stanovništva u Podunavlju osiguravalo 4.5 milijuna kuna iz hrvatskog proračuna, ostatak od poreza i

[119] Ž.Fekete „Rasulo je počelo“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.98 (19.6.1996), 2.
[120] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 18. srpnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 488.
[121] Jelena Smoljan, *Socio-economic Aspects of Peacebulding: UNTAES and the Reintegration of Eastern Slavonia* (Lincolnn: Lincoln College, 2004), 105.

carinskih pristojbi.[122] U tom razdoblju, a i kroz čitavo postojanje nekadašnje RSK, srpska javna i upravna tijela, baš kao i čitava ekonomija regije u potpunosti je ovisila o lukrativnoj pomoći SR Jugoslavije. Platni promet, dobava nafte, školovanje učenika...sve je financirano iz Beograda.[123] Hrvatska strana za loše gospodarsko stanje regije krivila je njeno srpsko stanovništvo. Optužbe su padale na katastrofalno vođenje javnih poduzeća, korupciju, krađu i opći kriminal prisutan u njima. Hrvatski mediji baš u tom razdoblju izvještavali su o velikom štrajku radnika u kombinatu *Borovo* (prije rata najvećem poduzeću na prostoru Podunavlja) početkom lipnja 1996., tokom kojeg je sindikat tražio ostavku kompletnog rukovodstva kojeg terete za katastrofalno loše stanje u kojem se nalazi *Borovo* ili točnije ono što je od njega ostalo.[124] Dalje se navodi kako je masovni štrajk inicijalno izazvan zbog odvođenja tvorničke mehanizacije iz tvornice u Srbiju, da bi se kasnije pretvorio u opći štrajk zbog već mjesecima neisplaćenih plaća i kriminala. Krađa i odvođenje dijelova postrojenja malobrojnih poduzeća koja su pokušavala održati neki vid proizvodnje bila je učestala pojava tijekom prve godine mirne reintegracije i drastično je spoticala mogućnost pokretanja gospodarstva u području pod Prijelaznom upravom.

No sama činjenica da je međunarodna zajednica tražila hrvatsku odgovornost za financiranje javnih službi na prostoru UNTAES-a govori koliko je bila snažna želja Prijelazne uprave da se područje što prije reintegrira u Hrvatsku. Vlada RH je stoga 16. prosinca 1996. donijela odluku da će zajamčiti sigurnost radnih mjesta svih zaposlenih u javnim službama i ustanovama na području pod upravom UNTAES-a pod uvjetom da su u njima radili prije 30. rujna 1996. godine.[125] Navedeno je izazvalo ljutnju kod hrvatske zajednice, posebice prognaničke, koja je tvrdila da su pobunjenici masovno počeli osnivati svoja fiktivna poduzeća poput *Elektro-krajine*, *PTT, ŽTP i NIK-a* nadajući se da će financijska sredstva za rad tih „izmišljenih poduzeća dobiti od svijeta i RH posredstvom dužnosnika UNTAES-a".[126] Prijelazna uprava zanemarivala je optužbe i tvrdila kako hrvatska Vlada mora obećati Srbima sigurnost zaposlenja i proporcionalnu zastupljenost u poduzećima. Ivica Vrkić i upravitelj Klein potpisali su stoga 14. veljače 1997. *Izjavu o zapošljavanju i drugim jamstvima* kojom se zaposlenicima u javnim poduzećima i ustanovama (mahom srpskim) jamčio kontinuitet zaposlenja na njihovim sadašnjim radnim mjestima. Hrvatske željeznice tako su primjerice potpisale ugovor o radu sa svih 330 zaposlenika bivšeg *PPT Vukovar*, Hrvatske šume s 386 radnika, a HEP s

[122] P.Brozović, T.Čorak „Izbori određuju vašu budućnost" *hrvatske Vukovarske novine,* br.111 (25.1.1997), 4-6.
[123] Mišin: 158.
[124] Ž.Fekete „Rasulo je počelo" *hrvatske Vukovarske novine,* br.98 (19.6.1996), 2.
[125] S.Vukičević „Zaštita zaposlenih u skladu sa međunarodnim standardima" *srpske Vukovarske novine*, br.86 (21.12.1996), 3.
[126] Ž.Fekete „Unatoč prenemaganjima Srba proces napreduje" *hrvatske Vukovarske* novine, br.99 (3.7.1996), 2.

230 zaposlenika nekadašnje *Elektrokrajine*.[127] Hrvatski prigovori o prekomjernom zapošljavanju Srba nastavili su pristizati na adrese kako Prijelazne uprave tako i hrvatske Vlade. Župana Vukovarsko-srijemske u progonstvu, Vladu Ošusta zabrinjavao je broj zaposlenih Srba i navodi primjer INA-e koja je zaposlila otprilike 500 osoba s područja Podunavlja, dok je prije rata hrvatska INA za cijeli proces proizvoidnje nafte i prometu derivata imala ukupno oko 80 djelatnika.[128]

Usporedo s pitanjem financiranja javnih službi i lokalne uprave potezalo se i pitanje uključivanja u monetarni sustav Republike Hrvatske. Jedan od razloga zastoja u isplati plaća nalazio se u upornom srpskom odbijanju primanja plaća u hrvatskim kunama, a hrvatska Vlada nije željela financirati lokalnu srpsku administraciju ako ona neće biti isplaćena u kunama. Hrvatska Vlada u više je navrata upozoravala na veliki otpor uvođenju kune, i da bez jedinstvenog monetarnog sustava neće biti moguće pokrenuti gospodarsku situaciju na tom prostoru. Bilo je potrebno u područje uvesti i porezni sustav koji će biti kompatibilan s hrvatskim zakonima, što je trebalo omogućiti osiguravanje sredstava za financiranje. Stoga su od siječnja 1997.godine, godinu dana nakon početka UN-ove misije u Podunavlju, sve osobe zaposlene u javnim službama počele primati plaće u kunama, a u kunama su se isplaćivale i mirovine te socijalna skrb. Klein se trudio da u platni promet uđe dovoljna količina kuna kako bi neko vrijeme ravnopravno koegzistirala s jugoslavenskim dinarom, a zatim prevladala u Podunavlju.[129] Konačno, 19. svibnja 1997. upravitelj Klein donio je *Odluku o uvođenju hrvatskog platnog prometa*, čime je službeno sredstvo plaćanja na području Prijelazne uprave postala kuna.[130] Jugoslavenski dinar (službena valuta u RSK od 1993.) i dalje je bio sredstvo plaćanja, no UNTAES je odlučio da će se dinar morati u potpunosti povući s teritorija pod Prijelaznom upravom najkasnije do 19. lipnja 1997.[131] Zahtjev lokalnih Srba o uvođenju dvojne valute UNTAES je odbio. U bankama na prostoru Prijelazne uprave omogućen je sustav mijenjanja dinara u kune po paritetu njemačke marke, nakon čega su sva poslovanja banaka i štedionica stavljena pod nadzor Narodne banke Hrvatske. Mnogo se radilo i na obnovi poljoprivrede u podunavskom području. Tijekom 1997. godine u Podunavlju je zasijano 30.000 hektara pšenice i ječma koje su dale 110.000 tona sjemena.[132]

U isto vrijeme na području pod Prijelaznom upravom započela je i registracija motornih vozila prema hrvatskim propisima, a od 7. kolovoza 1997. na tom su području u prometu mogla

---

[127] Holjevac Tuković: 224 – 225.
[128] „Novca nedovoljno, programe imamo“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.100 (14.8.1996), 4-5.
[129] Nobilo: 513.
[130] Vrkić: 371.
[131] „Šta je s platnim prometom?“ *srpske Vukovarske novine*, br.91 (4.4.1997), 2.
[132] Škare-Ožbolt, Vrkić: 268.

sudjelovati isključivo vozila koja su imala hrvatsku registraciju.[133] Tijekom ljeta 1997. srpski predstavnici, prvenstveno predsjednik ZVO-a Miloš Vojnović i predsjednik SDSS-a Vojislav Stanimirović pokušavali su u jeku stavljanja bivših Oblasnih institucija u hrvatske ruke osigurati proporcionalnu zastupljenost Srba u javnim službama, poput pravosuđa, prosvjete i zdravstva. U skladu s time, Prijelazna uprava ispregovarala je u lipnju ugovor o regionalnoj zdravstvenoj zaštiti, prihvatila je srpski zahtjev o proporcionalnoj zastupljenosti Srba u budućim policijskim snagama na tom području, a u kolovozu potpisan je ugovor s hrvatskim Ministarstvom obrazovanja o sadržaju kurikuluma i pravu na obrazovanje manjina.[134] Posebno osjetljivo područje tijekom mirne reintegracije pokazalo se ono o obrazovnom sustavu. Hrvatske vlasti nisu bile spremne prihvatiti poseban prosvjetni status Podunavlja i srpske nacionalne manjine općenito - nisu željeli da se isti razlikuje u odnosu na ostale nacionalne manjine u Hrvatskoj, tj. bili su mišljenja da nijedna nacionalna manjina ili zajednica ne smije ostvarivati veća prava od one druge. Obrazovni sustav u Hrvatskoj predviđao je poseban nastavni program za nacionalne manjine, koji se odnosio na predmete koji su izdvojeni u *nacionalnu grupu predmeta*, koji su se za razliku od drugih slušali po posebnom programu prilagođenom manjinama. Za Srbe u navedenu skupinu ulazili su srpski jezik, povijest, zemljopis te likovna i glazbena kultura.[135] Srpski predstavnik Miloš Vojnović, hrvatska ministrica prosvjete i športa Ljiljana Vokić i predstavnik UNTAES-a Gerard Fischer potpisali su 7. kolovoza 1997.godine *Deklaraciju o priznavanju obrazovnih prava za manjine u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu* kojom je u školama na području pod Prijelaznom upravom prihvaćen hrvatski obrazovni sustav prilagođen srpskoj zajednici.[136] Njime je dogovoreno da će srpski učenici učiti hrvatski jezik i latinicu od prvog razreda, usporedo sa srpskim jezikom i ćirilicom, za predmete koji su se nalazili u spomenutoj nacionalnoj grupi predmeta trebao se izraditi poseban program te korištenje hrvatskih udžbenika prevođenih na srpski jezik i ćirilicu koje Hrvatska ima obavezu pripremiti za početak nove školske godine. Sve škole na području Prijelazne uprave trebale su imati dvojezične ploče s nazivom škole.[137] Također su potpisani ugovori o radu s 1344 prosvjetnih djelatnika koji su radili na području Oblasti do 30. rujna 1996,. sukladno *Izjavom o zapošljavanju.*[138]

[133] Barić, drugi dio: 325.
[134] Škare-Ožbolt, Vrkić: 260.
[135] Holjevac Tuković: 218 – 219.
[136] Barić, drugi dio: 326.
[137] Smoljan: 152.
[138] Holjevac Tuković: 219.

5. Upravna reintegracija i održavanje izbora

5.1. Srpska upravna i politička organizacija za vrijeme UNTAES-a

Na početku mandata nad područjem pod Prijelaznom upravom srpska politička zajednica tvorila je *Srpsku oblast istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srem* koja je za vrijeme okupacije predstavljala istočnu regiju nekadašnje RSK i trebala je imati ulogu njenog pravnog sljedbenika nakon pada zapadnog dijela. Lokalna vlast u Podunavlju dijelila se na 5 općina: Vukovar, Beli Manastir, Mirkovci, Dalj i Tenja.[139] Kako je već spomenuto u tekstu, nakon operacije *Oluja* i sloma zapadnog dijela RSK Srpska oblast promijenila je naziv u *Sremsko-baranjsku oblast*. S početkom mandata Prijelazne uprave postojala su tri tijela koja su upravljala političkim i upravnim životom Oblasti: Oblasna skupština, njeno Izvršno vijeće i Nacionalni savjet Srijemsko-baranjske oblasti (dalje u tekstu: Skupština i Savjet).[140] Savjet kao glavno upravno tijelo imalo je vrhovnu vlast u Oblasti. Predsjednik općine Vukovar i vukovarski gradonačelnik za vrijeme okupacije Slavko Dokmanović imenovan je predsjednikom Savjeta. Dokmanović je najavio da će sva tijela vlasti i oblasne službe nastaviti normalno sa svojim radom i nakon uspostave Prijelazne uprave.[141] Nacionalni Savjet je donio zaključak da svi pravni akti i zakoni iz razdoblja RSK ostaju na snazi, a svi novi akti koji budu doneseni u budućnosti treba uskladiti s jugoslavenskim zakonodavstvom.[142] Ovo ukazuje na jasnu želju srpskih podunavskih vođa o postepenom integriranju Oblasti u gospodarski i monetarni sustav SR Jugoslavije, što bi u konačnici dovelo do pripojenja teritorija Republici Srbiji. Krajem travnja 1996. u Vukovaru je održana konstitutivna sjednica drugog važnog tijela Oblasti - Oblasne skupštine - koja je na prostoru svih 5 općina preuzela nadležnost najvišeg organa izvršne vlasti sve do lokalnih izbora koji su se prema Erdutskom sporazumu trebali održati u budućnosti.[143] U prosincu 1995. na sjednici Savjeta donesena je odluka o osnivanju oblasnog Izvršnog vijeća, koje će obnašati ulogu izvršne vlasti i baviti se gospodarskim i socijalnim temama. Izvršno vijeće Oblasti sačinjavalo je ukupno 13 resornih oblasnih sekretarijata (za unutarnje poslove, zdravstvo, pravosuđe, prosvjetu i kulturu, financije, promet...) i imalo je ulogu oblasne Vlade.[144] Za predsjednika Skupštine izabran je Borivoj Živanović, predsjednik Savjeta bio je Slavko Dokmanović, a za predsjednika cjelokupne Oblasti izabran je Goran Hadžić. Posljednja dvojica, u to vrijeme najutjecajnija srpska politička lica u Podunavlju, neće dočekati 1997. godinu na svojim

[139] Vrkić: 7.
[140] Barić, Srpska pobuna u Hrvatskoj: 174.
[141] Holjevac Tuković: 139.
[142] Barić, prvi dio: 418.
[143] Holjevac Tuković: 139
[144] Barić prvi dio: 419.

mjestima, zbog optužbi za ratne zločine s kojima će se ubrzo suočiti. Vodeća politička figura i predstavnik Srba na tom području ubrzo će tako postati dr. Vojislav Stanimirović, ministar u posljednjoj vladi RSK, koji će biti izabran za predsjednika oblasnog Izvršnog vijeća 29. travnja 1996.godine. Time je Oblasna vlada započela s radom, a kao njen glavni zadatak Stanimirović je istaknuo sprječavanje iseljavanja srpskog stanovništva i zbrinjavanje srpskih izbjeglica.[145] Stanimirović će tako u razdoblju mirne reintegracije postati glavni srpski pregovarač s Hrvatskom i s Prijelaznom upravom, što će mu osigurati političku karijeru u Hrvatskoj i nakon završetka mandata UNTAES-a. Važno je napomenuti kako tijekom čitavog trajanja srpske okupacije Podunavlja ni hrvatska Vlada ni međunarodna zajednica nisu davale nikakav upravni i politički subjektivitet kako vladi RSK tako ni oblasnoj upravi. S obzirom na međunarodno priznanje Republike Hrvatske u njenim predratnim granicama, sve normativne aktivnosti pobunjenih Srba bile su međunarodno nelegitimne. S obzirom na to da je Erdutski sporazum zaključen između hrvatske Vlade i *predstavnika lokalnih Srba,* u vrijeme pregovora lokalnim Srbima priznat je ograničeni međunarodni subjektivitet, kao što je to često slučaj u međunarodnoj pregovaračkoj praksi kada je riječ o pobunjenicima.[146]

Otkako je završio proces demilitarizacije, a posebice nakon međusobnog priznanja između Hrvatske i SR Jugoslavije srpski političari u Podunavlju na Erdutski su sporazum gledali kao na mogućnost ostvarenja što veće upravne autonomije u procesu povratka pod hrvatsku vlast, nakon što je postalo jasno da od potpune samostalnosti ili pripojenja SR Jugoslaviji neće biti ništa. Stoga je oblasna Skupština 23. svibnja 1996. formirala svoje zahtjeve u *Tekstu predloga koncepta specijalnog statusa Oblasti*. U tekstu se Skupština pozivala na obavezu Hrvatske da onim područjima na kojima Srbi čine apsolutnu ili relativnu većinu dodijeli specijalni status. Priznavanje takvog posebnog statusa, navodilo se u tekstu, omogućit će Oblasti da ostane višenacionalna, višekonfesionalna i višekulturna zajednica. U suprotnom, međunarodna će zajednica odgovarati za etničko čišćenje Srba iz istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema.[147] Srpski političari su znali da je čvrsta želja međunarodne zajednice, prvenstveno Sjedinjenih država, bila da prostor Podunavlja ostane multietničan, te se iz navedenog jasno može iščitati da ako se ne ostvari poseban status Oblasti, Srbi će se masovno iseliti iz nje. U tekstu se navodi kako se njihov zahtjev temelji na volji stanovništva Oblasti, kako građana koji su u njoj živjeli do 1991.godine tako i prognanih iz drugih dijelova Hrvatske koji su u Oblasti našli krov nad glavom i mogućnost ljudskog života koja im je osporena na njihovim vjekovnim ognjištima od strane trenutne hrvatske vlasti. Ovime se nastojao istaknuti

[145] Barić, prvi dio: 412.
[146] Nobilo: 500.
[147] Škare-Ožbolt, Vrkić: 76.

problem srpskih izbjeglica koji, prema Skupštini, nemaju mogućnost vratiti se u svoje domove, a upravo bi oni trebali osigurati Oblasti većinsko srpsko stanovništvo.[148] U nastavku Skupština traži status autonomne i demilitarizirane oblasti, čiji bi autonoman status bio uređen posebnim zakonom kojeg bi donijela hrvatska Vlada, no njega ne bi bilo moguće mijenjati bez pristanka oblasne Skupštine. Autonomija bi omogućavala srpskoj Oblasti da ima svoj vlastiti parlament (Skupštinu), pravo na korištenje vlastite zastave, grba i himne te oblasno državljanstvo, dok bi oblasna Vlada koju bi sastavljala Skupština bila nadležna za pitanja unutarnjih poslova, financija, socijalne i zdravstvene zaštite, posebnog nastavnog programa, kulture, industrije, poljoprivrede i šumarstva, prometa i informiranja na području Oblasti. Uz navedeno, tražila se i oblasna policija, oblasni i općinski sudovi, oblasna poštanska i telefonska služba te dakako, srpski kao službeni jezik.[149] Tekst je predviđao i stvaranje ekonomske samouprave u Oblasti preko osnivanja oblasne banke i korištenje vlastite valute. Skupština bi imala pravo na vlastiti budžet, koji bi se financirao putem lokalnih poreza, taksa i carina, i čiji bi određen postotak mogao ići i u hrvatsku blagajnu.[150] Biračko pravo za oblasni parlament imali bi stanovnici Oblasti koji u njoj borave neprekidno u trajanju od 6 mjeseci, što je bio uvjet i za dobivanje oblasnog državljanstva. Oblasno državljanstvo mogle bi dobiti i *ostale osobe,* ali samo uz dozvolu oblasne Vlade. Ovdje se jasno ciljalo na uključivanje srpskih izbjeglica iz drugih krajeva Hrvatske u stanovništvo Oblasti radi ostvarivanja većine, dok bi *ostale osobe* (hrvatski prognanici) mogle dobiti državljanstvo samo uz odobrenje srpskih vlasti.[151] Osobe s oblasnim državljanstvom bile bi oslobođenje služenja vojske, a demilitarizacija Oblasti značila bi trajnu neprisutnost Hrvatske vojske na tom području. Srpske vlasti u tekstu su tražile i posebne predstavnike u Hrvatskom saboru, radi sudjelovanja u rješavanju pitanja na državnoj razini, posebice onih koje bi se ticale Oblasti. Također, Hrvatska bi imala svojeg predstavnika u oblasnoj Skupštini koji bi predstavljao hrvatske interese i imenovao bi ga hrvatski predsjednik, ali samo u dogovoru s oblasnom Skupštinom. Zatraženo je i pravo Oblasti da sklapa međunarodne sporazume i ugovore, dok nijedan ugovor koji se tiče Oblasti Hrvatska neće moći sklopiti bez pristanka oblasne Skupštine. Za kraj, autonomiju Oblasti trebala bi jamčiti međunarodna zajednica i Vijeće sigurnosti UN-a.[152]

Bilo je sasvim jasno da Hrvatska nipošto neće pristati na navedene zahtjeve. Srpski prijedlog značio bi stvaranje države u državi kao što je bilo predloženo u *Planu Z-4*. Erdutski sporazum nije predviđao nikakvo postojanje srpske autonomije na nekadašnjem teritoriju Oblasti, niti je ono bilo

[148] Barić, prvi dio: 423.
[149] Škare-Ožbolt, Vrkić: 77.
[150] Holjevac Tuković: 142.
[151] Barić, prvi dio: 425.
[152] Škare-Ožbolt, Vrkić: 79.

utemeljeno na predratnom etničkom sastavu stanovništva iz 1991. godine. Hrvatska se Sporazumom obvezala zajamčiti Srbima sva građanska i etnička prava kao nacionalne manjine, prava kakve uživaju sve ostale manjine u Republici Hrvatskoj (mađarska, slovačka, rusinska, talijanska...) što je zabrinjavalo Srbe koji nisu željeli nositi status manjine na prostoru kojeg su još uvijek smatrali svojim. Stoga su srpske nevladine organizacije u Oblasti krajem lipnja 1996. organizirale potpisivanje peticije kojom se tražila politička autonomija područja. Peticiju je potpisalo 50.000 ljudi te je poslana UN-u nakon protesta u Vukovaru održanom 28.srpnja. Međutim, mišljenje međunarodne zajednice oštro je bilo protiv srpske autonomije. Prijelazni upravitelj Klein poručio je hrvatskoj Vladi da „ćemo i dalje lokalnom srpskom pučanstvu stavljati do znanja da nema odredbi u Temeljnom sporazumu koje bi predviđale poseban status ili autonomiju regije u odnosu na ostatak Hrvatske nakon okončanja prijelaznog razdoblja.“[153] Srbi su tih mjeseci od Europske zajednice pokušali aplicirati za gospodarsku pomoć i sredstva za pokretanje svoje osiromašene privrede u Oblasti, kako ne bi morali tražiti hrvatski novac i kapital za prijeko potrebne investicije. Time je još oštriju i direktniju izjavu dao Klaus Cramer, voditelj Ureda promatračke misije Europske zajednice, koji je rekao da Srbi od Europske unije žele gospodarsku pomoć za svoju autonomiju i da ne žele razumjeti da njihova ekonomija ne može biti odvojena od hrvatske vlasti. Posebno je istaknuo da je Srbima na sastancima rečeno da nikada neće dobiti autonomiju kakvu zahtijevaju, jer na to neće pristati EU ni UNTAES.[154] U međuvremenu je Vijeće sigurnosti u studenom 1996. usvojilo već spomenutu Rezoluciju 1079, u kojoj je izražena potpuna potpora hrvatskom suverenitetu i teritorijalnoj cjelovitosti, te da je cilj UNTAES-a potpuna reintegracija istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u Hrvatsku. Mogućnost da područje dobije specijalni status i autonomiju time je u potpunosti nestalo.

Početkom 1997. godine hrvatska Vlada poslala je Vijeću sigurnosti Pismo namjere o kojem je već bilo riječi u ovom radu, u kojoj je hrvatska Vlada iznijela sva prava i pogodnosti koje je spremna dati srpskoj zajednici, u skladu s Ustavnim zakonom o pravima etničkih zajednica i nacionalnih manjina. Pripadnicima srpske nacionalnosti omogućit će se pravo na izlazak na izbore u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji ako podignu hrvatske dokumente i prihvate hrvatsko državljanstvo i pod uvjetom da su u vrijeme popisa stanovništva iz 1991. godine imali prebivalište na tom području. Pripadnici srpske zajednice koji su prihvatili hrvatsko državljanstvo i žive u području pod upravom UNTAES-a ali u njemu nisu imali prebivalište za vrijeme popisa stanovništva iz 1991. imat će pravo izlaska na izbore za tijela lokalnih vlasti u onim dijelovima Hrvatske u kojima su 1991.

[153] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 2. studenoga 1996., *Tuđmanov arhiv,* 267 – 268.
[154] Holjevac Tuković: 147.

imali prebivalište.[155] Pismu namjere prethodilo je pismo upravitelja Kleina upućeno Tuđmanu 26. prosinca 1996. u kojem Klein traži da se srpskoj zajednici na području pod Prijelaznom upravom kao ustupak zajamči ravnomjerna zastupljenost u tijelima lokalne uprave i samouprave, zastupljenost i položaji u službama zdravstvene zaštite, policije i sudstva. Tražio je da se srpskim predstavnicima zajamče položaji podžupana u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji, da im se osiguraju dva zastupnička mjesta u Županijskom domu, mjesta u Ministarstvu obnove i razvitka te u Uredu za prognanike i izbjeglice, dok će u hrvatskim ministarstvima unutarnjih poslova, pravosuđa, prosvjete i kulture srpski predstavnici biti imenovani na dužnosti koje nisu niže od mjesta pomoćnika ministra. Pripadnicima srpske manjine, baš kao i pripadnicima drugih manjina unutar područja pod Prijelaznom upravom bit će zajamčena prava na obrazovnu i kulturnu autonomiju, te mogućnost odgode služenja vojnog roka na 7-10 godina.[156] Sve navedeno našlo se u Pismu namjere. Međutim, srpski političari iz Podunavlja nisu bili zadovoljni njegovim sadržajem. U svom vlastitom pismu, koje je trebalo biti odgovor na Pismo namjere i koje je također poslano Vijeću sigurnosti u siječnju 1997. a potpisali su ga Stanimirović i Živanović, Srbi su prihvatili integraciju područja u Hrvatsku, no zatraženo je da Srbima na tom prostoru bude omogućena odgoda od služenja vojske na najmanje 15 godina i da područje ostane trajno demilitarizirano, tj. da na njemu ne bude smještena Hrvatska vojska. Zatraženo je i da izbori u Podunavlju budu odvojeni od onih u ostatku Hrvatske, tražio se brz povratak svih Srba izbjeglih iz Hrvatske te ostanak UN-a i nakon isteka mandata UNTAES-a. No najviše je kontroverzi izazvao zahtjev da se promjene županijske granice Podunavlja – da se na tom području osnuje jedinstvena srpska županija. Ta bi županija bila jedinstvena administrativna jedinica na prostoru Republike Hrvatske. Kako bi pritisnuli međunarodnu zajednicu, srpska strana je istovremeno u Podunavlju pokrenula i javne prosvjede. Kroz veljaču i ožujak 1997. održan je tako niz mirnih prosvjeda u Vukovaru i drugim mjestima koji su se trebali odvijati svakog dana u 13 sati sve dok zahtjevi prosvjednika budu ispunjeni. Na njima je sudjelovalo više tisuća ljudi, na nekima i preko deset tisuća.[157] Istovremeno je oblasna Skupština organizirala referendum na kojem su se stanovnici Oblasti trebali odlučiti o cjelovitosti Oblasti unutar RH. Referendum je održan 6. travnja 1997., na njega je prema podacima iz srpskih *Vukovarskih novina* izašlo 77 % birača od njih 100.275 s pravom glasa, i čak 99.01% ih se opredijelilo za jedinstvenu srpsku županiju.[158] Hrvatska nije uvažila referendum jer on niti je održan prema hrvatskim zakonima niti je imao podršku kod međunarodne zajednice i samim time uporište u realnosti. Stav međunarodne zajednice i ovdje je bio

[155] Barić, prvi dio: 408.
[156] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 26. prosinca 1996., *Tuđmanov* arhiv, 323-324.
[157] „Narodni protest – ljudska prava svima“ *srpske Vukovarske novine*, br.89 (26.2.1997), 1.
[158] S.Vukičević „Narod izglasao jedinstvo oblasti“ *srpske Vukovarske novine*, br.92 (26.4.1997), 2.

jasan. Glasnogovornik UNTAES-a Philip Arnold izjavio je da referendum nema nikakvu važnost te da nikada nije ozbiljno razmatrana mogućnost da područje Oblasti postane jedinstvena, zasebna županija.[159] Manfred Eisel, voditelj Odjela za mirovne operacije UN-a, odgovorio je da bi uspostava jedne županije praktički značila potvrdu ratom izmijenjene etničke slike regije, i da će UN poštivati suvereno pravo svoje članice da sama odlučuje o ustroju svoje lokalne samouprave.[160] Pozvan da prokomentira srpske zahtjeve o zasebnoj županiji, prijelazni upravitelj Klein bio je jasan: „takav zahtjev nije imao potporu međunarodne zajednice niti osnovu u Erdutskom sporazumu, niti je jedinstvena županija postojala prije rata.“[161] Zahtjev za trajnom demilitarizacijom područja hrvatska je strana također decidirano odbila. U slučaju trajne demilitarizacije postojala je mogućnost da je hrvatski prognanici odbiju vratiti. Vukovarsko gradsko vijeće u progonstvu pristalo je na razoružanje za vrijeme mirne reintegracije, ali ne i trajnu demilitarizaciju područja jer poslije završetka mandata Prijelazne uprave samo će hrvatska vojska i policija jamčiti stanovništvu nazočnost i sigurnost hrvatske države.[162]

S obzirom na to da se približavao datum održavanja lokalnih izbora, srpsko političko vodstvo se osim unaprijed izgubljene bitke za autonomiju kroz zasebnu županiju pripremalo i za stvaranje političke stranke koja će zastupati Srbe na izborima, na taj način boreći se za prava hrvatskih Srba kroz legalni okvir. Smrt RSK značila je i nestanak političkih stranaka koje su djelovale na njenom prostoru. U Zagrebu je u to vrijeme djelovala *Samostalna srpska stranka* (SSS) čiji je predsjednik bio Milorad Pupovac, koji je još krajem 1995. izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru.[163] Posjetivši Oblast u siječnju 1997., Pupovac je naglasio nužnost stvaranja stranačkog jedinstva među Srbima na području Oblasti, s čime su se složili i srpski predstavnici u Oblasti. Vojislav Stanimirović zaključio je da je potrebno formirati jedinstvenu srpsku stranku koja će braniti i štititi interese srpskog naroda.[164] Na zasjedanju oblasne Skupštine 5. ožujka 1997. osnovana je tako *Samostalna demokratska srpska stranka* (SDSS). Njezino sjedište trebalo se nalaziti u Vukovaru a trebala je biti registrirana u Zagrebu, zbog toga što će jedino stranke registrirane u Hrvatskoj imati pravo sudjelovanja na izborima. Predsjednik oblasne Skupštine Borivoj Živanović potvrdio je da je SDSS osnovan kao dogovor sudionika svih političkih stranaka koje su djelovale za vrijeme RSK, i trebala je predstavljati kontinuitet političkog djelovanja onih političkih struktura koji su u posljednjih godinu

[159] Barić, prvi dio: 429.
[160] Holjevac Tuković: 156.
[161] Škare-Ožbolt, Vrkić: 147.
[162] „Temeljni sporazum bez nesporazuma“ *hrvatske Vukovarske* novine, br.89 (14.2.1996), 3-5.
[163] Barić, prvi dio: 431.
[164] Holjevac Tuković: 170.

dana zastupali interese srpskog naroda u Oblasti.[165] Milorad Pupovac se ubrzo nakon osnivanja stranke uključio u njen sastav kao član Glavnog odbora SDSS-a. Pupovac je napustio staru stranku iz razloga što je pravilno zaključio da se Srbi neće u većem broju vratiti u zapadne dijelove Hrvatske, u dijelove nekadašnje Krajine, te da će srpska zajednica u istočnoj Slavoniji biti ta koja će imati političku moć zastupanja interesa Srba u Hrvatskoj. Znajući da je nemoguće ostvariti političku autonomiju Srba u istočnoj Slavoniji, niti osnivanje jedinstvene županije, za Pupovca formiranje SDSS-a i njihov uspješan nastup na izborima kroz koje će zastupati svoja prava predstavljalo je pitanje srpskog opstanka na tom području. U Vukovaru je 2. travnja predstavljen izborni program SDSS-a, a za predsjednika stranke izabran je Vojislav Stanimirović. Zanimljivo da se među kandidatima za predsjedništvo stranke nalazio i Goran Hadžić, iako je po *defaultu* eliminiran odmah na početku jer nije posjedovao hrvatske dokumente, a SDSS je stranka registrirana u Hrvatskoj i koja djeluje u njoj. Bili su to zadnji dani političke karijere tad još uvijek aktualnog predsjednika Oblasti a uskoro i optuženog ratnog zločinca, koji je predstavljao ekstremnu struju srpskog vodstva. S njim je u sukob ušao i sam Stanimirović, koji je držao da Hadžić pruža srpskom stanovništvu nerealna obećanja o političkoj autonomiji, jedinstvenosti područja i posebnim pravima unutar Hrvatske, dok je Srbima daleko pametnije da troše snagu na pripreme i sudjelovanje u izborima.[166] Vojislav Stanimirović najavio je da će se nova stranka zalagati za decentralizaciju, demilitarizaciju Oblasti i zaštitu Srba u cijeloj Hrvatskoj, te da je potrebno da stanovništvo Oblasti u što većem broju podigne hrvatske osobne dokumente i masovno izađe na izbore jer SDSS na njima može ostvariti dobre rezultate.[167] Ovo je predstavljalo odmak od dosadašnje prakse srpskog političkog vodstva koje je poticalo srpsko stanovništvo na bojkot hrvatskih dokumenata. Stanimirović i Pupovac postali su primjer novog, pragmatičnog lica srpske politike u Hrvatskoj, lica koje je prihvatilo realnost situacije u Republici Hrvatskoj nakon izgubljenog rata i koje nastoji izvući maksimum iz novonastale situacije ne ulazeći u otvoreni sukob sa hrvatskom Vladom i međunarodnom zajednicom. Dok su mnogi njegovi sunarodnjaci kao jedini način srpskog opstojanja u Podunavlju i Hrvatskoj vidjeli u borbi za političku i teritorijalnu autonomiju, Pupovac je temelj za rješavanje položaja Srba u Hrvatskoj vidio u hrvatskom Pismu namjere, Ustavnom zakonu i Erdutskom sporazumu. Pupovac je tako postao blizak stavovima vladajućih krugova u Hrvatskoj, nametnuvši se kao jedini relevantan predstavnik Srba.[168]

---

[165] Barić, prvi dio: 430.
[166] Holjevac Tuković: 175.
[167] „Dvojno državljanstvo i meke granice ohrabruju“ *srpske Vukovarske novine,* br.91 (4.4.1997), 2.
[168] Holjevac Tuković: 176.

Nakon niza neuspjelih pokušaja stvaranja autonomije na prostoru Oblasti, podunavski Srbi su tako u konačnici i formalno odustali od tog zahtjeva i prihvatili integraciju područja Oblasti u Republiku Hrvatsku. No, to nije bio kraj srpskim zahtjevima. Stanimirović je ovaj put tražio dvojno državljanstvo za sve srpske stanovnike Oblasti, meku granicu prema Jugoslaviji i dalje je ustrajao na demilitarizaciji Podunavlja.[169] Ispunjenje ovih zahtjeva bilo je uvjet za izlazak Srba na izbore. U suprotnom, moglo bi doći do bojkota izbora, što bi izazvalo daljnje komplikacije u ovoj kasnoj fazi mirne reintegracije. Međutim, ovog puta zahtjevima se nisu usprotivile Hrvatska ili međunarodna zajednica, već sama Srbija, tj. SR Jugoslavija. Naime, dvojno državljanstvo značilo bi mogućnost stanovnicima Oblasti da posjeduju hrvatsko i jugoslavensko državljanstvo. U Hrvatskoj je postojala mogućnost dvojnog državljanstva, ali ne i u SR Jugoslaviji. Beograd nije naklonjen dvojnom državljanstvu jer bi u tom slučaju i kosovski Albanci mogli tražiti državljanstvo Albanije.[170] Stoga je Milošević bio izrazito protiv mogućnosti dvojnog državljanstva u Oblasti. Zahtjev o demilitarizaciji je također propao zbog Beograda. Ona je značila da nakon okončanja mandata UNTAES-a Hrvatska vojska neće ulaziti u Oblast. Klein je rekao kako će to biti moguće samo ako Jugoslavija povuče svoje snage 15 kilometara od granice s Hrvatskom, odnosno da međunarodna zajednica želi demilitarizaciju pojasa od 15 kilometara unutar hrvatskog i jugoslavenskog prostora.[171] Hrvatska je zahtjev prihvatila, ali ne i Jugoslavija. Tako je ostvaren jedino zahtjev o *mekoj granici* između Oblasti i Jugoslavije, koji je zapravo već i bio na snazi jer je meka granica uvedena Erdutskim sporazumom. To bi bila granica između dvaju država koja se lako prelazi bez većih formalnosti. Klein je naveo da svakog dana oko 2.500 osoba neometano prelazi granicu između Jugoslavije i Podunavlja.[172] U rujnu 1997. hrvatski i jugoslavenski ministri vanjskih poslova Mate Granić i Milan Milutinović u Beogradu su potpisali sporazum o pograničnom prometu u skladu s kojim su stanovnici pograničnih područja u Hrvatskoj mogli putovati u Jugoslaviju s posebnom propusnicom, bez vize. Propusnica se izdaje s rokom valjanosti od jedne godine i može se na zahtjev nositelja produljiti na još jednu godinu.[173]

Republika Hrvatska je za vrijeme mirne reintegracije također pokušavala operativno djelovati na prostoru pod upravom UNTAES-a. Usporedo s donošenjem Erdutskog sporazuma, hrvatska Vlada radila je na uspostavi tijela na području Podunavlja koje će nadgledati provedbu Sporazuma i surađivati s Prijelaznom upravom. Zbog toga je 29. studenog 1995. godine osnovan *Ured privremene*

[169] „Dvojno državljanstvo i meke granice ohrabruju“ *srpske Vukovarske novine*, br.91 (4.4.1997), 2.
[170] Barić, prvi dio: 449.
[171] Škare-Ožbolt, Vrkić: 265.
[172] Holjevac Tuković: 169
[173] „Pogranične iskaznice“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.133 (3.12.1997), 3.

uprave za uspostavu hrvatske vlasti na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Za predstojnika Ureda imenovan je Ivica Vrkić, a za zamjenika Mirko Tankosić. Sjedište Ureda bilo je u Osijeku, a njegov cilj bilo je obavljati i nadgledati sve stručne poslove u vezi s uspostavljanjem hrvatske vlasti na području Podunavlja: uspostavljanje prijelazne policije, reintegracija javnih poduzeća i lokalnih vlasti, organiziranje povratka prognanika, traženje nestalih osoba i pregovaranje s lokalnim Srbima.[174] Osim navedenog, Ured je djelovao i kao svojevrsno diplomatsko predstavništvo, jer su kroz njega djelovali gotovo svi predstavnici međunarodnih udruga koji su bili uključeni u proces mirne reintegracije te veleposlanici akreditirani u Hrvatskoj. Hrvatska je također imala i svog predstavnika u UNTAES-ovoj Prijelaznoj upravi, u svrhu izravnog sudjelovanja u njenom radu, a za predstavnika je izabran Ivica Kostović, potpredsjednik Vlade. Kako se proces reintegracije sve više bližio kraju, Ured se sve više okretao izravnim kontaktima s lokalnim srpskim stanovništvom a manje preko posredstva UNTAES-a. Ured je imao veoma važnu ulogu u procesu reintegracije, u obnovi područja i suradnji sa srpskom zajednicom. Nakon što je ispunio svoju svrhu i dočekao izbore, Ured je 22. svibnja 1997. godine ukinut a njegova prava i obaveze preuzelo je Ministarstvo razvitka i obnove RH.[175]

Održavanje izbora

Erdutski sporazum među svojim je točkama predviđao održavanje slobodnih i pravednih izbora na području pod nadzorom UNTAES-a. Njihova uspješna provedba označila bi početak ulaska hrvatskog upravnog sustava na to područje, i konačni početak reintegracije teritorija u pravno-politički život Republike Hrvatske. Zato je hrvatska Vlada htjela provesti izbore što je prije moguće. Izbori za gradska i općinska vijeća i županijske skupštine izvorno su planirani za kraj 1996. godine. Međutim, izbori u cijeloj državi u konačnici su kasnili, zbog toga što se inzistiralo da izbori u Podunavlju budu održani istovremeno kad i izbori u drugim dijelovima Hrvatske, kako bi se tako istaknulo da područje nije ni po čemu odvojeno od ostatka zemlje.[176] U samom Podunavlju Prijelazna uprava je stalno odgađala razgovor o određivanju datuma izbora jer je smatrala da u Oblasti još ne postoje uvjeti koji bi omogućili poštene izbore koji bi zadovoljili obje strane. Hrvatske vlasti najavile su da će pravo glasa na lokalnim izborima u području pod Prijelaznom upravom imati samo hrvatski građani, što je značilo da će oni Srbi koji žele glasati na izborima morati prihvatiti hrvatske dokumente (domovnicu, osobnu iskaznicu) i samim time postati i hrvatski građani. Tako je najavljeno i u Pismu namjere, u kojem je hrvatska Vlada odredila konačan datum izbora za 15.

[174] „Temeljni sporazum bez nesporazuma“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.89 (14.2.1996)
[175] (tuković, 93)
[176] „Vraćamo se na svoje kućne brojeve“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.89 (14.2.1996), 2.

ožujak 1997. Mnogi Srbi odbijali su dizati hrvatske dokumente, najviše na poticaj oblasne Skupštine, kao jedan oblik prosvjeda protiv integracije područja Oblasti u Republiku Hrvatsku. Još i prije Pisma namjere diljem Podunavlja krajem 1996. otvarani su uredi u kojima su se mogli podići hrvatski osobni dokumenti, te je sljedećih tjedana dolazilo do niza incidenata i fizičkih napada kako na službenike koji su ondje radili tako i na Srbe koji su dokumente podizali, zbog čega su u siječnju 1997. zatvoreni uredi u Boboti, Bršadinu i Negoslavcima.[177] Koliki je pritisak postojao nad srpskim stanovništvom koje je željelo podići hrvatske dokumente dovoljno govori izjava Vojina Šuše, oblasnog ministra pravosuđa, koji je upozoravao sve koji prime dokumente Republike Hrvatske da njihova vlast više nije jamac za njihovu sigurnost već da se oni za sigurnost obraćaju Hrvatskoj, želeći im tako poručiti da s hrvatskim dokumentima više nisu poželjni u području.[178]

Međutim, usporedo s bojkotom kao što je već spomenuto Srbi su na različite načine pokušavali ostvariti političku i teritorijalnu autonomiju Oblasti, prvo kroz Proglas o autonomiji, a zatim i kroz zahtjeve za jedinstvenom srpskom županijom. No kako su navedeni pokušaji propadali, dio srpskog vodstva, pogotovo onaj pod Stanimirovićem, shvatio je da do nikakve autonomije neće doći i da bi bilo mudro okupiti Srbe u Oblasti pod jednom političkom strankom koja će se na legalan način kroz hrvatske zakone boriti za srpska prava. Srpski političari su stoga promijenili stav i Stanimirović je počeo poticati stanovništvo Oblasti da u što većem broju podignu hrvatske dokumente i masovno izađu na izbore, kako bi SDSS ostvario što bolji rezultat a time i što veći utjecaj na prostoru dvaju županija. Oblasna Skupština je na zasjedanju 28. siječnja preporučila svim građanima Oblasti i drugima koji imaju pravo na hrvatsko državljanstvo da to iskoriste.[179] Međutim, srpska strana je sada počela optuživati hrvatsku Vladu da namjerno opstruira izdavanje dokumenata i usporava proces, tvrdeći da više tisuća Srba nije dobilo svoje dokumente, kako bi što manje Srba izašlo na izbore i podržalo SDSS. Tvrdilo se da mnogim Srbima nisu izdani osobni dokumenti pod obrazloženjem da ne poštuju pravni poredak Republike Hrvatske, tj. da se protiv njih vodi kazneni postupak iako osobe nisu na nikakvom popisu optuženih za ratne zločine niti čekaju opći oprost hrvatskih vlasti.[180] Zbog kašnjenja u registraciji birača i zbog problema s preuzimanjem hrvatskih dokumenata, Prijelazna uprava je bila primorana opet pomaknuti datum izbora, ovog puta za 13. travnja.[181] Pravo na izlaz na izbore imali su i hrvatski prognanici iz Podunavlja. S obzirom na to da nisu mogli glasati u Podunavlju, za njih je omogućeno glasovanje na 75 različitih lokacija diljem

[177] Barić, prvi dio: 435.
[178] Ž.Fekete „Piratski mediji i još ponešto“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.101 (28.8.1996), 2.
[179] B.Rkman „Masovno prihvatili hrvatsko državljanstvo“ *srpske Vukovarske novine,* br.88 (1.2.1997), 1.
[180] B.B. „U pismu Klajnu ukazano na niz nepravilnosti prilikom izdavanja dokumenata“ *srpske Vukovarske novine,* br.91 (4.4.1997.), 3.
[181] Holjevac Tuković: 179.

Hrvatske. Uvjet za glasanje bilo je javljanje adrese svog privremenog boravišta vladinom Uredu za prognanike, kako bi mogli dobiti obavijest o mjestu glasovanja.[182]

Predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman raspisao je tako za 13.travnja 1997. lokalne izbore za općinska i gradska vijeća te za skupštine Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije. Pozvao je sve hrvatske državljane iz hrvatskih županija pod privremenom upravom UNTAES-a da izađu na izbore i glasaju. Tuđman je posebno istaknuo da izbori predstavljaju konkretan početak povratka kućama svih hrvatskih prognanika s tog područja. Tuđmanova stranka, *Hrvatska demokratska zajednica* (HDZ) održala je čak i predizborni skup u Vukovaru 31. ožujka u vukovarskom hotelu *Dunav.* Skup je prekinut kada se ispred hotela okupilo mnoštvo Srba i počelo prosvjedovati, nakon čega su HDZ-ovi izaslanici fizički napadnuti prilikom izlaska iz hotela, uz mnoštvo kamenja, jaja i cigli koje su letjele prema njima.[183] Problem srpskih izbjeglica iz drugih dijelova Hrvatske koji su se tad nalazili u Oblasti riješen je tako što je svima njima koji su podignuli hrvatske dokumente omogućeno da u Oblasti glasaju za tijela vlasti u onim dijelovima Hrvatske u kojima su imali prebivalište na predratnom popisu stanovništva iz 1991.godine. Onim Srbima koji su izbjegli iz drugih krajeva Hrvatske a nisu se namjeravali vratiti u njih omogućeno je glasovanje za lokalna tijela u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji ako su se u njih naselili nakon 1991. a prije 15.siječnja 1996. godine, uz obavezno podizanje hrvatskih dokumenata.[184] Tuđman je poručio Srbima koji su voljni prihvatiti hrvatski Ustav i zakone da su dobrodošli ostati i doprinijeti gospodarskom, kulturnom i društvenom razvoju Hrvatske, te da su njihova ljudska prava, pravo na dom i imovinu zajamčena hrvatskim Ustavom u skladu s najvišim međunarodnim standardom.[185] Vijeće sigurnosti UN-a složilo se s datumom 13. travnja kao datumom održavanja slobodnih izbora. Poručili su srpskoj zajednici da im je u interesu prikupiti dokumente o hrvatskom državljanstvu i sudjelovati na izborima i u hrvatskom političkom životu kao jednakopravni građani. Istaknuli su da će uspjeh mirne reintegracije umnogome ovisiti o želji Vlade RH za pomirbu i spremnost da Srbima u regiji osigura jednaka prava kao hrvatskim građanima.[186] Unatoč izjavama srpskih čelnika da hrvatske vlasti namjerno opstruiraju podizanje osobnih dokumenata, glasnogovornik UNTAES-a Philip Arnold izjavio je neposredno pred izbore da je preko 150.000 osoba u Oblasti primilo hrvatske

[182] „Kako glasovati“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.116 (9.4.1997), 1.
[183] Mišin: 80.
[184] Šeks: 34.
[185] Holjevac Tuković: 179.
[186] Šeks: 40.

dokumente i da su hrvatske vlasti tijekom zadnjih nekoliko tjedana bile iznenađujuće djelotvorne u podjeli osobnih dokumenata.[187]

Izbori su konačno održani 13. travnja 1997. godine, kako je i predviđeno. Izbore su nadzirali strani UNTAES-ovi promatrači kako bi se uvjerili da je sve prošlo po pravilu i zakonu. Izbori na području pod Prijelaznom upravom provedeni su na 193 glasačka mjesta unutar Podunavlja, i na još 75 glasačkih mjesta u drugim dijelovima Hrvatske. Na njima je izbrojano ukupno 126.533 glasa, od toga 56.241 birača-prognanika i 70.292 birača s područja pod Prijelaznom upravom.[188] Hrvatske stranke predvođene HDZ-om pobijedile su u 15 općina i dva grada, Vukovaru i Iloku, dok je SDSS uzeo većinu glasova u 10 općina i gradu Belom Manastiru.[189] Kako se i očekivalo s obzirom na sastav stanovništva iz 1991. SDSS je ostvario pobjedu u mjestima s većinskim srpskim stanovništvom. Srbi su odmah iskazali nezadovoljstvo provedenim izborima. Oblasna Skupština uputila je pismo glavnom tajniku UN-a Kofiju Annanu u kojem traže poništavanje rezultata i ponavljanje izbora zbog niza izbornih nepravilnosti, kao što su zatvorena biračka mjesta, nedovoljan broj glasačkih listića, neučinkovitost hrvatskih ureda za dijeljenje osobnih dokumenata i neažuriranost biračkih popisa.[190] UNTAES-ovi promatrači su zaista primijetili da je na nekim mjestima nedostajalo glasačkog materijala i biračkih popisa i da neka biračka mjesta nisu radila na vrijeme. Stoga je upravitelj Klein odlučio produžiti glasovanje za još jedan dan. Hrvatska strana je također izrazila nezadovoljstvo s nepravilnostima za vrijeme izbora, posebice njeni prognanici, koji su smatrali da je nedopustivo da je hrvatska Vlada dopustila glasanje onima koji su u Podunavlje došli iz drugih dijelova Hrvatske i navodeći kako je bilo Srba koji su glasovali s jugoslavenskim dokumentima i onima iz Republike Srpske.[191] Unatoč navedenim problemima, upravitelj Klein je 22. travnja potvrdio rezultate izbora i njihovu valjanost.[192] Glavni tajnik UN-a je pismom 29.travnja potvrdio zaključke upravitelja Kleina i UNTAES-a o uspješno održanim izborima, na što je Vijeće sigurnosti 8. svibnja donijelo predsjedničku izjavu u kojoj stoji: „Vijeće sigurnosti se slaže s izjavom prijelaznog upravitelja da održavanje tih izbora predstavlja bitan korak za ostvarenje daljnjeg napretka u mirnoj reintegraciji regije i da označava važnu prekretnicu za legitimnu zastupljenost lokalnog stanovništva u hrvatskom ustavnom i pravnom sustavu (...) Vijeće sigurnosti skrenulo je pozornost i na zaključak privremenog upravitelja da prije i nakon izbora nisu zabilježeni slučajevi

[187] Barić, prvi dio: 436.
[188] „Pobjede u Vukovaru, Iloku, Lovasu, Tovarniku, Tompojevcima i Bogdanovcima“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.117 (23.4.1997), 2.
[189] Barić, prvi dio: 438
[190] Holjevac Tuković: 186.
[191] Ibid: 187.
[192] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 22. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 383.

zastrašivanja, nasilja ni izbornih nepravilnosti. Vijeće sigurnosti izrazilo je zahvalnost UNTAES-u i onim elementima međunarodne zajednice, uključujući promatrače OESS-a, Vijeća Europe i članova međunarodne zajednice, čiji su napori omogućili uspješno održavanje izbora."[193] Završetak izbora ujedno je značilo ulazak novih tijela uprave na prostor hrvatskog Podunavlja. To je podrazumijevalo ukidanje srpskih oblasnih tijela vlasti. Oblasno izvršno vijeće i oblasna Skupština morale su prestati s radom krajem svibnja 1997.godine. Srpski političari su sad kroz rad u zajedničkim vijećima općina i gradskim vijećima trebali nastaviti svoje političko djelovanje.

Ustroj lokalne uprave i samouprave

Nakon provedenih izbora došlo je vrijeme za formiranje županijskih i gradskih skupština i vijeća. 24. svibnja 1997. u Vukovaru je održana konstitutivna sjednica Skupštine Vukovarsko-srijemske županije. Na poziciju župana izabran je Rudolf Konig (HDZ). dok su na pozicije podžupana izabrani Andrija Matić (HDZ) i Mirko Jagetić (SDSS). Na mjesto predsjednice županijske skupštine izabrana je Ljerka Vilić (HDZ), Zvonimir Vajči (HDZ) i Slobodan Perić (SDSS). Županijska skupština brojala je ukupno 40 vijećnika, od toga 24 mandata HDZ-a i 10 mandata SDSS-a. Time je službeno započelo djelovanje Vukovarsko-srijemske županije s Vukovarom kao njezinim središtem.[194] Na povijesnoj sjednici bio je prisutan i privremeni upravitelj Klein. No konstituiranje gradskih vijeća nije moglo proći bez problema. Prva konstitutivna sjednica vukovarskog Gradskog vijeća u Radničkom domu u Borovu prošla je u bojkotu SDSS-a, koji je tražio mjesto predsjednika Vijeća, s obzirom na dogovor kako će predsjednik Gradskog vijeća u Belom Manastiru (gdje je SDSS odnio većinu) biti Hrvat.[195] Hrvatski vijećnici odlučili su održati sjednicu bez SDSS-ovih vijećnika, što je razljutilo Kleina koji je smatrao da neprihvaćanje SDSS-ovih zahtjeva ugrožava mirnu reintegraciju te je prijetio raspuštanjem Vijeća. Nakon toga je sjednica nastavljena uz prisustvo srpskih zastupnika, koji su tražili stavljanje krajiške zastave u prostoriji. Problem isticanja srpskih simbola (zastave i himne) ostat će prijeporom i na drugim sjednicama te godine, a riješit će se tako što će se isticati simboli svih nacionalnih manjina.[196] Za vrijeme intoniranja hrvatske himne, Ratko Radanov (nekadašnji oblasni ministar ljudskih prava) hrvatskim vijećnicima „psovao je majku ustašku" no hrvatski se političari „nisu dali smesti i dostojanstveno su odslušali himnu."[197] Iduća sjednica vukovarskog Gradskog vijeća 15. srpnja prošla je bez problema, i na njoj je za gradonačelnika Vukovara izabran Vladimir Štengl (HDZ) sa zamjenicima Stipe

[193] Holjevac Tuković: 198.
[194] Barić, prvi dio: 440.
[195] Vrkić: 379.
[196] „UNTAES upozorio na državnu politiku" *hrvatske Vukovarske novine,* br.130 (22.10.1997), 3.
[197] „Generalova je posljednja" *hrvatske Vukovarske novine,* br.120 (25.5.1997), 2-3.

Šeremetom (HDZ) i Vaskrsijem Vuksanovićem (SDSS). Prema dogovoru, za predsjednika Gradskog Vijeća izabran je SDSS-ov Marko Čeprnja, a za potpredsjednike Pero Mlinarić (HDZ) i Jovan Petrović (SDSS).[198] U Osječko-baranjskoj županiji na funkciji župana našao se Branimir Glavaš (HDZ) a na onoj potpredsjednika Vaso Žigić (SDSS), a 31. svibnja održana je konstitutivna sjednica Gradskog vijeća Belog Manastira, čiji je gradonačelnik postao Veljko Bertić (SDSS) a dogradonačenici Fabijan Dolančić (HDZ) i Špiro Lazanica (SDSS). Za predsjednika Gradskog vijeća imenovan je Ivica Buconjić (HDZ) a za potpredsjednika Radivoje Mihajlović (SDSS).[199] Gledajući navedene rezultate, može se primijetiti određen uzorak: u obje županije funkcije župana obnašali su HDZ-ovi ljudi, a funkcije podžupana SDSS-ovci. U oba grada (Vukovar i Beli Manastir) gradonačelnici su izabrani iz stranke koja je u njima ostvarila najviše glasova, dok su predsjednici Gradskih vijeća birani obrnutim pristupom. Time je zadovoljena recipročnost dvije najjače stranke na prostoru Podunavlja, te prisutnost srpske manjine u županijskim i gradskim vijećima. Neposredno nakon izbora hrvatska Vlada osnovala je *Državno povjerenstvo za uspostavu ustavnopravnog poretka Republike Hrvatske* na prostorima dviju županija koje su još uvijek bile pod upravom UNTAES-a, kao tijelo koje će u suradnji s Prijelaznom upravom usmjeravati i nadzirati rad tijela hrvatske državne vlasti i lokalne uprave na uspostavi hrvatskog poretka. Za predsjednika Povjerenstva imenovan je Jure Radić, ministar razvitka i obnove RH. Jedna od glavnih zadaća Povjerenstva bila je organizirati povratak prognanika.[200] Što brži povratak prognanika bio je od ključne važnosti za rad hrvatske lokalne samouprave, jer će biti teško obavljati izvršnu vlast u Podunavlju dok se hrvatsko stanovništvo ondje ne vrati. A učinkoviti rad novoizabranih tijela bio je UNTAES-ov uvjet za konačni kraj mirne reintegracije i predaju vlasti u hrvatske ruke. Bilo je jasno da će pitanje povratka hrvatskih prognanika i problem ostanka srpskih izbjeglica obilježiti završno razdoblje mirne reintegracije. S obzirom na to da do ljeta 1997. nisu bili zadovoljeni uvjeti oko (dvostranog) povratka prognanika, Vijeće sigurnosti je Rezolucijom 1120 sredinom srpnja produžilo mandat UNTAES-a do 15.siječnja 1998., datuma maksimalno predviđenog za rad Prijelazne uprave.

Nakon što su izbori na prostoru Podunavlja završili, otvorilo se pitanje osnivanja srpskog zajedničkog vijeća općina. Njihovo osnivanje predviđeno je Erdutskim sporazumom, no nigdje nije bilo naznačeno što bi one trebale predstavljati. Zato će nakon izbora pitanje njihove interpretacije ostati predmetom spora, u kojem će Hrvati vijeću općina namijeniti tek savjetodavnu ulogu, dok će

[198] Barić, prvi dio: 440.
[199] Holjevac Tuković: 195.
[200]Odluka predsjednika dr. Franje Tuđmana o osnutku Državnog povjerenstva za uspostavu ustavnopravnog poretka Republike Hrvatske na područjima Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije koja su sada pod upravom UNTAES-a, 30. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 388.

Srbi tražiti i onu izvršnu. Stanimirović je na zasjedanju oblasne Skupštine mjesec dana prije izbora rekao da će SDSS trebati osvojiti vlast u što više općina te će srpska prava zatim tražiti u Zajedničkom vijeću općina (ZVO).[201] Zajedničko vijeće općina je prema srpskim zamislima trebala biti jedna institucija s ingerencijama između županije i općine unutar republičkog budžeta, koja će utjecati na tokove u privredi a ne samo prosvjeti.[202] Stanimirović je stoga tvrdio da će ZVO imati pravni status i određene izvršne ovlasti. Hrvatska je s druge strane smatrala da će srpska zajednica imati pravo sudjelovanja u izvršnoj vlasti kroz osigurana joj mjesta dva podžupana, četiri mjesta pomoćnika ministara i putem svojih saborskih zastupnika, kako je i navedeno u Pismu namjere, a Zajedničkom vijeću općina namijenili su samo savjetodavni karakter, bez atributa bilo kakve vlasti.[203] dok su Srbi kroz vijeće nastojali održati određen vid političke autonomije, tj. pretvoriti ZVO u sljedbenicu bivših oblasnih tijela. Klein je nakon izbora inzistirao da se ZVO što prije formira, uz davanje Srbima obećane pozicije podžupana i pomoćnika ministara u skladu s Pismom namjere. Prema Stanimiroviću, članovi vijeća mogli su biti samo članovi SDSS-a, što je Klein potvrdio.[204] Za predsjednika ZVO-a izabran je Miloš Vojnović, do tada dopredsjednik oblasnog Izvršnog vijeća i potpredsjednik SDSS-a. Iako su Sporazum o osnivanju ZVO-a potpisali upravitelj Klein, Miloš Vojnović i Jure Radić kao predstavnik hrvatske strane 23. svibnja 1997., Vlada RH je potvrdila sporazum tek u listopadu 1998., dugo nakon odlaska Prijelazne uprave i završetka mirne reintegracije.[205] Čitavo to vrijeme srpska strana izražavala je svoje nezadovoljstvo nefunkcioniranjem novoosnovanih tijela vlasti i zanemarivanjem ZVO-a. Unatoč srpskim pritužbama kako hrvatskom i jugoslavenskom predsjedniku tako i Vijeću sigurnosti i Promatračkoj misiji Europske zajednice koja je ostala nadgledati područje, reakcije su izostale, pa je pravni status ZVO-a i njegovo reguliranje ostalo visiti u zraku. Hrvatska Vlada konačno je u listopadu 1998. potvrdila da su predstavnici Vlade RH, srpske etničke zajednice i UNTAES-a 23. svibnja 1997. osnovali Zajedničko vijeće općina istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema kao tijela koje usklađuje interese srpske nacionalne zajednice u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Vijeće je osnovano sa sjedištem u Vukovaru, u Borovom naselju, a ima predsjednika i dva potpredsjednika. Podžupani iz dvije županije automatski postaju potpredsjednici ZVO-a, dok predsjednika biraju njegovi članovi. Konačno su određena prava i funkcije ZVO-a; ono hrvatskoj Vladi predlaže kandidate za položaj dva podžupana u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji,

[201]S.Vukičević „Za interese srpskog naroda i demokratsko političko izjašnjavanje“ *srpske Vukovarske novine,* br.90 (15.3.1997), 3.
[202] Mišin: 148.
[203] P.Brozović, T.Čorak „Optimizam s vedrinom“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.115 (26.3.1997), 4-5.
[204] Holjevac Tuković: 197.
[205] Ibid: 198.

predlaže kandidate na položaje pomoćnika ministara u ministarstvima unutarnjih poslova, pravosuđa, prosvjete, sporta i kulture, predlaže kandidate na visoki položaj u Ministarstvu razvitka i obnove te u Uredu za prognanike. Također, ZVO će analizirati stanje u općinama i sukladno rezultatima obavještavati nadležna tijela o stanju u njima, regulirat će proporcionalnu zastupljenost Srba u policiji, pravosuđu, zdravstvu i ostalim javnim službama, upravljat će informativnom i izdavačkom djelatnošću srpske nacionalne zajednice, pratit će provođenje kulturne i prosvjetne autonomije Srba i voditi brigu za ljudska, građanska i etnička prava srpske zajednice, a financirat će se iz godišnjeg proračuna Vlade RH, od vlastitih prihoda i donacija.[206]

6. Društvena reintegracija i povratak prognanika

Dvosmjerni povratak prognanika

Jedno od glavnih ciljeva i zadataka Erdutskog sporazuma i Prijelazne uprave Ujedinjenih naroda bilo je pitanje povratka prognanih i izbjeglih osoba kako bi se etnički sastav vratio na predratnu razinu. Međunarodna zajednica zamislila je povratak kao dvosmjeran, što je značilo povratak hrvatskih prognanika na prostore istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema iz kojih su protjerani 1991. godine, te povratak hrvatskih Srba koji su napustili hrvatske krajeve nakon vojno-redarstvenih operacija *Bljeska* i *Oluje*. Za Petera Galbraitha – supotpisnika Erdutskog sporazuma – povratak prognanika bilo je „srce sporazuma“ i istaknuo je jamstva građanskih prava za „sve osobe koje su imale stalno boravište u Hrvatskoj, a koje su napustile pojedino područje ili su u njega došle; za sve one koji su građani Hrvatske ili zadovoljavaju kriterije građanstva Republike Hrvatske iz 1991 godine, te kao takvi imaju pravo živjeti bilo gdje u Hrvatskoj.“ [207] Napomenuo je da su to bitna prava iza kojih u potpunosti stoje Sjedinjene države. „Jasna namjera Temeljnog sporazuma jest podrška koegzistenciji“ bila je krilatica veleposlanika Kai Eidea, člana Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji (MKBJ) koji je tijesno surađivao s Thorvaldom Stoltenbergom tijekom pregovora koji su doveli do potpisivanja Sporazuma.[208] Za međunarodnu zajednicu glavni problemi bili su kako spriječiti masovni odlazak srpskog stanovništva iz Podunavlja nakon što je određeno da će se prostor postupno reintegrirati u Republiku Hrvatsku, što učiniti sa srpskim izbjeglicama iz drugih dijelova Hrvatske koji neće htjeti napustiti Oblast, kako zaštititi ljudska prava srpske manjine u poslijeratnoj Hrvatskoj i kako ostvariti pomirbu i miran suživot u Podunavlju između hrvatske zajednice koja će

[206] Holjevac Tuković: 200.
[207] Bing: 109 - 110.
[208] „Namjera sporazuma – podrška koegzistenciji“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.88 (31.1.1996), 3.

se vratiti i srpske zajednice koja će tamo ostati. Iz navedenog se može zaključiti kako je glavni cilj međunarodne zajednice i Ujedinjenih naroda, a posebno američke diplomacije, bila obnova multietničnosti područja kakva je postojala prije rata.[209] Naime, kulturno-povijesna i geopolitička koncepcija razvoja poslijeratne Europe, koju karakterizira Kunderina ideja *maksimuma različitosti na minimumu prostora* bila je u dijametralno suprotnom odnosu prema karakteru procesa koji su obilježili raspad Jugoslavije.[210] Multikulturno europsko društvo kakvo se stvaralo u drugoj polovici 20. stoljeća, nadnacionalni proces koji je predstavljao trend u čitavom Zapadnom svijetu, bio je u oštrom kontrastu s nacionalnom homogenizacijom u ratom zahvaćenoj Jugoslaviji. Ondje etnocentrizam postaje standardan stereotip percepcije svjetonazora i nacionalnih ciljeva zaraćenih naroda i bitno obilježje jugoslavenskih ratova.[211] Može se reći da je mirna reintegracija Podunavlja za međunarodnu zajednicu bila pokušaj oživljavanja međuetničkih odnosa koji su s ratom na ovim prostorima posve nestali. Međunarodna zajednica nije željela ponoviti slučaj *Srpskog Sarajeva*.[212] Stoga je stajalište međunarodne zajednice prema Republici Hrvatskoj u drugoj polovici devedesetih godina najviše ovisilo o njenom odnosu prema njezinim manjinskim narodima, posebno u svjetlu uključivanja Hrvatske u procese ulaska u međunarodne, euroatlantske institucije. Tvorac Erdutskog sporazuma Peter Galbraith istaknuo je kao posebnu vrijednost tog sporazuma pobjedu multietničke koncepcije spram nastavka etničkog čišćenja. Početkom 1996. godine Galbraith je održao nekoliko informativnih sastanaka sa Srbima u Vukovaru, Belom Manastiru i Iloku kao pripremu za implementaciju mirne reintegracije, bili su to sastanci u kojima je Galbraith istaknuo potrebu za restauracijom multietničkih odnosa i odbacivanjem politike nacionalne polarizacije i etničke homogenizacije, ističući primjer svoje zemlje kao pokazatelja spone između demokracije i različitosti, rekavši: „Stoga, prirodno, vjerujem da multietnički odnosi i demokracija idu zajedno. Mi svakako ne vjerujemo u stvaranje etnički homogenih država“.[213] Za Galbraitha i američku diplomaciju, multietničnost nije nužno podrazumijevala i etnički sukob. Dvostrani povratak izbjeglica istaknut je za jednu od ključnih pretpostavki stabilizacije čitave regije. Tako je pitanje povratka izbjeglica u hrvatskom Podunavlju stavljeno u širi kontekst regionalne izbjegličke problematike, i postalo je važnim elementom normalizacije odnosa između Republike Hrvatske i SR Jugoslavije. Time je mirna reintegracija postala pravi test održavanja stabilnosti u regiji nakon završenih ratova, s obzirom na to da bi novi masovni egzodus stanovništva značio novu humanitarnu

[209] Pismo američke državne tajnice Madeleine Albright predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 1. lipnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 422 - 425
[210] Bing: 86.
[211] Ibid: 99.
[212] Masovno iseljavanje srpskog stanovništva iz Sarajeva nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma
[213] Bing: 109.

krizu i potencijalnu obnovu sukoba. Međutim, postavljalo se pitanje u kolikoj mjeri prognanici mogu biti reintegrirani u buduću društvenu stvarnost namijenjenu hrvatskom Podunavlju. Rat i protjerivanje civila te izbjegništvo kao nov način života uzrokovali su velike promjene u sociodemografskoj strukturi stanovništva. Skupine ratnih emigranata postale su dio supkulturne sredine, čiji su pripadnici rad i proizvodnju zamijenili humanitarnom pomoći i od aktivnih postali pasivni članovi društva.[214] Osim pitanja suživota između hrvatske i srpske zajednice, postavljalo se i pitanje integracije prognanika u društveni život budućeg Podunavlja.

UNTAES je zato od početka svojeg mandata počeo provoditi politiku pomirenja koja se najprije trebala postići pilot-programima povratka prognanika. Upravitelj Klein se posebno angažirao na ovom pitanju. Najprije je inzistirao na ostavljanju meke granice na Dunavu otvorenom, kako se Srbi ne bi osjećali zatočenima. Potom je poticao organiziranje sajmova, posjete grobljima i imanjima kako bi poticao kontakte među stanovništvom.[215] Prvotni cilj takvih projekata bilo je organiziranje susreta razdvojenih obitelji čiji su se članovi nalazili sa suprotnih strana zone razdvajanja. Takozvani *sponzorirani posjeti*[216] su do kraja 1996. omogućili 3.000 hrvatskih građana priliku da posjete područje Podunavlja.[217] Drugi projekti imali su za ulogu poticati suradnju i kontakte između hrvatske i srpske zajednice. Jedan od takvih projekata bila je UNTAES-ova tržnica otvorena 23. kolovoza 1996.g na cesti Osijek – Vukovar blizu Nemetina, koja je i privukla najviše medijske pozornosti. Na početku tržnica je služila kao susretište razdvojenih obitelji, no s vremenom se pretvorila u improviziranu tržnicu na kojoj su se prodavali svakakvi proizvodi, od cigara i alkohola do proizvoda priručne izrade. U prodaji su sudjelovale hrvatska i srpska strana, a sve je nadzirala Prijelazna policija. Jedino što se nije smjelo prodavati bila su oružja i lijekovi.[218] Cilj joj je bio razbiti antagonizam između dvaju skupina, ukloniti percepciju nekadašnje zone razdvajanja kao granice između dvije različite zemlje, pustiti u područje hrvatske proizvode i predstaviti kunu kao glavno sredstvo razmjene.[219] Kleinova tržnica, kako je postala poznata, održavala se nedjeljom i znala je okupljati po nekoliko tisuća ljudi, a broj se znao popeti i na desetak tisuća. UNTAES je također imao svoj štand na tržnici, na kojoj su dijelili svoje novine na hrvatskom i srpskom jeziku, a za proizvode se plaćalo u kunama, srpskim dinarima i njemačkim markama. Tržnica je radila sve do 5. srpnja 1997. godine. Slični projekti i organizirani sponzorirani susreti pod kapom UNHCR-a započeli su u

[214] Dragutin Babić, *Suživot Hrvata i Srba u Slavoniji* (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008), 91.
[215] Nobilo: 510.
[216] Zvali su se sponzoriranima jer je osoba koja je željela otputovati u Podunavlje ili na teritorij RH trebala naći *spoznora* na drugoj strani koji bi jamčio za njegovu sigurnost tokom boravka
[217] Škare-Ožbolt, Vrkić: 143.
[218] Škare-Ožbolt, Vrkić: 107.
[219] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu. 2. studenoga 1996., *Tuđmanov arhiv,* 278.

svibnju 1996. i bili su važan korak prema ostvarivanju slobode kretanja ali i, kako je visoka povjerenica UN-a za izbjeglice Sadako Ogata rekla, prema gradnji povjerenja između dvaju zajednica.[220] No nije samo UNTAES poticao međunacionalnu suradnju u regiji. Veliku ulogu u poticanju socijalne reintegracije stanovništva Prijelaznog područja imale su i nevladine udruge iz Hrvatske, Srbije i inozemstva. *Mirovni timovi* koje su činili pripadnici nevladinih udruga, domaći i strani, imali su značajnu ulogu u povratku prognanih i raseljenih, sprječavanju nasilja i otvaranja dijaloga i suradnje između ratom razdvojenog stanovništva. Tijekom mirne reintegracije Mirovni timovi djelovali su u nekoliko multietničkih zajednica u istočnoj Slavoniji nakon dolaska prognanika (Bilje, Beli Manastir, Berak, Dalj, Tenja, Okučani i Vukovar) u kojima su stvarali građanske inicijative i osnivali gradske udruge. Jedni od primjera bili su otvaranje šahovskog kluba u Tenji kojeg je pokrenuo hrvatski povratnik, ili *Klub pučkih pjesnika za mir* koji je okupljao hrvatske i srpske pjesnike iz Podunavlja, nastao posredstvom mirovne udruge *Luč,* koji su postali prvi primjer suradnje preko crte razdvajanja po etničkoj pripadnosti nakon rata.[221] Članovi Mirovnih timova prolazili su posebnu edukaciju koja ih je trebala osposobiti za rad s podunavskim stanovništvom. Na desetotjednoj obuci u Iloku koristili su posebni kurikulum za trening mirovnih radnika koji ih je učio kako graditi mir unutar ratom uništene zajednice. Kolika je bila važnost mirovnih timova, dovoljno govori činjenica da su programi mirovnih timova u Podunavlju bili prvi veliki civilni projekti koje je u Hrvatskoj financirala Europska Unija.[222] Važan trenutak u izgradnji međusobnog povjerenja bio je dolazak *Vlaka mira* 8. lipnja 1997.godine u Vukovar. Taj događaj predstavljao je prvi javni dolazak hrvatskog Predsjednika Tuđmana u Vukovar nakon rata. Tom prigodom, iz Zagreba je prema Vukovaru krenuo vlak s 21 vagonom iz svih hrvatskih županija. U vlaku su se uz Tuđmana nalazili i najviši dužnosnici hrvatskog Sabora, Vlade i županija, a na vukovarskoj željezničkoj stanici dočekali su ih vukovarski gradonačelnik Štengl, župan Konig, upravitelj Klein i Stanimirović kao predstavnik Srba.[223] Svi navedeni na željezničkoj su stanici održali i prigodne govore. Tuđman je u govoru posebnu pažnju posvetio srpskoj zajednici: „Za lokalno srpsko pučanstvo, *Vlak* znači uspostavu povjerenja, jamstvo svih njihovih građanskih i etničkih prava, na najvišim demokratskim razinama, za sve one koji kao hrvatski državljani prihvaćaju njen ustavno-pravni poredak (...) Svim onim hrvatskim državljanima srpske nacionalnosti koji su u Podunavlje došli iz drugih, dotada okupiranih, područja Hrvatske, ako to žele, omogućit ćemo organizirani povratak u njihove domove, a onima koji iz bilo kojeg razloga žele napustiti Hrvatsku, omogućit će se pravična novčana naknada za

[220] Pismo viskoke povjerenice Ujedinjenih naroda za izbjeglice Sadako Ogate predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 13. svibnja 1996., *Tuđmanov arhiv,* 158.
[221] *U dosluhu i neposluhu:* 81.
[222] Ibid: 83.
[223] Škare-Ožbolt, Vrkić: 245 - 247.

njihovu imovinu (...) Strašni je rat iza nas i sada je na svima nama osigurati bolji život, gospodarsku i socijalnu stabilnost svim građanima suverene i samostalne, demokratske i nezavisne Hrvatske."[224] Međutim, srpske *Vukovarske novine* na dolazak Vlaka mira osvrnule su se podrugljivo. Isticali su da Tuđman nije posjetio Vukovar već željezničku stanicu (zbog sigurnosti otkazan je planirani posjet centru grada, op.a.) i pisali su kako je na skupu bila samo šačica Srba a ostalo sve Hrvati, što nikako nije poticaj za hrvatsko-srpsko pomirenje.[225] S druge strane hrvatske *Vukovarske novine,* čiji su reporteri bili u Vlaku mira za vrijeme putovanja, izvještavali su o srpskim provokacijama uz prugu, dojavi o bombi, kamenovanim vagonima i razbijenim staklima nakon bacanja kamenja i cigli duž prolaska kroz naseljena mjesta oko Vukovara.[226]

Srpske izbjeglice

U mjesecima nakon vojno-redarstvene akcije *Oluja* postojao je strah kod srpskog stanovništva unutar Oblasti oko mogućeg vojnog udara Hrvatske vojske na tom području što je moglo rezultirati još jednim masovnim iseljavanjem stanovništva u Srbiju. Međunarodna zajednica nije željela još jedan slučaj egzodusa na prostoru bivše Jugoslavije, posebice ne u vrijeme kada se trebaju održati završni pregovori u Daytonu oko okončanja rata u Bosni. Nakon što je potpisan Erdutski sporazum, a posebice nakon što je započeo rad Prijelazne uprave i Rezolucijom 1037 dana puna podrška integraciji područja srpske Oblasti u hrvatski teritorij, međunarodna zajednica strahovala je od iseljenja srpskog stanovništva. Dožupan vukovarsko-srijemske županije Dragutin Guzovski dao je pretpostavku da će „nekoliko desetaka tisuća Srba napustiti vukovarsko područje" smatrajući da ne žele „dočekati legalnu hrvatsku vlast".[227] Ured za civilne poslove UNTAES-a u studenom 1996. objavio je podatke intervjua u kojima su ispitali želju srpskog stanovništva za ostankom u reintegriranom Podunavlju. Njih 77% razmišljalo je o odlasku, 64% nije željelo hrvatske dokumente, a 54% nije vjerovalo u sigurnost koju im je jamčio UNTAES.[228] Velik udio srpske zajednice u Oblasti nije želio prihvatiti povratak pod hrvatsku vlast, odbijajući prihvatiti Hrvatsku kao svoju državu. Odmah nakon preuzimanja vlasti, upravitelj Klein je na Hrvatskoj televiziji jasno izjavio da će stanovništvo Srijemsko-baranjske oblasti morati shvatiti da će biti hrvatski građani.[229] Stoga je postojala jasna mogućnost masovnog iseljavanja Srba iz Podunavlja. Hrvatske *Vukovarske novine* prenijele su članak iz francuskog *Le Nouveau Goutidien* u kojem su francuski novinari u

[224] Mišin: 64-69.
[225] „Predsednik Hrvatske posetio Železničku stanicu u Vukovaru" *srpske Vukovarske novine,* br.95 (5.7.1997.), 2.
[226] P.Brozović, T.Čolak „S Vukovarom zajedno" *hrvatske Vukovarske novine,* br.121 (18.6.1997), 2-3.
[227] T.Čorak „Vjerujem politici predsjednika Tuđmana" *hrvatske Vukovarske novine,* br.84 (22.11.1995), 3.

[228] Holjevac Tuković: 242.
[229] Barić, prvi dio: 406.

Vukovaru intervjuirali Srbe prolaznike neposredno nakon uspostavljanja Prijelazne uprave - „Nikada našu zemlju nećemo vratiti ustašama!“ te „Ako se Hrvati vrate mi ćemo otići. Ne možemo živjeti s njima“ bili su odgovori koje su dobili.[230]

Ni Beograd nije htio još jedan priljev stanovništva u SR Jugoslaviju, s obzirom na to da su već imali problem sa stotinama tisuća izbjeglica iz zapadnih krajeva Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Vlasti SR Jugoslavije stoga su blokirale granicu s istočnom Slavonijom i Baranjom nakon *Oluje*, kako bi spriječile dolazak još jednog vala srpskih izbjeglica na svoj teritorij.[231] Znajući da podunavski Srbi prate naređenja iz Beograda, vođeni su intenzivni diplomatski razgovori između Šarinića i Miloševića oko sudbine Srba u istočnoj Slavoniji koja je tad bila preplavljena izbjeglicama iz Krajine. Milošević je tvrdio kako je nemoguće delegitimirati Srbe iz drugih dijelova Hrvatske koji su sada u istočnoj Slavoniji, na što je Šarinić odgovorio kako on želi preseliti Knin u istočnu Slavoniju.[232] Ni srpska vlast u Podunavlju nije željela masovno iseljavanje svog stanovništva. Znajući da im srpska većina u stanovništvu omogućava jaču poziciju u pregovorima s Prijelaznom upravom u vezi ostvarivanja što veće autonomije, oblasna Skupština nastojala je poduzeti korake u svrhu sprječavanja iseljenja. Tako su od oblasnih tijela unutrašnjih poslova zatražili trajnu zabranu iznošenja poljoprivrednih strojeva, mehanizacije i građevinskog materijala u SR Jugoslaviju, i privremenu zabranu iznošenja osobne imovine.[233] Svijest o nužnosti ostanka što više Srba radi bolje pregovaračke pozicije kod srpskih je političkih vođa zamijenila defetizam i želju za odlaskom nakon potpisa Erdutskog sporazuma. Nakon osnutka SDSS-a, Stanimirović je tako izjavio kako je ovo „naša zemlja i mi treba tu da ostanemo. U što većem broju mi ostanemo, manji broj Hrvata će ovde doći.“[234] Vukovarski gradonačelnik Miroslav Keravica poručio je putem novina: „Zar ćemo ustašama predati sve i prepustiti im ono što smo godinama stvarali? Za njih ovde nema mesta sve dotle dok ne stvore mogućnosti i daju čvrste garancije za povratak naše braće na njihova ognjišta u Hrvatskoj.“[235] Srpski političari često su optuživali hrvatske vlasti da namjerno poduzimaju razne mjere koje će srpsko stanovništvo natjerati na iseljavanje. Nakon travnja 1997. i lokalnih izbora formirana su hrvatska općinska i županijska tijela vlasti, što je automatski značilo gašenje dotadašnjih srpskih oblasnih tijela. SDSS se žalio Prijelaznoj upravi da hrvatska strana već mjesecima nakon održanih izbora izbjegava formirati općinsku i županijsku vlast zbog čega nedostaje novčanih sredstava za financiranje javnih djelatnosti, čime Hrvati nastoje umrtviti

[230] „Vukovarski suživot“ T.Hofnung, prijenos iz *Le Nouveau Goutidien*, *hrvatske Vukovarske novine,* br.88 (31.1.1996), 3.
[231] Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj:* 565.
[232] Šarinić: 280.
[233] S.Vukičević „Izabran novi predsednik Skupštine općine Vukovar“ *srpske Vukovarske novine,* br.75 (20.4.1996), 1.
[234] Holjevac Tuković: 157.
[235] „Proglas – Srpski narode!“ *srpske Vukovarske novine,* br.75 (20.4.1996), 2.

gospodarstvo područja i natjerati Srbe na iseljavanje.[236] Navedena argumentacija je upitna s obzirom na to da se problem funkcioniranja županijskih, općinskih i lokalnih tijela nalazio velikim dijelom u tome što njihovi izabrani predstavnici, vijećnici i osoblje (Hrvati) još nisu mogli doći svojim kućama i ondje obavljati posao. Novoizabrani gradonačelnik Vukovara Vladimir Štengl izjavio je da „moram pisati zamolbe da bih tamo otišao na sastanak, a kamoli da otvorimo ured za Poglavarstvo.“[237] Za funkcioniranje lokalne vlasti, još uvijek pod kontrolom UNTAES-a, trebalo je mjesečno oko 2 milijuna kuna da bi se osiguralo funkcioniranje 14 jedinica lokalne uprave. Kako još uvijek lokalna vlast ne može računati na sredstva iz vlastite sredine, bilo je potrebno intervenirati iz ionako opterećenog državnog proračuna.[238]

Poseban problem predstavljala je i prisutnost srpskih izbjeglica iz drugih dijelova Hrvatske na prostoru pod Prijelaznom upravom. Većina tih izbjeglica stigla je ondje nakon *Bljeska* i *Oluje,* s područja sjeverne i središnje Dalmacije te zapadne Slavonije. No postojao je i određen postotak izbjeglica koji su došli s prostora Bosne, tj. Republike Srpske nakon zajedničkih akcija hrvatske i bosanske vojske na tom području. Oblasno Izvršno vijeće je kao jedno od svojih glavnih zadataka odredilo zbrinjavanje tih srpskih izbjeglica koji se trenutno nalaze u Oblasti, a izrazile su želju ostati. To je izazvalo prosvjede hrvatske strane koja je tvrdila da Srbi na taj način žele promijeniti predratni sastav stanovništva. Oblasne vlasti pozivale su se na Erdutski sporazum koji je predviđao da se srpske izbjeglice mogu vratiti svojim kućama, navodeći da imaju mogućnost i da se trajno nasele u Oblasti te da dobiju nadoknadu za svoju imovinu.[239] Hrvatska vlada s druge je strane tvrdila kako Srbi koji su se doselili u hrvatsko Podunavlje iz Srbije i BiH neće moći ostati u Hrvatskoj, a oni Srbi koji su došli iz određenih dijelova Hrvatske će moći ostati, ali ne u kućama hrvatskih vlasnika, naglašavajući kako u procesu povratka mora doći do uspostave etničke slike iz 1991. godine. Vukovarski gradonačelnik u progonstvu dr. Jure Kolak rekao je kako „popis iz 1991.godine, dakle popis pučanstva prije agresije na Hrvatsku i etničkog čišćenja područja istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema jedini je relevantan pokazatelj onakvog stanja na terenu kakvo bi trebalo biti i baza za svako dalje izgrađivanje života na tim prostorima“.[240] Bilo je teško pratiti statistiku iseljavanja i doseljavanja u razdoblju mirne reintegracije s obzirom na to da je velik broj srpskog stanovništva iseljavao osobne stvari u SR Jugoslaviju, ali nisu još odlučili žele li trajno preseliti

[236] „Najvažnija politička mudrost i strpljenje“ *srpske Vukovarske novine,* br.96 (26.7.1997), 2.
[237] P.Brozović, T.Čolak „S Vukovarom zajedno“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.121 (18.6.1997), 2-3.
[238] T.Čorak „Nedostatak suradnje u obnovi“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.128 (24.9.1997), 6.
[239] B.Rkman „Počeo mandat UNTAES-a“ *srpske Vukovarske novine,* br.71 (1.2.1996), 3.
[240] „Strahovali smo od mina – sada ćemo od novih susjeda“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.84 (22.11.1995), 2.

ondje. Zabilježeni su i brojni slučajevi krađe i pljačke imovine hrvatskih prognanika od strane srpskih izbjeglica koji se u Oblasti namjeravaju zadržati samo privremeno.[241]

Pritisak međunarodne zajednice na Hrvatsku u pogledu povratka srpskih izbjeglica nakon *Oluje* bio je ogroman. Tijekom 1997. godine kriza u odnosima između Hrvatske i međunarodne zajednice oko tog je problema bila toliko velika da je u jednom trenutku čak prijetila opasnost od uvođenja sankcija.[242] Koliko su ozbiljni bili međunarodni pritisci na Hrvatsku, dovoljno govori podatak da su za vrijeme mirne reintegracije zamrznuti pregovori s Hrvatskom o ulasku u Vijeće Europe, o Phare-programu, sporazumu o trgovini i još nizu integracijskih procesa koji su Hrvatsku trebali približiti zapadnom svijetu.[243] Holbrooke je tako jednom prilikom spomenuo da ako dođe do mira u istočnoj Slavoniji, Hrvatska će dobiti jamstva od Sjedinjenih država da će ući u sve institucije zapadnog svijeta.[244] Odnos sa SAD-om bio je posebno na ispitu kod teme povratka Srba u Hrvatsku. Posebni izaslanik Sjedinjenih država Robert Gelbard u svojoj je izjavi iz 15. srpnja 1997. potvrdio kako su zbog nedostatka hrvatskog interesa glede sprječavanja kršenja ljudskih prava SAD suspendirale određene elemente u svom bilateralnom odnosu s Hrvatskom.[245] Tuđman se stoga u pismu Billu Richardsonu, stalnom izaslaniku Sjedinjenih država pri UN-u obvezao primiti sve hrvatske Srbe koji su se željeli vratiti.[246] Bilo je jasno da Hrvatska mora poduzeti sve potrebne korake kako bi omogućila povratak srpskih izbjeglica u svoje domove. Brojna izvješća, od Glavnog tajnika UN-a do izvještaja agencija UN-a i Promatračke misije EU-a navodile su da sigurnosna situacija u bivšim Sektorima i dalje izaziva zabrinutost u pogledu slučajeva zastrašivanja, prijetnji, ubojstava i napada na Srbe, te se kritizira Hrvatsku za daljnje ograničavanje uvjeta za povratak Srba s hrvatskim državljanstvom, spore primjene zakona o oprostu te nedostatkom suradnje RH s Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju.[247] U slučaju nastavka takve prakse, moglo je doći do neprijateljskog stava prema Hrvatskoj u Vijeću sigurnosti. Predsjednik Hrvatskog sabora Vlatko Pavletić u svojoj izjavi još iz 15. ožujka 1996. istaknuo je da ako Hrvatska želi pristupiti Vijeću Europe, mora se obvezati da će poduzeti sve potrebne mjere kako bi zajamčila sigurnost i ljudska prava srpskom pučanstvu u Hrvatskoj, posebice onima u bivšim UNPA zonama, te da će omogućiti njihov povratak. U tom trenutku, Hrvatska još nije potpisala ni *Europsku konvenciju o ljudskim*

[241] Holjevac Tuković: 245 str.
[242] Nobilo: 510.
[243] Šarinić: 283.
[244] Ibid: 286 str.
[245] Pismo posebnog izaslanika Sjedinjenih Američkih Država Roberta Gelbarda predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 15. srpnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 482.
[246] Izjava stalnog izaslanika Sjedinjenih Američkih Država pri Ujedinjenim narodima Billa Richardsona nakon sastanka s predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom, 19. srpnja 1997., *Tuđmanovi arhivi,* 490.
[247] „UNTAES odlazi uvjetovanjem“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.122 (2.7.1997), 1.

pravima.[248] Stoga je hrvatska Vlada morala ispuniti sve uvjete koje su joj predočene, jer su oni bili direktno vezani uz američku potporu reintegraciji Podunavlja u Hrvatsku, ali i potporu u pregovorima ulaska u međunarodne institucije.

Stoga je 24. travnja 1997. hrvatska Vlada s UNTAES-om i UNHCR-om (Ured Visokog povjerenika UN-a za izbjeglice) potpisala *Sporazum radne skupine o operativnim postupcima povratka* kojim su definirana osnovna načela povratka u ostale dijelove Hrvatske. Ovim sporazumom svima je otvorena mogućnost povratka, ili ako se odluče napustiti Hrvatsku, osigurava im se mogućnost prodaje ili zamjene privatne imovine u Hrvatskoj.[249] Odmah u travnju 1997. otvoreni su regionalni uredi diljem Podunavlja u kojem se registriralo one Srbe koji se željeli vratiti u zapadne dijelove Hrvatske te koji su željeli prodaju i zamjenu imovine, te one koji su željeli ostati. U izvješćima Vlade RH moglo se međutim primijetiti kako velik dio obitelji koja se registrirala nije nikad boravila u hrvatskom Podunavlju, već u SRJ ili BiH, a velik broj njih prijavljivalo je lažne i nepostojeće adrese u Podunavlju ili su prijavljivali više adresa.[250] Za one Srbe koji su odlučili prodati svoju imovinu osnovana je *Agencija za posredovanje u prometu određenim nekretninama*, koja je do 1998. otkupila 600 stambenih objekata raseljenih osoba iz nekadašnje RSK koje su odlučile napustiti Hrvatsku ili ostati u Podunavlju. Agencija je ovlaštena kupovati određene nekretnine na račun države Hrvatske, i dodjeljivati te nekretnine na području posebne državne skrbi, uz davanje zajmova hrvatskim osobama za kupnju tih nekretnina.[251] Na taj je način Srbima koji se žele odseliti omogućena financijska kompenzacija za prodaju nekretnine u kojoj su živjeli u Podunavlju ili zamjena za nekretninu na prostoru nekadašnje RSK u kojoj su živjeli prije izbjeglištva u Podunavlje, dok je hrvatskim prognanicima omogućeno da se u iste nekretnine u Podunavlju usele prilikom povratka. Do zime 1997.godine 5.000 Srba iz hrvatskog Podunavlja zatražilo je povratak svojim kućama u Hrvatskoj.[252] Prema popisu stanovništva iz 1991.godine, 64.199 osoba srpske nacionalnosti živjelo je na prostoru istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Prema popisu stanovništva iz 2001., na istom prostoru živjelo je 43.700 Srba.[253] Iz ovih brojki može se zaključiti da je, za razliku od drugih područja u Hrvatskoj koja su bila pod srpskom okupacijom i u kojima je srpska zajednica gotovo u potpunosti nestala poslije rata, srpska zajednica u Podunavlju ostala je u

[248] Izjava predsjednika dr. Franje Tuđmana i predsjednika Sabora Republike Hrvatske Vlatka Pavletića, 15. ožujka 1996., *Tuđmanov arhiv,* 102-104.
[249] Pismo predsjenika dr. Franje Tuđmana prijelaznom upravitelju Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesu Paulu Kleinu, 30. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 393.
[250] Holjevac Tuković: 256.
[251] Škare-Ožbolt, Vrkić: 216.
[252] Ibid: 245.
[253] Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*: 567.

znatnijem broju živjeti na tom području. Tvrdnje srpskog tiska i političara o namjernom protjerivanju Srba iz Podunavlja stoga su neutemeljene.

Posebno pitanje u odnosu prema srpskim stanovništvom predstavljao je i hrvatski Zakon o oprostu. Zakon je pobunjenim Srbima trebao omogućiti aboliciju kaznenog djela pobune. Međunarodna zajednica kroz čitavo je razdoblje Prijelazne uprave inzistirala na jasnijem zakonu o oprostu koji će pospješiti osjećaj sigurnosti kod Srba i tako ubrzati reintegracija. Zakon je trebao abolirati sve Srbe koji su počinili djelo oružane pobune protiv Hrvatske, s iznimkom onih koji su optuženi za ratni zločin. Zakon je trebao vrijediti za počinjenje kaznenih djela od 17.kolovoza 1990. do 1. lipnja 1996.[254] UNTAES je tražio od Hrvatske da isporuči listu na kojoj su se nalazile osobe koje nisu bile izuzete Zakonom o oprostu. Lista je u početku sadržavala oko 4.000 imena, što je izazvalo žestoke prosvjede srpske strane. Srbi su smatrali da je hrvatskoj Vladi cilj prestrašiti srpsko stanovništvo prijetnjama o uhićenju i tako potaknuti iseljavanje Srba.[255] Upravitelj Klein povodom toga je izjavio: „Da bi se zaista stabiliziralo područje treba nam opća amnestija. Za većinu ljudi s ovog područja koji su bili samo u vojsci, treba nam nešto bolje od ovoga što nam je sada dala hrvatska Vlada, u protivnom uvijek će postojati nesigurnost, to znači da ovi ljudi ne znaju kakva im je sigurnost (...) Jer ako imate listu na kojoj je 4 do 5.000 ljudi proglašeno ratnim zločincima i oko njih je još po 4 člana njihovih obitelji, onda je to poruka za oko 20.000 osoba da ih se ovdje ne želi. U svakom slučaju odgovor zavisi kakvu poruku hrvatska Vlada šalje tim ljudima – da li imate budućnost u hrvatskoj državi ili nemate? Za sada takva poruka nije bila tako izrečena, i to čini moj posao utoliko težim.“[256] Pod pritiskom međunarodne zajednice, Hrvatska je postupno sve više smanjivala popis imena. UN su tražili od Hrvatske da u svrhu smanjenja napetosti mora precizirati Zakon i prestati dizati nove optužnice za ratne zločine bez suglasnosti Međunarodnog kaznenog suda. Lista je tako najprije pala na 811 imena, i konačno na samo 21 osobu. Hrvatska se međutim nije odrekla prava da pokreće nove krivične postupke i usprotivila se stavu da je ta lista konačna i zaključena.[257]

Hrvatski prognanici

Za vrijeme trajanja rata, posebice nakon zauzimanja istočne Slavonije krajem 1991. godine oko 96.000 Hrvata prognano je iz Podunavlja. Prognanička zajednica tih je godina živjela raštrkana na čak 530 različitih mjesta u Hrvatskoj i inozemstvu, jedan dio njih u privatnom smještaju a drugi

[254] Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 22. svibnja 1996., *Tuđmanov arhiv,* 165-167.
[255] Holjevac Tuković: 114
[256] P.Brozović, T.Čorak „Vratiti ću vas u vaš Vukovar“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.100 (14.8.1996), 4.
[257] Holjevac Tuković: 114.

organizirano u prognaničkim kampovima i naseljima, često u lošim i vrlo skromnim uvjetima. Velik dio njih ostao je bez svega, ostavljajući iza sebe svoje domove i većinu svojih osobnih stvari. Mnogi od njih ostali su bez svojih članova obitelji i prijatelja, koji su stradali za vrijeme rata ili su nasilno odvedeni u zarobljeništvo odakle im se gubi svaki trag. U progonstvu, nastojali su djelovati kroz različite kulturno-društvene institucije – upravo je hrvatsko izdanje *Vukovarskih novina* jedno od njih, kao novina vukovarskih Hrvata koja se tiskala u Zagrebu od 1992. i koja je redovito izvještavala o događajima u prognaničkoj zajednici a kasnije i mirnoj reintegraciji. U Zagrebu su većinom djelovale i političke institucije prognanika. Tako je ondje primjerice nastavilo djelovati vukovarsko gradsko Vijeće, kao svojevrsna lokalna vlast u egzilu, koja je redovito zasjedala i birala svoje vijećnike i gradonačelnike unatoč tome što nisu mogli djelovati u svome gradu. Vrijedi izdvojiti i *Zajednicu prognanika Hrvatske* koja se brinula o pravima i statusu prognanika, Oslobađanje najvećeg dijela okupiranog teritorija Hrvatske tijekom 1995. mnogi su podunavski prognanici dočekali s nadom da će i prostor istočne Slavonije dočekati brzo vojno rješenje. Zato je mirna reintegracija dočekana s mnogo skepse, ne vjerujući u djelotvornost međunarodne zajednice s obzirom na fijaska s UNPROFOR-om i UNCRO-om niti u dogovore sa srpskim pobunjenicima i mirnu predaju vlasti. S obzirom na jasan stav međunarodne zajednice koja je tražila obnovu multietničnosti područja, mnogi su prognanici bili sretni što će se moći vratiti svojim kućama ali su bili i skeptični oko mogućeg suživota sa Srbima na prostoru koji je doživio najveća ratna razaranja. Spori proces mirne reintegracije i njena stalna prolongiranja doveli su do nepovjerenja u UNTAES i život koji se ondje vodio. Stoga su mnogi prognanici čekali konačni završetak mirne reintegracije i potpunu uspostavu hrvatske vlasti i dolazak hrvatske policije i vojske kako bi se vratili i osjećali sigurnim. Otvoreno pismo jedne prognanice koje prenose hrvatske *Vukovarske novine* predstavlja opće mišljenje koje je za vrijeme Prijelazne uprave vladalo među njima: „Naši su ljudi posljednjih mjeseci vjerovali i nadali se da će uskoro kući. Čini mi se da nam je povratak na duže vrijeme opet odgođen, jer se mi sada ne želimo i bojimo vratiti. Kada prođe ta jedna, odnosno izgleda i dvije godine međunarodne uprave, da li će naša vojska biti na Dunavu? Mi samo njoj vjerujemo i kada ona bude tamo sigurni smo u naše živote i budućnost naše djece. Do tada će međunarodne snage čuvati Srbe, jer Hrvati će sada dobrovoljno ostati u progonstvu. (...) Teško nam je svima bilo ove četiri godine, ali mislim da ćemo izdržati još godinu-dvije ovdje gdje jesmo da bismo vidjeli kako će živjeti oni koji će imati hrabrosti prvi da se vrate.“[258] To nije išlo na ruku hrvatskoj Vladi koja je nastojala potaknuti što brži povratak svojeg stanovništva kako bi povećala udio Hrvata u području pod Prijelaznom upravom. Kroz čitavo razdoblje mirne reintegracije hrvatski prognanici tražili su od

[258] „Strahovali smo od mina – sada ćemo od novih susjeda“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.85 (6.12.1995), 3.

srpske zajednice podatke o nestalim i odvedenim osobama, te su tražili od hrvatske Vlade da tu točku stavi kao najvažniju na pregovorima, no bez većih uspjeha.[259] Iskapanja masovne grobnice na Ovčari koje su započele u rujnu 1996. i proces identifikacije više stotina posmrtnih ostataka bilo je tek početak istrage nestalih osoba.

Već 1996. god., nakon završene demilitarizacije, UNTAES je započeo s prvim projektima povratka hrvatskih prognanika na prostor Podunavlja. Pilot-programi povratka organiziranu su u selima u Baranji i u tzv. *srijemskom trokutu.* Na prostoru Baranje, povratak je najprije organiziran u selima Bilje i Petrovo Selo u Baranji, dok se na osječkom području naseljavalo u Antunovac i Ernestinovo uz Osijek. U srijemskom trokutu južno od Vukovara hrvatsko stanovništvo se vraćalo u sela Lipovac, Apševce, Podgrađe, Nijemce i Cerić.[260] Prije početka naseljavanja prognanika, navedeni su prostori bili prva urbana područja koja su očišćena od mina, te prvi prostori u kojima su uvedeni hrvatski policajci u Prijelaznoj policiji. Pilot programi naseljavanja započeli su u rujnu 1996., a još prije samog završetka mirne reintegracije na tim se prostorima vratilo oko 10.000 prognanih Hrvata.[261] Kao što je u radu već navedeno, to su bila prva sela u kojima je uvedena hrvatska vlast, još krajem 1996. godine. 22. travnja 1997. osnovan je *Ured za prognanike i izbjeglice* koji je u suradnji s UNHCR-om surađivao na vraćanju hrvatskih prognanika u Podunavlje. Ured je s procesom povratka prognanika započeo odmah, i to spajanjem razdvojenih obitelji i povratkom u prazne i useljive kuće. U listopadu 1997. prvih 46 vukovarskih obitelji organizirano su posjetili svoje stanove u Vukovaru, u koje su se vrlo brzo uselili, kao prvi hrvatski građani koji su se vratili u Vukovar nakon rata.[262] Naravno, glavni val useljavanja trebao je početi nakon završetka mirne reintegracije 15. siječnja 1998., čime bi trebala početi i puna obnova kuća i infrastrukture.

Obnova stambenih objekata u kojima su hrvatski prognanici trebali živjeti nakon mirne reintegracije zahtijevala je zaista golem posao. Ratna razaranja, pustošenja i zatim višegodišnje zanemarivanje značilo je postepenu i dugoročnu infrastrukturnu obnovu područja. Ministarstvo razvitka i obnove procijenilo je da će biti potrebno osigurati gotovo milijardu kuna za obnovu 20.000 razorenih domova kako bi se stvorili uvjeti povratka za 100.000 hrvatskih prognanika. Međunarodni donatori bili su na početku prilično neosjetljivi na pitanje obnove istočne Slavonije, njihova pozornost je uglavnom bila usmjerena prema Bosni i Hercegovini. U veljači 1996. hrvatsku Vladu je

[259] T.Čorak „Povratak sa svojim križem“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.99 (3.7.1996.), 4.
[260] Vrkić: 27.
[261] Škare-Ožbolt, Vrkić: 87.
[262] Ibid: 274.

za financijsku pomoć u obnovi Vukovara odbio čak i njen najveći vanjski štićenik – SR Njemačka.[263] No ipak, održane su dvije donatorske konferencije u Zagrebu za prostor Podunavlja, prva u prosincu 1996. a druga u ožujku 1997. i na njima su Sjedinjene države i zemlje EU-a obećali pomoći s ukupno 81 milijun dolara, što je polovica potrebnog iznosa za obnovu.[264] Tijekom 1996. obnovljeno je tako 325 obiteljskih kuća, a iduće godine njih još 565. Usporedo su obnavljani i stanovi, njih 1.956, od toga je 1.499 stanova obnovilo Ministarstvo razvitka i obnove, a Europska zajednica njih 457.[265] Krajem 1997. godine sve hrvatske županije obvezale su se obnoviti razne objekte u Vukovaru, od stambenih zgrada preko dječjih vrtića do sportskih dvorana. 2. listopada 1997. potpisani su i ugovori za navedenu obnovu između Vlade i županija, u vrijednosti od 111 milijuna kuna.[266] Međutim, proces obnove obiteljskih kuća. stambenih prostora i gradske infrastrukture je nakon mirne reintegracije tek trebao zaista započeti.

Zaključak

Često se u povijesnim knjigama može pročitati kako je dvogodišnja UN-ova misija Prijelazne uprave za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem najuspješnija međunarodna misija do tog trenutka, i jedna od najuspješnijih UN-ovih mirovnih misija uopće. Proučavajući procese koji su opisani u ovom radu nije se teško složiti s navedenom tvrdnjom. Proces mirne reintegracije okupiranog prostora Podunavlja i danas predstavlja putokaz kako međunarodni arbitri trebaju rješavati konfliktne situacije između dvije zajednice u ratnom sukobu. Najprije je potrebno razvojačiti vojsku okupatora, kako bi se spriječila eskalacija potencijalnog oružanog sukoba, zatim uspostavom mješovitih policijskih snaga vratiti zakon i red u prostor koji takvo nešto već godinama nije imao. Mješoviti karakter policije treba, osim čuvanja graničnih prijelaza i patroliranja područjem, pokazati da je moguće ostvariti međuetničku suradnju između dvije zajednice koje su donedavno ratovale jedna protiv druge. Nakon uspostave sigurnosnog aparata, potrebno je područje izvući iz višegodišnje izolacije. To je na primjeru Podunavlja najprije postignuto otvaranjem cestovne i željezničke mreže, čime se prostor i fizički počeo otvarati prema ostatku Hrvatske, a zatim i one telefonske, strujne i naftovodne, čime je započeto i resursno pripajanje teritorija Hrvatskoj. Nakon toga potrebno je područje postepeno integrirati u monetarni, porezni, zdravstveni, socijalni i prosvjetni sustav matične države, i tako polagano navikavati stanovništvo područja na život u novoj

[263] Pismo kancelara Savezne Republike Njemačke Helmuta Kohla predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 16. veljače 1996., *Tuđmanov arhiv,* 84.
[264] Klein: 24.
[265] Holjevac Tuković: 232.
[266] Škare-Ožbolt, Vrkić: 287.

zajednici. Nakon što je područje na taj način i gospodarski integrirano, ostvareni su svi preduvjeti za ulazak tijela lokalne uprave i samouprave matične zemlje, što je na teritoriju Podunavlja postignuto organiziranjem izbora za općinska i županijska tijela vlasti u ožujku 1997., 14 mjeseci nakon početka mandata Prijelazne uprave, koja je do tada vršila izvršnu vlast nad područjem.

Međutim, društvena reintegracija Podunavlja pokazala se najtežim zadatkom mirovne misije. Na prostoru Podunavlja na kojem se prije rata nalazilo preko 20 različitih nacionalnosti, do početka mandata UNTAES-a živjela je isključivo srpska zajednica. Međunarodna zajednica nije željela dozvoliti nastavak masovnih iseljavanja stoga je inzistirala na restauraciji predratnog multietničkog karaktera područja. Ova politika bila je u raskoraku sa *de facto* priznavanjem novih etničkih slika na prostorima Bosne i ostatka Hrvatske, stoga je zanimljiva za promatranje iz te perspektive. Bilo je jasno da proces postepenog vraćanja hrvatskog i ostanka srpskog stanovništva neće biti nimalo lak zadatak. Zato je međunarodna zajednica od Srba tražila prilagodbu, a od hrvatske zajednice strpljenje. Nakon održanih izbora uslijedilo je 10 mjeseci uspostavljanja hrvatske vlasti, uz istodoban odlazak onih koji nisu željeli biti u novoj Hrvatskoj, sramežljiv ostanak onih koji su već generacijama živjeli ondje te povratak onih koji su bili prisiljeni otići i više se nikada ne vratiti. Kada bi netko izvana promatrao u kakvom je stanju UNTAES predao Hrvatskoj podunavski prostor, vjerojatno bi pomislio da su sve tri strane uključene u reintegraciju bile na dobitku. Hrvatska je u potpunosti vratila svoj međunarodno priznat teritorij i to na miran način, bez prolivene kapi krvi. Međunarodna zajednica je vratila samopouzdanje i vjeru u mogućnost uspješnog rješavanja sukoba izvana, a srpska zajednica je osigurala svoj opstanak u području i svoju kulturnu i prosvjetnu autonomiju.

No postavlja se pitanje kakvo je naslijeđe mirne reintegracije danas, 20 godina nakon njenog završetka? U većinski srpskim selima diljem istočne Slavonije prisutna je getoizacija i zatvaranje zajednice u sebe. U većim gradovima pučanstvo je nezadovoljno zbog etničkih i nacionalnih kvota prisutnih pri zapošljavanju u javnim ustanovama i poduzećima. Županijska i općinska središta interesno su bojno polje između dvije strane od kojih svaka gleda samu sebe, stvarajući tako administrativni i birokratski čep. Škole i vrtići podijeljene su na hrvatski i srpski dio, u mnoge ugostiteljske objekte i klubove dolaze isključivo pripadnici samo jedne od zajednica. U javnom diskursu prisutan je povijesni revizionizam i atmosfera međusobnog nepovjerenja. Zbog loše gospodarske situacije na djelu je tihi egzodus hrvatskog i srpskog stanovništva iz Podunavlja u druge krajeve Hrvatske i Srbije ili u inozemstvo. Malo toga se čini u svrhu poticanja interakcije i surađivanja dvaju zajednica. Može se zaključiti da društvena reintegracija Podunavlja nije uspjela u

potpunosti, ili nije do kraja završena, a multietnički karakter prostora postoji samo u službenim statistikama. U stvarnosti, tolerantno multietničko društvo ondje još uvijek nije zaživjelo.

Summary

At the end of 1995., small eastern rump of Serb District of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium was all that was left after the fall and dissolution of Republic of Sebian Krajina, serb rebel state within the internationaly recognized borders of Republic of Croatia, which came into existence after armed rebellion and open military intervention of Yugoslav People's Army occupied one-third of Croatia. Military succeses of Croatian army during the spring and summer of 1995. caused forementioned fall of RSK, and paved the way for peacefull reintegration of its remaining teritorry into Croatia. In november 1995., just before the signing of Dayton Agreement which end the wars in both Bosnia and Croatia, croatian government and local Serb rebels signed Erdut Agreement which resulted in the implementation of United Nations peacekeeping force midway in january 1996., after which it's Transitional administration (UNTAES) sized control from rebel Serbs in that area.

Transitional administration thus started a long proces of reintegration of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium back to croatian control. Proces started with the general demilitarization of the District, after which the Transitional police forces were established to succour the area and to keep law and order in check. Prolonged reintegration of monetary, economic, transport, health, social and school system followed. In march of 1997. the area was declared ready for local croatian elections for new municipal and city councils, after which illegal institutions of rebel Serbes ceased to exist.

Finally, at january 15th 1998. entire territory was succesfully reintegrated into the Republic of Croatia, and Transitional administration thus succesfully ended it's mission. It is often heard that UNTAES mission was one of the most succesfull United Nations' missions of all time. The long process of returning of croatian refugees soon followed, acompanied with even longer proces of reconciliation and forgiveness between croatian and serbian comunnities within the Danubian region.

Popis kratica

JNA – Jugoslavenska narodna armija

RSK – Republika Srpska Krajina

HV – Hrvatska vojska

UN – United Nations

UNPROFOR – United Nations Protection Force

UNCRO – United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia

UNTAES – United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium

UNMOP – United Nations Mission of Observers in Prevlaka

UNHCR – United Nations High Comissioner for Refugees

NATO – North Atlantic Treaty Organization

I-FOR – Implementation Force

RH – Republika Hrvatska

SRJ – Savezna Republika Jugoslavija

BiH – Bosna i Hercegovina

RS – Republika Srpska

OESS – Organization for Security and Cooperation in Europe

SVK – Srpska Vojska Krajine

TPF – Transitional Police Forces

ZVO – Zajedničko vijeće općina

SDSS – Samostalna demokratska srpska stranka

SSS – Samostalna srpska stranka

HDZ- Hrvatska demokratska zajednica

Bibliografija

1. Izvori

Hrvatske Vukovarske novine

„Kako do Vukovara“, *Vukovarske novine,* br.78, (30.8.1995.), 2.

T.Čorak, „(Ne)vrijeme“, *Vukovarske novine,* br. 79 (27.9.1995), 2.

T.Čorak, „Vjerujem politici predsjednika Tuđmana“, *Vukovarske novine,* br.84 (22.11.1995), 3.

„Sudbinu slijedimo do kraja“, *Vukovarske novine,* br. 86 (20.12.1995), 3.

T.Čorak, „Klein zrači optimizam“, *Vukovarske novine,* br. 93 (10.4.1996), 5.

T.Čorak, „Čovjek vojnog i diplomatskog iskustva“, *hrvatske Vukovarske novine,* br.91 (13.3.1996), 3.

T.Čorak, „Od UNTAES-a neki dobro žive“, *Vukovarske novine,* br. 111 (25.1.1997), 2.

Ž.Fekete, „Unatoč prenemaganjima Srba proces napreduje“ *Vukovarske novine,* br.99 (3.7.1996), 2.

P.Brozović „Otvorena vrata Vukovara“ *Vukovarske novine,* br.101 (28.8.1996), 1

„Optimizam i dileme mirne reintegracije“ *Vukovarske novine,* br.109 (18.12.1996), 9.

„Temeljni sporazum bez nesporazuma“ *Vukovarske novine,* Br.89 (14.2.1996), 3-5.

„Počelo razvojačenje“ Iz biltena UNTAES-a, *Vukovarske novine* br.97 (5.6.1996), 6.

P.Brozović, T.Čorak „Vratiti ću vas u vaš Vukovar“, *Vukovarske novine,* br.100 (14.8.1996), 6-7.

Ž.Fekete „Rasulo je počelo“ *Vukovarske novine,* br.98 (19.6.1996), 2.

P.Brozović, T.Čorak „Izbori određuju vašu budućnost“ *Vukovarske novine,* br.111 (25.1.1997), 4-6.

Ž.Fekete „Unatoč prenemaganjima Srba proces napreduje“ *Vukovarske* novine, br.99 (3.7.1996), 2.

„Novca nedovoljno, programe imamo“ *Vukovarske novine,* br.100 (14.8.1996), 4-5.

„Pogranične iskaznice“ *Vukovarske novine,* br.133 (3.12.1997), 3

„Vraćamo se na svoje kućne brojeve“ *Vukovarske novine,* br.89 (14.2.1996), 2.

„Kako glasovati“ *Vukovarske novine,* br.116 (9.4.1997), 1.

„Pobjede u Vukovaru, Iloku, Lovasu, Tovarniku, Tompojevcima i Bogdanovcima“ *Vukovarske novine,* br.117 (23.4.1997), 2.

P.Brozović, T.Čorak „Optimizam s vedrinom“ *Vukovarske novine,* br.115 (26.3.1997), 4-5.

„Namjera sporazuma – podrška koegzistenciji“ *Vukovarske novine,* br.88 (31.1.1996), 3.

P.Brozović, T.Čolak „S Vukovarom zajedno“ *Vukovarske novine,* br.121 (18.6.1997), 2-3.

„Vukovarski suživot“ T.Hofnung, prijenos iz *Le Nouveau Goutidien, Vukovarske novine,* br.88 (31.1.1996), 3.

P.Brozović, T.Čolak „S Vukovarom zajedno“ *Vukovarske novine,* br.121 (18.6.1997), 2-3.

„UNTAES upozorio na državnu politiku“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.130 (22.10.1997), 3.

„Generalova je posljednja“ *hrvatske Vukovarske novine,* br.120 (25.5.1997), 2-3.

T.Čorak „Nedostatak suradnje u obnovi“ *Vukovarske novine,* br.128 (24.9.1997), 6.

„Strahovali smo od mina – sada ćemo od novih susjeda“ *Vukovarske novine,* br.84 (22.11.1995), 2

„UNTAES odlazi uvjetovanjem“ *Vukovarske novine,* br.122 (2.7.1997), 1.

P.Brozović, T.Čorak „Vratiti ću vas u vaš Vukovar“ *Vukovarske novine,* br.100 (14.8.1996), 4.

T.Čorak „Povratak sa svojim križem“ *Vukovarske novine,* br.99 (3.7.1996.), 4.

Srpske Vukovarske novine

„Sporazum je potpisan“, *Vukovarske novine,* br.68 (4.12.1995), 1.

M.Obrenović, „Oproštajne suze generala Klajna“, *Vukovarske novine,* br. 97 (16.8.1997), 1.

„Neophodno dalje prisutstvo međunarodnih snaga u regionu“ *Vukovarske novine,* br.99 (26.9.1997), 1

S.Vukičević „Intervju: Komandant Slavonsko-baranjskog korpusa general major Dušan Lončar – Ovaj prostor će biti odbranjen“ *Vukovarske novine,* br.67 (10.11.1995), 1.

S.Vukičević, „Nova misija UNTAES-a“ *Vukovarske novine,* br.73 (15.3.1996), 1.

„Smanjenje vojne komponente UNTAES-a“ *Vukovarske novine,* br.96 (26.7.1997), 3.

„UNTAES napustio kontrolne punktove“ *Vukovarske novine,* br.98 (10.9.1997.), 1.

B.Rkman „'Stop' za hrvatsku policiju“ *Vukovarske novine,* br.72 (17.2.1996), 1.

„Menja li se sastav PPS?“ *Vukovarske novine,* br.91 (10.1.1997), 1.

S.Vukičević „Zaštita zaposlenih u skladu sa međunarodnim standardima“ *Vukovarske novine,* br.86 (21.12.1996), 3.

„Šta je s platnim prometom?“ *Vukovarske novine,* br.91 (4.4.1997), 2.

„Narodni protest – ljudska prava svima“ *Vukovarske novine,* br.89 (26.2.1997), 1.

S.Vukičević „Narod izglasao jedinstvo oblasti“ *Vukovarske novine,* br.92 (26.4.1997), 2.

„Dvojno državljanstvo i meke granice ohrabruju“ *Vukovarske novine,* br.91 (4.4.1997), 2.

Ž.Fekete „Piratski mediji i još ponešto“ *Vukovarske novine,* br.101 (28.8.1996), 2.

B.Rkman „Masovno prihvatili hrvatsko državljanstvo“ *Vukovarske novine,* br.88 (1.2.1997), 1.

B.B. „U pismu Klajnu ukazano na niz nepravilnosti prilikom izdavanja dokumenata“ *Vukovarske novine,* br.91 (4.4.1997.), 3.

S.Vukičević „Za interese srpskog naroda i demokratsko političko izjašnjavanje“ *Vukovarske novine,* br.90 (15.3.1997), 3.

„Predsednik Hrvatske posetio Železničku stanicu u Vukovaru“ *Vukovarske novine,* br.95 (5.7.1997.), 2.

S.Vukičević „Izabran novi predsednik Skupštine općine Vukovar“ *Vukovarske novine,* br.75 (20.4.1996), 1

„Proglas – Srpski narode!“ *Vukovarske novine,* br.75 (20.4.1996), 2.

„Najvažnija politička mudrost i strpljenje“ *Vukovarske novine,* br.96 (26.7.1997), 2.

B.Rkman „Počeo mandat UNTAES-a“ *Vukovarske novine,* br.71 (1.2.1996), 3.

Tuđmanov arhiv: Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine – Peta knjiga – Godine povratka: 1996. i 1997. (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest 2015)

Pismo državnog tajnika Sjedinjenih Američkih Država Warrena Christophera predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 9. veljače 1996., *Tuđmanov arhiv,* 80.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr.Franji Tuđmanu, 19. srpnja 1997. *Tuđmanov arhiv,* 488-489.

Zajedničko priopćenje predsjednika dr.Franje Tuđmana i predsjednika Republike Srbije Slobodana Miloševića, 7. kolovoza 1996., *Tuđmanov arhiv,* 215-216.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr.Franji Tuđmanu, 31. listopada 1996., *Tuđmanov arhiv,* 266-268.

Pismo glavnog tajnika Ujedinjenih naroda Kofija Annana ministru vanjskih poslova Republike Hrvatske Mati Graniću, *Tuđmanov arhiv,* 632 – 633.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr.Franji Tuđmanu, 3. kolovoza 1996. *Tuđmanov arhiv*, 210.

Pismo predsjednika dr. Franje Tuđmana prijelaznom upravitelju Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesu Paulu Kleinu, 30. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv*, 390-391.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 18. srpnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 488.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 2. studenoga 1996., *Tuđmanov arhiv,* 267 – 268.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 26. prosinca 1996., *Tuđmanov* arhiv, 323-324.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 22. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 383.

Odluka predsjednika dr. Franje Tuđmana o osnutku Državnog povjerenstva za uspostavu ustavnopravnog poretka Republike Hrvatske na područjima Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije koja su sada pod upravom UNTAES-a, 30. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 388.

Pismo američke državne tajnice Madeleine Albright predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 1. lipnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 422 – 425

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu. 2. studenoga 1996., *Tuđmanov arhiv,* 278.

Pismo viskoke povjerenice Ujedinjenih naroda za izbjeglice Sadako Ogate predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 13. svibnja 1996., *Tuđmanov arhiv,* 158.

Pismo posebnog izaslanika Sjedinjenih Američkih Država Roberta Gelbarda predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 15. srpnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 482.

Izjava stalnog izaslanika Sjedinjenih Američkih Država pri Ujedinjenim narodima Billa Richardsona nakon sastanka s predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom, 19. srpnja 1997., *Tuđmanovi arhivi,* 490.

Izjava predsjednika dr. Franje Tuđmana i predsjednika Sabora Republike Hrvatske Vlatka Pavletića, 15. ožujka 1996., *Tuđmanov arhiv,* 102-104.

Pismo predsjenika dr. Franje Tuđmana prijelaznom upravitelju Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju Jacquesu Paulu Kleinu, 30. travnja 1997., *Tuđmanov arhiv,* 393.

Pismo prijelaznog upravitelja Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem Jacquesa Paula Kleina predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 22. svibnja 1996., *Tuđmanov arhiv,* 165-167.

Pismo kancelara Savezne Republike Njemačke Helmuta Kohla predsjedniku dr. Franji Tuđmanu, 16. veljače 1996., *Tuđmanov arhiv,* 84.

UNSCR.com (Unted Nations Security Council Resolutions)

UN Resolution 1037, http://unscr.com/en/resolutions/1037

UN Resolution 1079, http://unscr.com/en/resolutions/1079

UN Resolution 1120, http://unscr.com/en/resolutions/1120

2. Literatura

- Babić, Dragutin. *Suživot Hrvata i Srba u Slavoniji: (Re)konstrukcija miultietničkih lokalnih zajednica nakon ratnih sukoba,* Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga (2008.)
- Barić, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga (2005.)
- Barić, Nikica. "Srpska Oblast istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem – od "Oluje" do dovršetka mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja (prvi dio)", u: *Scrinia Slavonica,* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, str. 393-454 (2011.)
- Barić, Nikica."Srpska Oblast istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem – od "Oluje" do dovršetka mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja (drugi dio)", u: *Scrinia Slavonica,* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, str. 323-370 (2012.)
- Barić, Slavko. „Demilitarizacija Hrvatskoga Podunavlja kao preduvjet mirne reintegracije", u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, ur: Živić, Dražen; Cvikić, Sandra, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str 45-73 (2010.)
- Bing, Albert „Put do Erduta: položaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici 1994.-1995. i reintegracija hrvatskog Podunavlja", u: *Scrinia Slavonica,* sv.7. Zagreb: str. 371-404 (2007.)
- Bing, Albert. „Međunarodna zajednica i reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: realpolitika i multietnički odnosi", u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i*

iskustveni uvidi, ur: Živić, Dražen; Cvikić, Sandra, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str 83-115 (2010.)

- Božičević, Goran. (ur.) „U dosluhu i neposluhu: pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije“ Grožnjan: Miramida Centar (2010.)
- Brekalo, Miljenko. “Povijesni prikaz i pravni karakter normativnih akata Republike Srpske Krajine”, u: *Zbornik pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci*, Rijeka: str. 551-572 (2012.)
- Crampton, R.J. *Eastern Europe in the Twentieth Century – and After*, New York: Routledge (1997.)
- Chollet, Derek. *Tajna povijest Daytona, Američka diplomacija i mirovni proces u Bosni i Hercegovini 1995.,* Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga (2007.)
- Cvikić, Sandra. „Sociološki pristup u kritičkom preispitivanju društvenih posljedica *mirne reintegracije* u Vukovaru“, u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, ur: Živić, Dražen; Cvikić, Sandra, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str 133-171 (2010.)
- Holbrooke, Richard. *Završiti rat*, Sarajevo: Šahinpašić (1999.)
- Holjevac Tuković, Ana. *Proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja*, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Despot Infinitus (2015.)
- Klein, Jacques Paul. „UNTAES – sažeto izvješće misije“, u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, ur: Živić, Dražen; Cvikić, Sandra, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str 15-29 (2010.)
- Mišin, Višnja. *Erdutska krivulja mira*, Zagreb: Naklada Naprijed (1998.)
- Nobilo, Mario. *Hrvatski feniks – diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990-1997*, Zagreb: Nakladni zavod Globus (2000.)
- Smoljan, Jelena. *Socio-economic Aspects of Peacebulding: UNTAES and the Reintegration of Eastern Slavonia, 1996-2000,* Lincoln: Lincoln College (2004.)
- Šarinić, Hrvoje. *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem, Između rata i diplomacije 1993-1995 (1998),* Zagreb: Globus International (1999.)

- Šeks, Vladimir. „Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja i izbori za tijela lokalne samouprave“, u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, ur: Živić, Dražen; Cvikić, Sandra, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str 29-45 (2010.)
- Škare-Ožbolt, Vesna; Vrkić, Ivan. *Olujni mir: Kronologija hrvatske misije mira na Dunavu*, Zagreb: Narodne novine (1998.)
- Škare-Ožbolt, Vesna. „Mirna reintegracija – nemoguća misija?, u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, ur: Živić, Dražen; Cvikić, Sandra, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str 73-81 (2010.)
- Špoljar Vržina, Sanja. „Mirna reintegracija, nemoralna *pravda*, nemirna međunarodna savjest – prilog antropologiji Vukovara“, u: *Mirna reintegracija Hrvatskoga Podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*, ur: Živić, Dražen; Cvikić, Sandra, Zagreb-Vukovar: Područni centar Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str 115-133 (2010.)
- Vrkić, Ivan. *Istočno od zapada – Politički putopisi hrvatskim istokom*, Zagreb: Interpublic (1997.)